

KENEDI GÉZA

SZOCZIOLÓGIAI
NYOMOZÁSOK

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST 1910
FRANKLIN -TÁRSU LAT

TARTALOM

Lap

Romlások

Apák és fiak.....	7
A gyümölcstelen szerelem.....	16
A szemérem alkonya	26
Ingyen-pogányok.....	36
Rágalom és kiválogatódás	47
A drágaság.....	53
A hazugság szociológiája	63
A tanúk megbízhatósága.....	75
A fertőzött vér	84
Országcsalók	91
A férfi védelme.....	99
A művelt állapotról.....	104
Az elegáns ember	111
Fagyöngyök.....	117

Energiák

Haza, nemzet, nyelv.....	137
A nyelv lelke.....	147
Tavaszi dal.....	157
A kellemes élet	164

	Lap
Az egyszerű élet	169
A hosszú élet	176
Mikrobák harca	183
Alkalmazkodás	193
Az eszem-iszom alkonya.....	203
Egy csöpp kultúrtörténet.....	212
Farsang és tánc	220
Semmelweis	228
A tisztaság	234

ROMLÁSOK.

APÁK ÉS FIAK.

TERMÉSZETI törvényekkel ne hajigálózunk könnyelműen. Olyan emberek is tanácstalanul állanak az átöröklés vagy a leromlás saisi leple előtt, mint Galton, Darwin, Spencer, Weismann, Ribot. Sőt minden modern biológus.

A szalonfilozófia pedig csak szellemi ragaszkodás. Még csak nem is «gondolat» az, hogy a természet alkotó ereje egy-egy kiváló, zseniális férfi létrehozásában «kimerül» és ami utána következik, az már csak a tűz után maradt salak.

És mégis!

Aki az életben ilyen megdöbbentő esetet lát, – pedig lát eleget – önkéntelenül is azt kérdezi: Hogyan van ez? Ha csakugyan van átöröklés, – pedig az nem kétséges – hogyan esik az alma ilyen messze a fájá-

tól? Hiszen a fiákat az apa vére is, neve is kötelezi. És mégis a kiváló emberek fiai közt hányszor látja az ember az elzüllesztés démonát öldökölni.

Sok esetet is tudok, ahol *szellemi* kitűnőségek fiai végezték az életüket elzüllesztésben vagy ilyenformán. Mint negyedik osztályos gimnazista, láttam Szegeden a legnagyobb esetet is: Petőfi Sándornak a fiát.

Petőfi Zoltán akkor nyurga, sápadtképű siheder volt. Megfordult a mi diák-szobánkban is. Áhítattal fogadtuk. Nagyon jól emlékszem, hogy járása ingadozó volt, szeme pedig zavaros, mivel – így mondták a nagyobbak – egész éjjel mulatott. Később hallottam szomorú végéről is. Az okát is tudakoltam. Irodalmunk egyik idősebb jelese kérdésekre összerántotta a szemöldökét:

– Agyonitatta a nemzet, az apja kedvéért!

Az apja kedvéért! Oly kínosan hatott rám ez a válasz, hogy elnémultam. Hát lehet még ilyen is!

Láttam én az életben ennek az ellenkezőjét is többször. Rendetlen életű emberek-

nek a kitűnő fiait, nem is beszélve a «közönséges» apák légiójáról (éppen Petőfinél is) akiknek geniális fiaik voltak. Sőt, hiszen majdnem minden lángésznek «közönséges» apja volt. Jézus is Názárethben született. Odahaza volt egy iszákos gazda is a faluban! Hol ne volna! Ivott mint a kefekötő, bocsánat, ha valakinek a mesterségébe beletaláltam. De vidám volt, mint a dalos madár. Egy késő őszi éjjel ott nótázott az ablakunk alatt. Csak reggelre virradva láttuk, hogy benne ül az utcai pocsolyában és már a víz is be volt bőrizve körülötte jéggel. Akkor is nótázott még vígan. Később delirium tremens vitte el. De volt annak egy olyan fia, aki kész lángész volt parasztruhában.

Száz és ezer példa van megint olyan, mikor a fiú az apja jellemvonásait és tehetségeit öröklí és az apa által szorgalommal összehalmozott képességek a fiú lelkéből lángsugarokban törnek ki és eget kérnek. A mi nagyjaink közt is vannak ilyenek elegenden. Az életben is látni.

A nagy Rafael apja is szerény vidéki piktor volt Urbinóban. Képeit Umbriában kü-

lönös érdeklődéssel néztem, de fia lánglelkének a csiráit nehéz volna belőlük kihámozni. Az anyja arcképe Urbinóban jobban reá vall erre a csodagyermekre. Ne felejtsük el soha, hogy az *anyjától* is örököl az ember.

Ribot az ő híres könyvében (A szellemi átöröklés) sok történeti nagyság apját, anyját, rokonait egybe állítja, hogy világosságot kapjon. De a kép mindenütt zavaros. Amit belőle ki lehet okoskodni, csak az, hogy bizonyos jellemvonások átöröklődnek. Ámde ez a nevelés műve is lehet!

Azután pedig a nagyapák és nagyanyák lelki vonásairól is szónak kell lenni. Csak-hogy az embernek fölfelé a negyedik nemzedéknél már 32 nagyapja és nagyanyja van. Hát még följebb! Azt hiszem, minden ember «ősei» közt volt valamikor talán még útonálló haramia is, de ez nem tartódik számon.

Merő hozzávetés Schopenhauernek az a vélekedése, hogy az ember akaratát és jellemét az apjától, értelmi képességét az anyjától testalkatát pedig mind a kettőtől, nagyságát azonban inkább az anyjától örökli.

Darwin vizsgálódásai a szellemi átöröklésre is kiterjedtek és nem érdektelenek. Az eredmények vázlata ez:

A szülők úgy öröklött, mint szerzett tulajdonságaikat «iparkodnak» utódaikra átvenni. Rendesen egyiknek túlsúlya van ebben a maga nemére nézve. De olykor a fiú az anyjára, a leány az apjára üt. Máskor a távolabbi elődök elbújt tulajdonsága bukkan elő a későbbi nemzedékben. (Atavizmus). Sűrűbb ez az egyenes fiú vonalban, vagy leányvonalban; ritkább megfordítva. Az éles testi vagy lelki vonások (különködés, betegségek) olykor az elődök megfelelő életkorában ütnek vissza az utódokban.

Végül van egy furcsa tünet is, amikor az asszony második férjének a gyermekei az *első*, már rég elhalt férj valamely tulajdonságát öröklik. Ezt az orvosok impregnációnak nevezik. Olykor nagy félreértések okozója a különben ártatlan asszony rovására.

Az újabb biológiai kutatások a kezdő sejt életéig nyúltak vissza. Különös, de egyre több biológus vallja, hogy itt szorosán ehémi befolyásokról van szó. A faj minősége

tehát befolyásolható volna a beltenyésztés ismeretes módjain kívül is, mesterséges eszközökkel. Az ember szinte beleszédül a sok Talán-ba.

Az átöröklés nagy isteni színjátékáról azonban ne rángassuk tovább azt a bizonyos saisi leplet. Maradjon valami kutatni való a jövő nemzedékeknek is. Mi lesz belőlük, ha mindent elkeresztünk az orruk elől.

Sokkal közelebb állanak hozzánk az életben a *nevelés* kérdései. Embert csinálni neveléssel: ez az! De bizonyos, hogy ez ifl csak féligazság és féltudás. De van-e egész tudásunk egyáltalán?

Úgy látszik, hogy a nevelésnek igazi emíberképző ereje csak a közepes egyéneknél van. Tehát *átlagban* beválik. A nagyon tehetséges és nagyon korlátolt gyermekek csak bizonyos fokig nevelhetők. Azontúl természeti erejükön megtörik minden közönséges doktrína, sőt minden közönséges – nádpálca. (Bűn, ütni a gyermeket.)

Olykor kétségbeesett anyák vagy apák fordulnak hozzám, hogy az isten szerelmére, ajánljak valamit vásott fiúk ellen. Lop, hazudik, csal stb.

Itt a nevelés rendes eszközei nem érnek isemmit többé.

Amit ilyenkor én ajánlok, az mindig a rendkívüli eszköz. Nem valami verés, koplaltatás, vagy efféle. Hanem *állandó hatású* amilyen például a katonaságnál van. A katonaságot általában elsőrangú nevelőintézetnek tartom vásott vagy kényeskedű úri ficsúrok számára is. Az ehhez hasonló szigorú intézeteket is.

A kötelességek bizonyossága, kikerülhetlensége és állandósága beorganizálja a derékséget a legénybe. Eleinte morog, káromkodik. Később közönyösen teszi a jót, tartja a rendet. Végül élvezet neki. Sőt az egykor szurtos, rendetlen legény vigyáz a többiek tisztaságára és rendjére legjobban. Jól mondja Leibnitz, hogy a nevelésnek csodatevő ereje van. Még a medvét is táncre képes tanítani.

Most már közeledünk ahhoz, ahonnan a derék apák fiainak elzüllésére közvetlenebb kilátás esik.

Némi kivételtől eltekintve, amikor a természet játéka csúfolja meg az apákat: a derék vagy éppen kiváló emberek fiainak

elzüllése a *nevelési hatások* hibájában van. Vagy, mert az elhalt apa helyett az anya puha keze és erélytelen lelke neveli a valóban tehetséges fiút; vagy mert az élő apa keze is nagyon puha. Sajnos, rendszeren a legtehetségesebb fiú romlik el legkönnyebben, mert hiszen az volna a legbölcsebb, nemhogy anyai cirógatással, de katonai vas-vezzővel nevelni. Jelképben beszélek.

De ami legjobban korrumpálja a kiváló apák kiváló fiait, az kettő. Két nagyon jó dolog: az *apa pénze* meg az *apa hírneve*.

A *pénz* halálosabb méreg a ciankálnál, kivált ha az a pénz még «friss». Vagyis ha a fiú a mohó pénzszerzésnél divatos erkölcs légkörét is szívja, sok pénzt is kap. A pénz mindenhatóságában sok bolond ember hisz, de senki azzal a fanatizmussal, mint a 10-22 esztendős növendék-ember.

Adj a fiú kezébe sok pénzt és az egész életét elmérgezted. (Mindig a szabályokról beszélek, nem a kivételről.) Dölyfös lesz, szemtelen, pimasz, tékozló és dologtalan. És már 22 éves korában befejezte az életet. Mindent megtudott belőle és még azonfelül is sokat.

Jelkép megint, de azt mondom, hogy még a pofonokat és verést is sokkal jobb nevelési eszköznek tartom, mint a pénzt. Sőt éppen a pénzes apáknak van legtöbb okuk arra, hogy fiaikat «szegénynek» neveljék. Ha az apja kezétől nem tanulja meg a kölök, mi az a móres, akkor az örökségből bizonyosan nem fogja megtanulni. Rettenetes tragédiákat tudok én az életnek ebben az eltitkolt régiójában.

Az *apa hírneve* is narkotikus mérég. Ne Várja azt senki a serdülő fiútól, hogy az megértse, mit jelent a nagy hírnév és dicsőség. Hiszen meglett férfiak is elszédülnek bele.

A fiúgyerek ébredező elméje, amikor észreveszi, hogy a többiek az apja nevére való figyelemmel kitüntetik: azonnal a *maga* kiválóságának tulajdonítja azt. És kész a dolyf; szülőanyja minden más gonoszságnak.

A híres apa fia az öntudat ébredésétől kezdve állandóan maszlagot eszik. És eszi, ha nem érik józanító könyökdöfések, még férfikorában is. Egy nagyhírű művészünk férfiszámba menő fiára egyik író társam ezt a megjegyzést tette:

– Ez a mamlasz meg van győződve róla, hogy az apját az ő érdemei tették nagy emberré.

Körülbelül minden kiváló, sőt minden derék apa fia ebben a veszedelemben forog, ha nem tanítják meg idejekorán az ő tulajdon kicsiségére. Pedig, de nehéz ez!

Nem tudom, ki milyen tanulságot visz el ebből a kis vázlatból. Az enyém az életből az, hogy ebben a dologban egész pedagógiai könyvtárnál többet ér Horatiusnak az az egy mondása, hogy *a fiúnak izzadnia kell*.

A férfi-jellem alakításának titka csak részben van a természeti erők kezében; részben, még pedig nagyobb részben a mi zünkben van.

És ha nem elég hosszú a kezed, – mondja a római – toldd meg egy pipaszárral.

Durva szó; de a pipaszár még mindig nemesebb eszköz, mint az öngyilkos revolver.

A GYÜMÖLCSTELÉN SZERELEM.

Malthus irgalmatlan tan tétele, amit mink az iskolában még csak kuriózumnak tanul-

tunk, azóta bevált. Túlélte a darwinizmus nagy dogmáját is. Továbbépült és kiegészítéseket is kapott, egyenesen a gyakorlati élet indukcióiból. Ez az új malthusi iskola nem tartozik tehát ahhoz a *természet-tudományos romantikához*, amelyben a rafináltan művelt lelkek épp úgy bugyborékolnak, valamiképpen a béka a tó felekén.

Több ennél is. Nem fáradság nélkül és nem is ma jutottam erre az eredményre, hogy az egész modern feminizmus végső gyökérszázában azzal a társadalmi törvénnyel függ össze, amelyhez elsőnek Malthus becsületes keze nyúlt.'

Íme az új malthusi iskola tételei:

Mivel a létfön tartás eszközei nem szaporíthatók úgy, mint az emberi fajtermészetes úton szaporodik az asszony régi módi szerepe a társadalomban rabszolgaságra vezetett. Hogy úgy mondjuk agyonszüli magát és élete fölprédálódik a gyermekek, nevelésében.

1. Tehát: az asszony sztrájkolhat. Meddőségével megkorrigálhatja a Malthus-féle vas természeti törvényt. Sőt meg is kell korri-

gálnia, mivel annyi sok ember már csak tönkremenés végett születhet a világra.

2. Tehát: az asszony kerülje az anyasággal járó kellemetlenségeket és fájdalmakat. A gyermekneveléssel járó fölösleges munkát is. Ne legyen *matrice de la nation*, mint Mme Hubertine Auclerc gúnyosan mondja. Korrigálja meg a természetet, mint ahogyan sok másban megteszi, például a bacillusok ellen való védekezésben.

Az anyaság e szerint nem kötelesség. Arra tehát nem is kell «üzletszerűleg» vállalkozni. Ellenben a nőnek természeténél fogva a *szerelemhez* igenis joga van. Ennek élvezetéhez – mert élvezet az – hozzá kell erepsztetni a nőt, de az anyaság kötelességei nélkül.

Legyünk igazságosak.

Ez a doktrína csak kifejezése egy rejtett valóságos állapotnak, ami *van*. Van nálunk is. Hát még Franciaországban, ahol Napoleon polgári törvénykönyvének brutális maradványait egy túlfinomodott élet ügyeskedései enyhítik. És ahol közmondás ez is: *manger le poisson sans sauce*. És ahol Flammariion; a természettudományok legnagyobb

romantikusa, a Világ-Vége felé tekintvén, az emberiség fénykorát olyannak látja, ahol az élet legszebb virágait már a gyümölcs veszedelme nélkül tépdetik az emberek.

A népesség stagnálásának és a fajkimerülés rémes sejtelmének a világfölfogása ez, akár tetszik, akár nem. De tőlünk, magyaroktól, vallom, idegen.

Nem is értem, hogyan lehet szomorkodni az *egyke* gyászos igéjének és tapsolni pl. Roussell asszony eszméinek, egyszerre. Bocsánatot, de nem először mondom, hogy ennek a világnak, amiben mi élünk, felemás cifferblattja van. És az ember sohasem tudja, melyik felével hazudik.

Fölvetem a kérdést: ugyan korrigálható-e egyáltalán a természet pusztító következesek nélkül? De felelvén erre, előbb fölteszem a nyelvemre én is a korrigáló szájkosarat. Mondjon valamit és mégse legyen baj belőle.

Itt igen nagy tévedések vannak. Ami korrekcióját mink a természetnek eddig ismerjük és nyíltan gyakoroljuk, az mind a *fajfentartás előnyére* szolgál.

A betegségek coccusai és bacillusai ellen

való küzdelem: a testi élet védelme. A torna, a sport; a fizikum erősítése. A fajnemesítés: a propagálás javítása. A nők iránt tanúsított előzékenység és gyöngédség, mindenféle udvariassági és illemkódex-szel egyetemben: a jövő nemzedék védelme.

Ellenben a természet minden olyan kijavítása, ami az életet elrontja, fogyasztja, kevesbíti: bűn és gyalázatosság. A vallásban, isten ellen való támadás. A büntető-törvénykönyvben súlyos büntett.

Nem elég? Jó tehát; jöjjön elő az orvostudomány és mondja meg, hogy az élet elnyomása micsoda?

Nem más, mint biztos *degeneráció*. A fajnak természetellenes lerontása. Az élet kipusztítása.

A szájkosár miatt nem aprózhatom föl, de talán nem is szükséges, azokat a módokat és eszközöket, a melyekkel Amor ő fenégsége élni szokott (olykor a Szükség ő fenégsége is), hogy birodalma az illetéktelen népszaporodástól meg legyen kímélve.

De mi a vége ennek a mesterséges természetjavításnak?

Ugorjuk át a «biológiai folyamatokat» és

csak a végét nézzük. Íme ezek: az idegrendszer földülése; lelki leromlás; a test ellenállási képességének megfogyása és könnyű megbetegedés; paralízis progresszíva és mindenféle elmekórság. Tökéletes lesatnyulása tehát annak a fajtának, mely édes anyjára, a természetre emelte föl szentségtelen kezét.

Az orvosok példákban is beszélhetnek.

És ami azt a bizonyos szexuális, asszonyi *sztrájkot* illeti, – oh, nem a szerelemben, mert ez élvezet; hanem az anyaságban, ami kötelesség, – erre is tudok valamit. Nem azt a keshedt XII. századbéli «szamárságot» hozom föl, hogy az anyaság édes, az anyaság jó és a családi élet is méltóbb az emberhez a szerelem útszéli virágainál és dudváinál; hanem azt, hogy mit mondanának a francia stílű feministák akkor, ha mi férfiak is *így* beszélnének;

– No jó, csakugyan kímélni kell a világot. Tehát magunkat is kímélni kell. Mivel pedig reánk nézve a katonaság, a háború és sok minden más úgyis «kiadás» az élet-erő tökéjéből, tehát menjünk tovább: töröljük el egyszerűen a szerelemnek immár

gyümölcs telen luxusát is. Az így elért óriási megtakarításokat azután fordítsuk az enyberiség hasznára. Legyen belőle tudomány, jólét, művészet és a többi.

Paradoxon? Igenis az; de bizony isten kisebb, mint Roussel asszonyé és az új maithusi iskoláé.

Valami Jacques *Loeb* nevű kaliforniai egyetemi tanár célul tűzte ki annak kimutatását, hogy a biológiai (élettani) törvényeket, tehát az élet keletkezését is kémiai és fizikai eszközökkel hatalmunk alá vehetjük. Tehát lehetséges *mesterséges*, hogy is mondjam csak – megtermékenyülés is.

A *stronglocentrotus* nevezetű tengeri sünpetét néhány percig zsírsavas tengervízben vagy egy félóráig sűrített sótartalmú tengervízben áztatva Loeb kimutatta, hogy e petéből az állat mesterségesen is fejlődni kezd, Sőt alcája a barázdálódás első fejlődési állapotáig is eljut. Semmiféle hímre nincs szükség, csak kémiára.

Közeledik az idő, amikor a szerelemre nem lesz már olyan abszolút szüksége a világnak. Jöhet egy tudós, aki azt fogja mondani, hogy sztrájkolni ebben is; baj

nélkül lehet. És akkor mit fognak ehhez szólni az új malthusi iskola hadseregei?...

Mindez bolondság, tudom. Az okoskodás-Bak e természetellenes útján másra kilyukadni bizony nem is lehet. Én azonban a *valóság* útjain szeretek bandukolni és elmondom röviden, a mit ott tapasztaltam.

Malthusnak a legborzasztóbb, de egyben legvigasztalóbb igazsága az, amit ki nem mondott, de tanaiból nyílegegyenesen következik. És amit *látni* is lehet, ha az ember kinyitja a szemét.

A magas műveltségi állapotra jutott társadalmi osztályok degenerálnak maguktól is. Kivesznek, mivel érdekeiknél és önzéseknél fogva ellentétbe kerülnek a természet létfontartási törvényeivel. Elvirágoznak, ifagy kiküszöbölődnek az életből, mint a tyogyan az emberi test is rengeteg mennyiségű elhasznált sejtet vet el folytonosan magától.

A raffinált műveltségű, túlfinomult embereknél a terméktelenség biztatás nélkül ie beáll. Lehet azért, mert doktrína nélkül «korrigálják» a természetet. Szokásaik és munkátlanságuk következtében is. Vagy,

mert maguk fölélük az utódjainak való készletet.

A két «nem» a magas műveltségben mind jobban kezd hasonlítani egymáshoz. A nő domborúságai (a faj fen tartás készletei) lepadnak. Csipője keskenyebb lesz, tehát a nagy természeti célokra egyre alkalmatlabb. Ezek ama bizonyos érdekes, szubtilis, finom asszonykák, óriási kalapokkal és kiapadófélben lévő életerővel. A gyümölcstelen virágszálak és a meddő fényűzés játékszerei.

A férfi pedig a nő felé degenerál. Elveszti parancsoló, erélyes természetét. Nem tud uralkodni és tenni, csak öltözni és udvariaskodni. Jelleme elsatnyul, akarata lerokkan. Egész élete hazugsággá silányul. Még ennél is több. Átfajzik a homoszexualitásba is. (Berlin.)

Olykor egy-egy beálló forradalom már belsőleg tökéletesen elkorhadt előkelő társadalmat dönt össze. Némelykor egy pusztá reform is.

Malthus törvénye ez, amelynek ő csak gazdasági oldalát észlelte. De nem látta meg annak természeti ellensúlyát is. A civi-

lizáció legfelsőbb rétegeiben dolgozó nagy és kiengesztelő hatást. A jötevő démont, -mely lassan kiöli a túltelt és elhasznált rétegeket épp úgy, mint a test kidobálja az elhasznált sejteket. A párisi St.-Germain ma már csöndes városrész; de annál hangosabbak a parvenü milliomosok palotái. Bár ezek kiölése gyorsabb lesz, mivel hamarabb kiélik magukat.

És a hulló levelek mögött már ott vannak az új rügyek. Az Erős Jánosok, a Kemény Gyurik, a Tenyeres Marcsák meg a Talpas Zsuzsik. Akik nem korrigálják a természetet, de jönnek ... jönnek ... jönnek. Amazok pedig, akik korrigálják, mennek ... mennek ... mennek.

Dicsőség a hatalmas természetnek, a ki nem javíthatónak és az egyetlen igaznak. Vagy Annak aki a kezében tartja ezt a dicsőséges instrumentumot.

Az új malthusi tan igenis a *degenerálás bölcselete*. Sőt maga a degenerálás. Ha degenerált vagy: aszerint fogsz élni. Ha aszerint élsz, degenerált lesz. És menni fogsz!

Hogy amit ez a tan hirdet, érdekes, vonzó, sőt ragyogó és kábító, igaz ... de!

Egyszer, mint a katonát a hadjáratban, forró augusztusi napon, a Zahorina hegység őserdejébe küldtek föl egy kis csapattal előőrsnek. Közvetlen előttünk az ellenség, körülöttünk pedig egy fejsze-nemlatta őserdő minden csodája. Élő és kihalt évszázados fák, egymásra támaszkodva és átfonva sűrű folyondárok füzereitől. Zöld, viruló élet és nyirkos, fakó korhadozás.

Ahogy leszállott az éjjel, bűbajos tünevények támadtak körülöttünk. A kihalt törzsek, mint foszforfényben úszó óriások nyújtogatták ki csonka karjaikat. A ledőlt tönkők, mint őskori buta állatok, tűzgyíkok és világító krokodilusok heverték szanaszét, mozdulatlanul. Bellebb az erdő misztikus, kékes világosságban úszott és lidércfényű oszlopcsarnokokon látunk végig; be, be a rengeteg szívébe.

Tündérország volt az.
És az volt a *korhadás*.

A SZEMÉREM ALKONYA.

Ez a mi időnk sokban hasonlít a francia forradalmat megelőző filozofáló, szellemes-

kedő és új eszmékben önfeledten bukfen-
cező korszakhoz.

Sok minden van írva az akkori világ-
boldogító eszmék elterjedéséről. Taine nagy
művének (magyarul is megvan) első köte-
tét sohasem volt érdemes annyira olvasni,
mint korunkban. Az akkori és mostani kor
eszmélete közt a rokonság szembetűnő.
Olykor valósággal megdöbbenő.

Föl van jegyezve, hogy a XVIII. század-
beli új doktrínákat az előkelő körök, kivált
pedig azok asszonyai terjesztették legna-
gyobb mohósággal. Az új filozófiai igaz-
ságok szellemes, vidám és érdekesítő be-
szélgetések közt terjedtek és sokasodtak a
szalonokban. A nőket olykor annyit meg-
ragadta a Rousseau által ígért egyszerű
«aranykor» fantasztikus képe, hogy pász-
tori ünnepeket rendeztek, még Versailles-
ben is, a királyi udvarnál. És – oh hiú-
ságok hiúsága – divatba jöttek a pásztori
kalapok, az egyszerű, népies ruhaszabá-
sok, parasztos mintájú szövetek és az ilyen-
félék.

A kor egyik történetírója ezzel a képes
beszéddel teszi érthetővé ezt az új szel-

lemet: A szalonokban fogyasztott cukorkákon is forradalmi szellemű apró fölírások voltak. Az előkelők megették a cukrot és a papiros-héjat kiszórták az ablakon. A cselelétség és a köznép pedig fölkapkodta s ugyancsak a maga esze szerint magyarázta.

Később ugyanezen eszmék nevében vagdalták le azoknak a fejét, akik az új eszméket ilyenformán szétszórták.

Hogy a mostani új eszmékből nem kell okvetlenül forradalomnak és guillotinnak születnie, kétségen kívül áll. De Jobbára azon fordul meg, hogy a parancsoló, követelőző új doktrínák megkapják-e idejében a kritika fékeit. A kételkedés, az ellentmondás arra való, hogy lefejtse róluk a mérges héjakat és akkor az új eszméből azhető, hasznos igazság magva fog maradni.

Ha pedig a kritika nem elég erős, vagy éppen megretten a terrorizmustól akkor persze a mérgezés bizonyos. Azért kell türelemmel és tisztelettel fogadni minden új eszme, gondolat, vagy világfölfogás kritikáját, még a legkíméletlenebbet is. És nem kell mindjárt középkort kiabálni.

Erre az előleges fertőtlenítésre azért volt szükségemért napjainkban az «új eszmék» ugyanazzal az erőszakossággal lépnek föl, mint a XVIII. század közepén. Aki nem hisz a legeslegújabb igazságokban, az ma már sok művelt társaságban «maradonc».

Az igaz, hogy azok, akik ezekben az új szociologikus igazságokban vakon hisznek, ha megszorítják őket, nem bírnak tisztán beszámolni arról, hogy melyek tehát ennek! az új filozófiai hitnek a dogmái?

Amde nem is az a lényeges itt, hogy az új világlátás és az új erkölcsi felfogás tiszta és világos legyen. A fölvilágosodócok (Aufklärer) megelégszenek annyival, ha a régi erkölcsi fölfogásokat, tekintélyeket, megállapodásokat és illúziókat elpusztíthatják. És ebben is szembetünőleg hasonlítanak a XVIII. század előkelő szalón-népehez, aki ama bizonyos cukorka-fölírásokat az ablakon kiszórta a köznépnek. Mindössze csak a szalon változott át újságpapirossá.

Különösen az úgynevezett ethikai értékű társadalmi kötelékek vannak megtámadva, amelyekről eddig azt hittük, hogy azok az

együttélés, a boldogulás és a boldogság legbiztosabb alapjai. Az új világfölfogás föl-vállalta az ellenkező bebizonyítását; meg kell vallani, nem minden külső siker nélkül. Végre sincs tetszetősebb a gondolat nélkül filozofáló ezrek és százezrek fülének, mint azt hallani, hogy azok a kellemtelen tilalomfák tulajdonképpen kőkor-szakbeli, korhadt *fetis*-ek, amelyeket most már a fölvilágosodás nevében le kell dönteni. És döntögetik is.

Így inog köztük talán a legszebb és leg-tiszteletreméltóbb: a *szemérem* ősrégi tilalomfája. Úristen, tehát már a szemérem is fölösleges dolog-e a művelt társadalom életében? És az is csak olyan ledöntendő elő-ítélet-e, mint például az a régi hit, hogy a magyar paraszt józanságánál fogva képtelen a szocializmus tantételeit befogadni? Jaj, dehogyan volt képtelen I

Az bizonyos, hogy a szemérem érzése és érzülete, abban az érzelem-tömegben; amely a szégyen-érzést körülveszi, eredetére nézve még ma is vitás. Mi volt ez az ősz állapotban, vagy volt-e egyáltalán, pontosan ki-elemezve nincs. Ádámról és Éváról tudjuk,

hogy a fügefalevél szükségét csak a bűn után kezdték érezni. Röviden: a legelső *társadalmi* cselekedet után. A Biblia ebben is, mint sok másban, megbízható jelképét adja az őszállapotnak.

Az egészen vad népeknél ez a finom erkölcsi érzés vagy hiányzik, vagy nagyon fejletlen. Az utazók még mindig találnak olyan vad népeket, akik talpig – hajadonfővel járnak. De jellemző, hogy ugyanezek a ruhátlan lények szégyenlik magukat, ha a bőrük nincs kifestve vagy tetoválva, ami a ruhának már első nyoma.

A délamerikai spanyolok pedig azt mesélték Humboldtnak, hogy az odavaló vadakban azért nem lehet bízni, mivel még szégyelni sem tudják magukat.

Ez a vélemény éppen fején is találja a szöveget.

A kényes dolgokban való szégyellőség, tehát a szemérem érzete valósággal a *műveltség terméke*; szinte a legelső mindazok sorában, amelyekből a mi magasabb erkölcsi világfölfogásunk megalakult.

A civilizáció első nyoma Afrikában, sőt mindenütt ama kezdetleges kötény, vagy

mondjuk úszónadrág, amelyet az onnan hozott fényképeken látunk. Aki már ezt felölti, Európához tartozik.

És hova tartozik az, aki – leveti?

Nagyon téved az, aki azt hiszi, hogy ez a rendkívül finom és fejlett erkölcsi érzés a lelki élet nagy műhelyében külön dolgozik és éppen csakis a legkényesebb dolgok elpalástolása a gondja. Az erkölcsi érzületben az alkatrészek szervesen egymásba? vannak növe.

Nem sértheti meg senki az egyiket anélkül, hogy egész környezete vele ne szenvedjen, és vele ne üszkösödjék el, ha fertőzés történt.

Így van ez a szemérem érzetével is. A szégyen és szégyenlőség egész szimpatikus erkölcsi területe összefügg vele. Száz példában láthatjuk magunk körül is. Az igazságot, hogy aki a szeméremérintés dolgában cinikus, lassankint az erkölcsi életnek más területein is ilyenné válik. És megfordítva is.

A tudósok a szeméremérintés dolgában folytatott nyomozásaikat mind azzal végzik, hogy a művelt emberiségnek ez a nemes

érzékenysége az erkölcsi fejlődésnek magasabb fokán jelenik meg és azzal együtt fejlődik, ágazik el.

Darwin, aki behatóan foglalkozik az erkölcsi érzések kifejlődésének okaival és stádiumaival, konstatálja, hogy a szégyenérzés egyáltalán, – tehát benne ez a legnemesebb érzés is, – abból fejlődött ki, hogy másoknak egyéniségünk iránt való véleményére adunk valamit. Kezdetben a nyersebb, később pedig az erkölcsibb tetszés az, amit ez az érzelem őriz. Tehát kétségtelen a társadalmiasság legfontosabb érzései és biztosítékai közé tartozik.

Ez a zordon és kíméletlen tudós külön főlemlíti, hogy a szégyenpírral ellepett női arc milyen fölötte szép. S hogy a cserkesznők közül kivételes drága áron veszik meg a szultán háremébe azokat, akik – pirulni tudnak.

Külön felidézi Darwin Gratiolet megálapítását is, aki a szeméremről azt mondja, hogy mindig az a legérzékenyebb és legintelligensebb társadalmi lény, akinek fejlett szeméremérzete van. A szemérem – mondja: *est un signe naturel de sa haute*

perfection. Az ő nagy tökéletességének természetes jele.

Bele lehet menni meglehetősen mélyeit a kultúrtörténeti nyomozásokba. Keresni, hogy volt-e idő, amikor a tudomány nevében, vagy bármi ürügy alatt is a szemérem nemes érzését ki akarták disputálni az emberekből, de kivált az asszonyokból?

Mindenütt éppen az ellenkező nyomon megy a fejlődés. Hogy e sok közül csak Dante egy híres terzináját kapjuk ki a Purgatoriumból (23. ének 103.), ahol a legnagyobb költő a firenzei hölgyek túlságos decoletageának szörnyű módon nekimegy:

... sara in pergamo interdetto
Alle sfacciate donne fiorentine
L'andar mostrando con le poppe il petto.

Tudniillik gyalázat, hogy a szószékről kell megtiltani a szemérmetlen firenzei hölgyeknek azt – amit a barbárok parancs nélkül tesznek – hogy kivágott ruhájukból ne csak a keblük, hanem ... ej; a többit a szótárból is ki lehet kaparni.

Amire kijutottunk, csak annyi, hogy a szégyenérzelem köre, benne pedig legesleg-

inkább a szemérem gyöngéd és nemes érzése a civilizációval jelent meg az élő világban és azzal együtt fejlődött olyanná, amilyen.

Kétségtelen tehát, hogy az emberi társadalom fejlődési elemei és biztosítékai közé tartozik. Fokozásával fokozzuk a köztünk levő nemes erkölcsi kötelékeket; szebbé, változatosabbá, kedvesebbé és kívánatosabbá tesszük az életet. Fogyasztásával pedig a leromlás, a dekadencia felé lökjük a vele összefüggő erkölcsi világot.

A leggyalázatosabb barbárságba süllyednénk le azon a napon, amikor már – pirulni nem tudnánk többé.

Ki hogyan egyezteti össze ezt a nagy igazságot a tudálékoskodó új eszméssel: lelke rajta. Azonban akármilyen tudomány nevében írják vagy prédikálják is hivalgó nyíltsággal azt, amit eddig mindenki disznóságnak ismert, bizony azért disznóság marad az. És annak nyílt, szemérem nélkülváló kultusza mégis csak megteszi a maga rombolásait, akármennyire körül is tömjénezzék a tudomány szent tömjénével.

A tudomány!

Istenem, milyen nagy fölfedezetlen és ki nem kutatott területe van még a tudománynak! Óriási mezők, vetések, erdők, hegyek, völgyek, szakadékok, folyók, patakok, tavak, tengerek mindenfelé. Egy egész mikróvilág még vérünk csöppjeiben is.

És miért van az, hogy az új rajongók mindezeket nem veszik észre? De ha egy tenyérszerű bűzös pocsolót meglátnak, legott kitör belőlük az apostoli lelkesedés. És odahívják a tömeget, hogy segítsen nekik benne turkálni.

INGYEN POGÁNYOK.

Amit az utóbbi időben láttam, hallottam, olvastam, megvagyáztam: abból egyre határozottabban bontakozik ki valami fájdalmas tudás, amit eddig csak sejtettem.

A trágárságok, szemérmertlenségek, pornográfíák, a mindenféle szexuális kicsapongások és dekadens rugaszkodások nem magukban álló tünetek. Nem is jelei, vagy kísérői az úgynevezett modern felfogás terjedésének, ami különben még

nincs is. Egyszerűen *a nemzeti energia le-
romlásának a jelei mindenütt.*

Erejük sincsen önmagukban, mint ahogy az élősdí féreg sem erős. De legott megjelenik és ellepi a legerősebb szervezetest is, ahol az beteg, sorvadozó és élet-energiáját veszti.

A nemzetek leromlásának igazi oka nem fölbontó tényezők ereje, hanem a meglevők elaljasodása.

Én pedig nem akarom, nem hiszem és elszörnyedek annak még a gondolatától is, hogy a magyar nemzeti élet is erre a modern dögvórsra jusson. (Már bocsánat ezért a durva szóért, de ez csak idézet másunnán.)

A németet azért becsülöm, mert van ökle és még idején tudja használni. Annak ugyan fuvolázhatnak modern tudományról, modern társadalmi higiénjáról, szexuálpedagógiai csodákról, meg mindenféle füle-farka vágott eszme-irányokról. Az üt. És nem engedi magán elszaporodni az energiafaló korhadás gombáit.

Roeren porosz képviselő nemrég egy nagyon érdekes interpellációban az ország-

gyűlésének alaposan kitalálta azt a *Nack-tenkult*-ot, ami Berlinben elharapódzott. Magyarul így fordítanám: *meztelenség-imádság*. Ebből és a porosz belügyminiszter beszédéből fölötte érdekes dolgokat tudtunk meg.

A dekadens irány megint egyet lépett előre. Duncan, Allan Loie Fuller, Desmond Olga stb. stb. nevű úrhölgyek nem táncolták hiába Salomét és a többit meztelenül. Sem a pornografikus irány nem dolgozott hiába. Berlinben számos egyesület vette művelés alá a meztelenséget. Tudniillik a hölgyek és urak kollektív meztelenségét.

És nyilvánosan. Ezek a nemes célú hipermodern úri társaságok tagfölvétel ürügye alatt néhány márka tagdíj fejében mindenki által látogatható meztelen soirée-kat rendeztek. Hölgyek is szép számmal jelentek meg; a nézők valamelyest felöltözve, a szerepvivők egészen meztelenül. És az urak is.

Ezek az estélyek abból állottak, hogy a meztelen hölgyek és urak mindenféle játékokat és sportokat műveltek a szalonban.

És táncoltak; persze valcert és cepperl-polkát. Legszebbek, vagyis legmeztelenebbek voltak a következő szép nevű társas-egyesület estélyei: *Az Ideális Műveltség és Szépség Társasága*.

Istenem, milyen csodálatosan hajlékony az emberi nyelv!

Alapítója ennek a kultúrújításnak ott egy húsz-harminc év körüli dekadens fiatal ember volt, aki a vallás-alapítók vad rajongásával hirdette a meztelenséget. Arra vállalkozott, hogy «az emberiséget megszabadítja a keresztény aszkézistól és a ruházkodás előítéletétől».

És ennek a vad-bolondnak ugrott be a berlini előkelő *Weltstadtmob*. Magyarul így fordítom: világvárosbeli embercsürhe.

Hát nincs igazsága a magyar közmondásnak, hogy egy bolond százat csinál!

És ez az új hit már szépen fejlődött.

Amennyi degenerált alak, fél- vagy fertálybolond abban a nagy városban van, az mind érte kezdett rajongani. Járvány lett ebből is, amihez még a világhíres porosz rendőrség sem mert egy darabig hozzányúlni, mert félt az újságoktól.

Azonkívül is az ember sohasem tudhatja, hogy mennyi habajgós elme van egy ilyen nagy városban. Hiszen úgy bele vagyunk mindenféle «eszmékbe» keveredve, hogy azt sem tudjuk már, hogy mi az a kultúra? .

Vége sem lehetett annyira engedni a dolgot, hogy a farsangban meztelen *élite-bálokat* rendezzenek. A rendőrség legalább az ilyen nyilvános estélyeket megtiltotta.

E szerény tilalom miatt azután nagy «polgári» jajveszékélés támadt, mivel ezek a meztelen estélyek a vállalkozóknak igen szép hasznot hajtottak. A polgári haszon pedig érzékenyebb minden szeméremnél. (Hiszen ez az, ez az!)

Így keletkeztek szabadkőműves mintára a magánjellegű *Meztelen Páholyok*, abból a célból, hogy a tagok, nők és férfiak, hajadonok és házások egymással meztelenül érintkezhessenek s játékok és sportok útján műveljék az «örök szépet». És éppen Berlinben!

Természetesen a meghívott vendégek is meztelenül kötelesek megjelenni a szalónban. A ruhatár ott olyan, mint nálunk a gőzfürdőkben.

A német okosság most eszi magát, hogy mit csináljon ezekkel a Meztelen Páholyokkal? Nagy butaság, de Poroszországban is épp úgy nincs ez ellen világos paragrafus mint nálunk. A paragrafus pedig az istene a régi társadalomnak.

Magántársaságban tudniillik nincs eltűnt a meztelenség. Ez ugyan szemérmatlenség, sőt annak az iskolája, de végre sem fajtalanság, bár annak is az iskolája. A törvény azonban Európaszerte csakis a nyilvános fajtalanságot (Unzucht) tiltja, nem a privát szemérmatlenséget is.

Hogy ez az új pogány vallás vagy mi, miféle irányban halad (oh, szent Haladás!), már látszik is. Amennyi hibás, homoszexuális jellemű, vagy hajlandóságú ember van Berlinben, az mind tolakodik, hogy tagul fölvegyék ezekbe a Páholyokba. Amint hogy ez az új dekadens kultur-irány az én szerény megfigyelésem szerint egyáltalán a homoszexuálitás felé vezet.

Azonban maradjunk csak a meztelenség-nél és kérdezzük meg, hogy ugyan ez a meztelenség! kultusz valóban a szépség kultuszához tartozik-e – hívei ezzel mentik, –

avagy ez csak pimaszul előrerántott ürügye annak, ami aljas, alacsony és bestiális?

Nekem minden művész ember azt mondja, hogy az a berlini úri csürhe hazudik és mindenki hazudik, aki a meztelenség kultúrájában keresi a szépet.

A meztelen test még válogatva sem szép egészen. Mindnyájan tudjuk, – az asszonyok legjobban – hogy még a legszebb női test esztétikája is akkor érvényesül igazán, ha finom lepel borítja. Elfödője a sűrű tökéletlenségeknek és kiemelője a ritka tökéletességeknek.

Megkérdeztem *Stróbl* mestert is, a nagy szobrászt, akinek éppen a meztelenség a mestersége.

A mester nagy kört írt le a levegőben a kezével és szeretettel rám mordult:

– Hajajajaj! Még a római Scala di Spagna alatt is keserves találni valami széppet, pedig ott régi kultusza van. Szép test, istenem, szép test!... Nekünk már az is nagy öröm, ha néhány tucat női karból összespekulálhatunk itt-ott valami tűrhető. A többit hozzáképzjük. Hát még a többi, a többi testrészek, jaj nekem!

Szóval ennek a meztelenség-szomjúságnak a mozgató ereje minden más, csak éppen a művészeti ihlet nem. És még elképzelni is borzasztó, hogy milyen förtelem lehet az, amikor úgy találomra összeszaladt elegáns hölgyek és urak meztelenül járnak a négyest.

Akik másképpen vélekednek, – és azok igen sokak – mindig a görög világra hivatkoznak. Hogy íme a nagy, a fölséges ókori világműveltség a meztelen test kultuszával mennyi katonai dicsőséget, mennyi tudományt, bölcseséget, hatalmat és szépséget tudott egyesíteni.

Phryné szédülő bírái előtt is úgy érvelt, hogy ledobta a testét fedő egyetlen leplet. De nem tehetek róla, ha engem mindig sátáni kacagás lep meg, valahányszor a sápadt, aszkórságos modern elme nehéz nyavalyájában az ókori pogányság egészséges színével kendőzi magát.

A dekadens írók pedig már egyenesen meg is mondják, hogy ők igenis modern – *pogányok*.

Az ám! Mintha az elég volna a pogányság-, hoz, hogy az ember a combjára-mijére üt:

– No most ezennel kinevezem magam pogánynak.

Az a dicsőséges régi pogány nép azonban iszonyú áron vette meg azt a derült, egészségtől duzzadó, fölséges pogányságot. Évszázadokig csodás hősiességgel verekedett nála húszszor-harmincszor nagyobb ellenségekkel. A csatatéren elesett fiait százezerszámra temette. Silány gyermekeit ledobálta a Taigetos szikláiról, hogy fajtája le ne romoljon. A megmaradtakat kemény, kegyetlen szigorban nevelte. Tele volt a test kultuszával. Eszét-szívét óriási bölcsész-nemzedékek tették hajlékonyá és erőssé, min a toledói penge. Polgár-háborúban ölték ki maguk közül a silányabb testvérnépeket is. Művészgenerációk emésztették föl magukat, hogy kihozzák a fegyverrel, tűzzel és tudással megtisztított fajból a legtökéletesebb testi eszményeket. És még azonfelől is tengernyi rabszolgára volt szükségük.

Láttam a capitoliumi Vénuszt, a Medici Vénuszt és a milói Vénuszt. Micsoda szent pogányság, micsoda kultúra van azokba a szép testekbe belefáragva! És íme, mégis, melyik a legszebb köztük? A milói Vénusz,

aki csak csípőig meztelen. Azontúl lefelé sűrű ruha redői fődik.

Most állítsa be valaki a régi görög faj helyébe a mai kesze-kusza, sem háború, sem keménység, sem szigor által meg nem tisztított kapzsi és roskadozó művelt emberiséget.

Az elpuhultat, a pezsgőn és kicsapongásokon neveltet, a minden szolgálásra megérettet.

Vagy – és itt már mélyet sóhajtok – a nehéz munkában elgyötörtet, ami pedig még így is sokkal becsesebb népanyag, mint az előkelő.

Tegye Periklész helyére, pedig ... Zeusz légy irgalmas, hogy ne mondjak valami retteneteseti

Hát nem-e rázza meg a homéroszi kacagás az embert a kis-lábaujjáig, amikor ezt a nyomorék, keze-lába-elméje görbe és csenevész modern *ingyen-pogányokat* látja és hallja. Csak az hiányzik még a kolosz-szális világ-operetthez, hogy meztelenül is mutogassák magukat!

Bizony ez az egész meztelenségi eszmekör, sőt az egész modern pogányság is egy-

szerűen abba a kultúr-rétegbe való, ahol a pornográfia, a buja színdarabok, a korán defloreált szerencsétlen nőteremtések, az egyre szaporodó homoszexuálisok, az emberi termékenység elnyomói (új malthusi iskola!) és az efféle degenerált emberi lények nyüzsögnek.

Az alkonyat ez, nem a hajnal!

Sokszor egymás mellé állítom mindezeket a fura kultúrtüneményeket és megfeszített figyelemmel vizsgálom bennük a rokonvonásokat. Vallásos elemeket, hitet, hagyományt nem keverek a vizsgálódásba. Gyöngé lámpás bár, de csakis értelemmel iparkodom fölismerni bennük egy új, egy nagyszerű világfölfogás első mozdulását. A Leviatánt, mely a hátát kezdi rázni megint.

Mert hajh a régivel, a mostanival hihetetlenül elégedetlen vagyok magam is. És sokszor reménytelenül nézek bele én is a kék levegőbe:

– Uram, küldj már valamit, vagy valakit, nagyot, aki ebből a pocsék világból kivezessen bennünket valami emberhez méltóbb állapotba!

Bennem is minden készen van arra, hogy fanatikus imádással rohanjak feléje, ha valami új világtisztító *energia* hajnali fénye fölgyulad valahol. Akárhol is, csak energia, erő, a megvénhedt emberi lélek újjászületése legyen.

De ez a modern pogányság vagy mi, ez nem az és nem az. A meztelenség záp kultuszától kezdve le, le addig a rémes tanig, mely nyíltan hirdeti, hogy a magunk boldogságának szaporítása végett a fölösleges gyermekeket titokban – el kell nyomni: mind csupa leromlás.

Sehol, semmi energia az új világ-nézelődésben, csak korhadás, elzüllés, lelki elaljasodás. *Putrido ossium*: a csontok rothadozása. Mint ahogyan Szent Márkus velenicei templomának egyik régi arany-mozaikjába feketén beróva olvastam.

És nem bírom elfelejteni.

RÁGALOM ÉS KIVÁLOGATÓDÁS.

Gondolkozott-e már valaki arról, hogy micsoda szerepe van a társadalmi élet ilyen

vagy amolyan alakulásában az úgynevezett rágalomnak? Mert hogy valami haszna is van, az egészen bizonyos.

A természetben egyáltalán semmi sem bírja magát megtartani, ami egészen haszontalan. Ha valaki jól utána néz, ki fogja sütni, hogy még a csörgő kígyóra is szükség van a természet nagy háztartásában. Hogyne volna szüksége a rágalomra, az az ösire, a kipusztíthatatlanra.

Pedig hány eset végződött a mi közéletünkben is úgy, hogy a becsületükben megtépázott emberek sápadt, fakó arccal mentek a nirvánába, vagy családotól az erkölcsi száműzetésbe. Ártatlanok is.

Mentek és mennek folytonosan. Csöndesen visszahúzódnak a nyilvános mozgalmaktól. Begubóznak a maguk szűkebb világába és emberi föladataikba. Eltűnnek í és nem hallani róluk, vagy alig. Csak műveiket látni, amelyek nemes munkájukból csöndesen születnek meg, mint ahogyan a virág is szó nélkül megterem a réten, vagy a fa is megnől az erdőben minden komiszkodás nélkül.

Csakhogy a föltett szociológiai kérdés

ezzel még nincs megoldva! Mitől és hogyan *jó* tehát a rágalom?

Talán legégetőbb kíváncsisággal az asszonyok kérdezhetik. Mivel nem udvariaságról, hanem kutatásról van szó, a legjobban ismert tény bizonyosan az, hogy az asszonyok életében fordul elő legsűrűbben ez az *izé*. Tehát bizonyosan ott is van rá legnagyobb szükség.

Nem éppen a jó barátnők megrágalmazásáról van szó; bár ez talán a legédesebb. De az bizonyos, hogy az életnek sok százezer rejtett ténye van, amit tisztázni másképpen nem lehet.

Hogy sülné ki például valamely asszonyra az, hogy udvarlója vagy éppen szeretője van, ha pletyka, – vagy ami egészen egyre megy – rágalom nem volna. És hogyan lehetne tisztába hozni a férfiak mindenféle jól elkapart dolgait? Holott ezek kiderítése a szerelem, a házasság és az élet más *intim* dolgaiban nemcsak szükséges, de sokszor véghetetlenül fontos is.

A rágalom az a lámpás, amivel ezeket a titkos és sötét dolgokat keresni szokás. Isten mentsen, hogy ezt a tolvaj-lámpást

dicsérjem; de másforma lámpással nem lehet.

Azonkívül az ilyen keresgetéstől való *félelem* is valami. Sok gyöngé lény van köztünk (bizonyosan a többség), aki a rosszat azért nem követi el, mert, jaj, kitudódik. És kitől fél? Bizonyosan nem a diszkrét, engedelkeny, szelíd emberektől. Hanem csakis azoktól, akik a rágalom tolvaj lámpásával járkálnak köztünk és ráakadnak az igazságra is – olykor.

Erre is illik az a dicséret, amit Mikszáth a macskára mond: «A macska megeszi a tejfölt; igen, de az egeret is megeszi. Tehát a tejföl megbocsáttatik neki.»

Azt hiszem, elég világos, hogy a rágalomnak, mint társadalmi intézménynek éppen olyan hasznossága van, mint a macskának. Csúf, ravasz, pákosztos állat; de olykor megfogja az egeret.

A *közéletben* sincs máskülönben. A rágalmozó ember itt is csúf állat, de megvan az a haszna, hogy néha ráakad az igazságra. Bár az igazság olykor hamar bebújik a lukba. Azonfelül pedig üdvös félelmet is tart fönn az egerek közt.

Bizonyos, hogy a rosszakaratú emberek kirabolnák az egész világot, ha nem volnának rágalmazók. Mint ahogyan az egek is összerágnának mindent, ha nem volnának macskák.

De tessék a másik oldalon is benézni a dologba. Mi lenne akkor, ha a macskák nagyon elszaporodnának, vagy még rava-
szabb és falánkabb állatok lennének, mint a milyenek? Amikor megennék nemcsak a tejfölt, de a csirkéket, a tyúkokat, a házi nyulakat, a malacokat, sőt még talán a kis gyerekeket is?

Tegyük föl, hogy akár a társaséletben, akár a közéletben elszaporodnak s talán még vakmerőbbek is lesznek a rágalmazók annál a bizonyos *normális mértéknél*, amennyit a törvényes büntetés súlya vagy az emberek erkölcsi megrovása biztosít. (Ámbár hiszen az első nem nagy úr, az utóbit pedig ugyan a kuckóba lehet dobni ennél a számadásnál.)

Akkor mi lesz az elszaporodott vagy vakmerővé, sőt szemtelenné vált rágalom kézzelfogható eredménye?

Nagyon egyszerű.

A jóra való emberek befogják a fülüket. A családjuk, talán az életük is ki van téve a halálos fertőzés vagy a lebunkózás veszedelmének. Mennél derekabb, erkölcsileg minél kényesebb valaki, annál inkább szalad. És szalad azért is, mert hiszen minden ember: ember. Mindenkinek az életében van valami sebezhető pont, valami érzékeny hely, ahová nem enged nyúlni.

Föltéve, hogy ép erkölcsi érzülete van. Mert ha nincs, akkor ott marad a küzdelem terén, botot kap a kezébe és üti azokat, akiknek van.

Mi tehát a vége?

Az, hogy minden jóra való ember eltűnik akár a társaséletből, akár a közéletből. Ellenben minden durva vagy romlott erkölcsi érzésű ember ott marad és elterpeszkedik.

Végezzük szociologikusan:

A társadalmi életben sokféle ok van, ami úgynevezett *rossz szelekciót* idéz elő. Vagyis az emberek arra érdemetlen fajtáját juttatja előkelő pozícióba. De egyetlen egy sincs, – még a gazdagság sem, – ami olyan förtelmes szelekciót, az élet ak-

kora leromlását idézné elő, mint a diadalmas rágalom.

A DRÁGASÁG.

Hogy előkelőbb teremtése-e az istennek az ember, mint az állat és mindenk fölött boldogabb-e, arról sokat lehet beszélni. Ha a földogról: a teremtett világ helyes élvezéséről van szó, az elsőbbség az állatoké.

Nem kell hozzá darwinizmus, hogy az ember ezt belássa. Az állatok föld anyáinknak édesebb gyermekei, mint mi vagyunk. Ahol valamely állatnak a természeti lét-föltételei nincsenek meg, ott alig szaporodik, vagy egészen kivesz. De ahol megvannak, ott bőségesek az ő ivadécai és valamennyien örülnek a létnek.

Teszem azt, ha az ember ebben a mi gyönyörű országunkban jár-kél: csak úgy hullámszik gabonával, hússal, tejjel és mézzel körülötte minden. Egészen bizonyos, hogy ha ezen a földön ember helyett 20 millió kétlábú állat lakna, jutna belőle bő-

ven mindegyiknek. Nem is kellene egymást érte igen harapdálni. Csak lehajtanánk a fejünket és örülnénk a létnek.

Most azonban hogyan vagyunk? El vagyunk átkozva, mint Tantalus. Enni akarunk, félrehúzódik a kenyér. Inni akarunk, elapad a tej, a méz, a bor. Midas király legendája is előkerült, de megfordítva. Arany vesz bennünket körül, de ha hozzányúlunk, rög és sár lesz belőle.

Nem az, hogy a földi javakban nagyon egyenlőtlenek vagyunk; nem az. Való igaz ugyan, hogy az emberi fajtanak az egész világtörténetben nincs botorabb megtévedése, mint amilyen volt korunknak million mos-gyártása: ámde csak a nyomorult irigység szemével lát az, akinek csak az fáj, hogy ő is nem lehet milliomos.

Az emberiség nagy szeretete, a kiirthatatlan jézusi erény csak ennyit mond e' ez az igazság:

– Add meg a mi mindennapi kenyereinket. Jusson a föld és az ég áldásaiból mindenkinek annyi, amennyi a teremtés élvezetehez illendő.

És nem jut.

Nem beszélek a glacé-keztyűkről, a bábeli női kalapokról, a drága ékszerekről és az effélékről. Továbbá az udvari és nem udvari címekről, a mindenféle kék, zöld, piros és sárga tollakról, amelyekkel a modern ember indiánusok módjára tanúságot tesz a maga hihetetlen fejletlenségéről. Sötét század ez nagyon. De aki a természetlátás magasságából nézi mindezt, az nem irigységgel telik el, csak véghetetlen szájalommal.

Hanem enni, inni, ruházkodni és lakni-való alkalmatosság, az igenis legyen!

– De nem lesz!

Ezt mondja egy láthatatlan Daimonion, mely örömeink és az élvezetékben való tobzódásaink közt egészen váratlanul megjelent. Szépen letelepedett asztalunkhoz és elkapkodja az orrunk elől a legjobb falatokat. A jó lakásokba beült és minket a szűk, egészségtelen lyukak felé szorít. Az alkalmas ruhát és a meleget elveszi tőlünk. Betegségeket terjeszt és gyűlöletet köztünk. Lassacskán kikezdi húsunkat, vérünket, idegeinket. Sőt még gyermekeinket is megeszti gonosz telhetetlenséggel. Megeszi? ...

Igenis megeszi.

Akinek a maga eszénél fogva vagy az emberszerető tudósok által vezetve, módjában van leszállani az életlátás nagyobb mélységeibe: megérti most, honnan származott a pokol világlegendája. És megtudja azt is, hogy az emberevő hatalmak közt, amelyeket ismerünk, a *drágaság* a legiszonyatosabb.

Nem mintha vadul és közvetlenül emésztene bennünket, mint a tigris, a vasút, vagy az automobil. Ezek ellen mindig van valami okos megelőzés vagy védelem. De a drágaság, a mindennapi kenyér elapadása ellen védelem nincsen. Láthatatlan valóság az, aki sehol sincs és mégis mindenütt van, mint a levegő.

Az *okát* keresi mindenki és nem találja.

Hihetetlen az, hogy ebben a pöffeszkedő században mennyire nem vagyunk képesek még az olyan társadalmi események okozati összefüggését is megtalálni, amelyek az életünket egészen közélről érdeklik. A szociológia új tudománya volna az, ami erre megtanít: de micsoda rongyokká tépte; ezt is, mindjárt megszületése után a mohó spekuláció. Nem való ennek a félőrült szá-

zadnak igazság, mert mindjárt kitekeri a nyakát.

Száz okát adják a drágaságnak nagy bölcs ábrázattal és egyik sem az igazi. Egyet megszüntetnek, másnap tíz támad helyette. A pénz olcsóbb lesz, a drágaság növekszik. A gabona ára leszáll, a drágaság emelkedik. Kevés a takarmány: a tej drágább. Elég takarmány termett: a tej megint drágább.

Amit dühösen kiabál a tömeg, hogy t. i. az államhatalom által is kegyelt osztályok fölemésztik a gyöngébb osztályok ennivalóit és életboldogságát: ez is nagyon gyöngelábon álló igazság. Szívesen hinném, ha megtudtam volna győződni róla.

Az élet egyebet mutat. A tömegek ínségének legnehezebb idejében is látunk hatalmas vagyontömegeket keletkezni, pedig azok, akik fölhalmozzák, nem tartoznak «az uralkodó osztály»-hoz. Az amerikai pénzkirályok, a trösztök és az óriási részvényvállalatok mind e tetszetős doktrína csúfjára jutottak iszonyatos pénzerejükhöz. És jutnak még folyton. Valami *alulról* jövő diabólikus erő dolgozik itten.

Van egy biztos próbája annak, hogy a fojtogató drágaság és így a tömegek insége nem születik ezekből a forrásokból sem. Ez pedig a *sztrájk*. Elvégzett dolognak lehet már tartani, hogy a sztrájk a XX. század tömegeinek a szorongattatásain nem segít.

A *drágaság* lévén a minden nyomorkodás kifejezője, a kisebb existenciákat is ez hajtja a bérharcba. Több kereset = jobb megélhetés. így vélik. És azt hiszik, hogy a fokozott munkabér terhét átháríthatják a tőkére, vagy személy szerint a nagy vagyontömegek uraira.

Az elmélet az utolsó szegig pontos: a gyakorlat azonban éppen az ellenkező eredményeket mutatja.

A sztrájk hegyes fegyverét a jobb létért küzdő tömegek csak a szükséges vagy legszükségesebb cikkek termelésénél alkalmazhatják sikerrel. A mészárosok, pékek, szabók, építőmunkások a sztrájkhadereg java. Újabban a szénbánya-munkások is. A földművesek sztrájkjai is ide tartoznak. Az esetek óriási többségében tehát nem a dúsgazdak emberek élvezeti cikkeit, hanem az

átlagos állampolgárok életét drágítja meg a bérharc.

És még egyéb is. A gyáros, a vállalkozó, a tőkés, szóval az erős ember abban a pillanatban elkezdi a munkabértöbblet áthárítását a fogyasztók nagy tömege felé, amikor ő megérzi. Sőt már előbb. A béremelés már a raktáron levő előbbi nagy készleteket is azonnal megdrágítja. Holottan ezeket a vállalkozó még a régi, olcsóbb áron szerezte be. Az előrelátó gyárosnak és kereskedőnek a sztrájk nemhogy ártana, de olykor nem remélt vagyonhoz is jutatja.

Ehhez járul a kapzsiság, a század legnagyobb erénye vagy bűne, mit én tudom. Annyi mindenféle tapasztalat után ismerhetjük már egymást annyira, hogy egymásról a kedvező alkalom lelketlen *kizsákmányolását* föltegyük. Az *auri sacra fames*, a pénz telhetetlen szomjúsága mozgatja ezt a paralitikus világot.

Ha alkalom nyílik rá, a legbecsületesebb vállalkozó is könyökig benyúl a fogyasztótömeg nyitva felejtett zsebébe. Különböztet ezt teszi a munkás is. Kétségtelen bestia-

lis rablás folyik most az emberek közt, csak a neve előkelőbb és tudományosabb.

Akit pedig kirabolnak, az mindig a fogyasztó.

Fogyasztó azonban *mindenki*. Tehát a munkás és a kis egzisztencia is, aki a bérharcnak pillanatnyi hasznát vette. Sőt a drágaság, mely főképpen a kenyérre, húsrá, öltözetre, lakásra, szénre terjed ki, őt sújtja legjobban. Tehát a drágaság vége mindig új meg új sztrájk és ennek a vége új drágaság. Da capo, a végtelenségig.

A munkásnép körülbelül úgy van a sztrájkjal, mint az az alföldi cigánybanda, aki egy nóta befejező frázisát elfelejtette és reggelig ismételte a nótát, mígnem az egyik megdühödött és akkor az egymás fején törték szét a hegedüket.

A sztrájkokból kivezető út nincs többé.

Közben mint valami sötét vulkanikus hamuréteg szemetel le a milliók fejére a drágaság. Hol lassan, finoman, de huzamosabban. Hol ismét durvábban és hamarabb.

A társadalmi élet átváltozása – kivéve a háborúkat és forradalmakat – egyébiránt mindig a kis mennyiségek szerint

történik. Madách finom porrétege, mely évszázadokon át betemeti a piramisokat is, örökkévaló igazság. Így dolgozik a drágaság is: betemet sok mindenfélét. Átalakítja a társadalom színét. Ől is, gyarapít is. Tehát *szelekciót* végez: kiválogatja az embereket. Elhatározza, hogy kiknek kell lassacskán elpusztulniuk és kik lesznek végre is azok a «kiválók», akik megmaradnak.

A tudományban azonban bevégzett dolog az is, hogy a *pénz* minden eddig ismert erők közt a leggyalázatosabb társadalmi szelekcióra vezet. A gaz siker és a buta szerencse emberfajtáit juttatja a társadalmi vezetés élére, Az erőszakot, a szemtelenséget és a csalárdságot neveli. Ellenben letiporja ama nagy emberi erényeket, amelyek a társas együttélés legnemesebb idegrendszerét alkotják: a bizalmat, a hűséget a kíméletet, a szánalmat, a méltányosságot. Szóval a szeretetből fakadó társadalmias tulajdonságokat.

Ilyen auspiciumok közt sülyednek bele a drágaság hamuhullásába legeslegeső sorban a legtársadalmiasabb életelemek. És folynak szakadatlanul a leromlás apró

tragédiái az élet mélységeiben. A korhadás vegybomlása ez.

Az örökös, számító rettegésben és takarékoságban kimerült asszony pedig, amikor fogyatékosan táplált kis gyermekét elaltatta, hosszasan néz a lámpafénybe. Eszébe jut, hogy hátha neki még egy gyermeke volna, vagy – úristen! – több is. Ökölbe szorul a keze és megfogadja a természet ellen való nagy igazságos bűnt:

– Soha: Inkább én veszek el.

A többit rá lehet bízni a gondolkodó emberek képzelőtehetségére. Bár nem is jó az, ha az embernek olyan erős képzelőtehetsége van, hogy mindazt a pusztulást, elaljasodást és a jobbra érdemetlen embereknek mindazt az emelkedését és diadalát el tudja képzelni, ami ebben az egyetlen szóban van benne: drágaság.

Ezentúl azonban már valami dodonai istennővé vagy mivé kellene átváltoznom, mert aki e fárasztó, köves úton eddig kísért, mind csak ezt kérdezi:

– Mi lesz tehát?

– Nem tudom. Az egymással küzdő társadalmi erőket az élő nemzedék sohasem

látta ilyen zűrzavaros, vad és rendetlen összekeveredésben. Itt minden eddig ismert számítás fölmondja a szolgálatot.

Inkább azt tudná az ember megmondani, hogy mi az, ami *nem* lesz. Mert látnivaló, hogy azon az úton, ahol most megyünk, sem az egymásközt való igazságra, sem a béke angyalára nem találunk rá soha. A drágaság hínárjába annyira bele fogunk keveredni, hogy erőszak nélkül többé ki nem szabadulunk.

A csöndes tudósok azt mondják, hogy valahányszor az emberek a szabadságot ilyen őrjöngő lázzal keresték, eddig még mindig ráakadtak valami kegyetlen és erőszakos kézre, aki mindenkit a maga helyére pofozott.

És akkor valamennyien annak éljeneztek.

A HAZUGSÁG SZOCIOLÓGIÁJA.

Mélyen látó elmék már évtizedek óta figyelik a korszellem változását és azt hiszik, hogy a civilizáció a forradalmak brutális igazmondásaitól megint a hazugságok felé fejlődik.

Más szóval, hogy egész műveltségünket és gondolkozásunkat lassan újból áthatja az a hazudozó és pózoló lélek, amelyet a kontinensen a nagy forradalom véres keze felöklelt.

Egyik-másik azt is észreveszi, hogy a befejezett modern ember egyszersmind befejezett hazug ember is, még pedig nemcsak szavaiban és tetteiben, hanem gondolkozásában, sőt még öltözködésében is az. Schopenhauer és Nietzsche is tudnak erről valamit, de jóval kevesebbet, mint ami van.

Igen, de a Zsoltárok könyve is tud már. A 116. zsoltár 11. versében Dávid király, amikor az isten jótéteményeit meg akarja hálálni, maga fölött is kétségbe esve így fakad ki: mit tegyek uram, hiszen «minden ember hazug». És végig húzódik ez a létei, hogy úgy mondjam, az emberiség ténétén. A gonosz Macchiavelli, aki sen tanítja a hazugságot, csak annyival különb a többinél, hogy bátor. Meg meri mondani azt, amit a többiek csinálnak.

A múltakért egyébiránt nem fáj a fejem. De kérdezem nem-e hallotta már mindenki közülünk azt a legújabbkori társadalomtu-

dományi dogmát, hogy a hazugság *szükséges* az emberi fejlődéshez? Sőt annak élesztő kovásza. Hogy továbbá hazugság nélkül nem állhat fön a művelt társadalmi rend. Vagy nem-e vallja pl. a szerelmi dolgokban kevés kivétel nélkül mindenki, hogy itt a hazugságnak egyszerűen kényszerfolyama van, mint az állami papírpénznek. Hogy az üzérkedésben és a politikában is megengedett dolog, az még természetesebb.

Szóval az újkori embernek nagyon erős hite van a hazugságok elkerülhetetlen szükségében, sőt erkölcsösségében is.

A gondolkodó ember előtt tehát a kérdés így jelenik meg:

– Ugyan, a hazugság valósággal ősi mozgató ereje-e az emberi lény világának, vagy pedig szükséges rossz, amitől szabadulni kell és meg kell szabadítani, amennyire csak lehet, az egész társadalmi életet? Más szóval: becsületesség-e tehát a hazugság, vagy gazemberség?

A politikát zárjuk ki. Nem azért, mintha ott szabad volna a hazudozás. Egyszerűen csak azért, mert ott az okoskodás nem ér

semmit. Talleyrand még erkölcsös volt. Ő legalább csak annyit mondott, hogy az emberi nyelv a gondolatok elpalástolására való, a miben legalább van egy kis szeméremérzet. De az azóta lett dolgok már túljártak a ravasz francia diplomata szellemes gonoszságain. A fejlődés kétségtelen. Howe már azt mondja III. Napóleonnól, hogy még akkor is hazudott, amikor nem szólt semmit. A legújabb kor pedig már vitte annyira, hogy a politikában akkor is hazudnak az emberek, amikor – igazat mondanak.

A nagy korkérdést erről az oldalról megközelíteni alig lehet, noha elég világos, hogy a politikai mozgalmakból kiáradó szavahihetőség és őszinteség nemcsak kifejezése, hanem egyben mestere is a társadalmi igazságszeretnek avagy hazugságszeretnek. És egészen világos, hogy valameddig a közéletben a hazugságoknak valaki pozitív hasznát látja, nem bolond, hogy kezét-lábát igazságszeretettel összekötözve éhen haljon. A siker látványánál nagyobb csábító ezen a világon nincsen.

Az igazságban való hit azonban a körü-

löttünk élő világban meg van rendülve általában véve is. Lehet, hogy a természet-tudományokból levont újabb igazságok elcsavarása idézte elő ezt a váratlan elkorcsosodást.

Darwin létért való küzdelmének ethikai oldala még most sincs kifejtve egészen. Tudok esetet rá, hogy a csaló a bíróság előtt is azzal mentette magát, hogy ő «a létért küzdött», de az erősebbek leütötték a lábáról.

Ami miatt azonban szertelenül felháborodni nem illik. Megszámlálhatatlan az olyan jól öltözött és jómódú emberek száma, akik a törvényt és a visszatartó társadalmi erkölcsöket mohó boldogulásuk és gyors meggazdagodási szomjuk előtt csak «akadály-nak» tartják és egy pillanatig sem haboznak, hogy azon átugorjanak vagy átmásszanak, ha biztosak benne, hogy tetten nem érik őket. Azoknak a száma pedig, akik az igazság belső erejében hisznek ... nézzünk körül: hát igazán vannak olyanok is?

A hazugságok modern renaissance-ának a másik forrása Spencer tanainak a félremagyarázása. Ezeket a tanokat valósággal

kevesen ismerik közvetlen forrásból. Spencer etikája az erkölcsöt a jóra, tehát végre is bizonyos hasznosságra vezeti vissza. Hogy ezzel a nagy angol bölcs a tízparancsolatot nem dúlta föl és a társadalmi együttélés törvényeit nem lazítani, hanem a tudás eszközeivel erősíteni akarta, ez már a magyarázók s az en gros és en detail tudomány-ügynökök kezén jórészt elsikkad. Az érvényesülésre törekvő modern lény csak azt látja, hogy az erkölcsös = a hasznossal. Más szóval: hazudni szabad. Nemcsak szabad, sőt a hazugság a modern tudományosság színvonalán álló újítás; röviden szociológia.

Hihetetlen az, amit ezzel az új tudományággal elkövetnek. Tudok oly embert is, aki az igazmondást, a hűséget és becsületességet a szíve legmélyén ósdi előítéletnek tartja. És megveti, mint oly keshedt középkorias hagyományt, ami már rég nem méltó többé a kor színvonalán álló fölvilágosodott emberhez. így lesz sár és pocsék a tudomány föntségéből, ha a tömeg a maga mohó, vad ösztöneivel megragadja.

Egy azonban bizonyos. Az, hogy ez igaz-

ságosság, vagy hogy közelebb érjem a gondolatot: a *valóság* szeretete (mert e két szó értelme nyelvünkben gyakran ingadozik) szerfölött igen nehéz. Amint hogy nehéz mindené, ami az élet fönntartására és a továbbfejlődés biztosítására van rendelve. A zord Schopenhauer ezt triviálisan, de azért költőileg fejezi ki így:

«Az igazság nem utcai hölgy, aki annak a nyakába is belecsimpaszkodik, akinek nem kell. Ellenkezőleg. Szemérmes, szép nő. Kegyeiben még az sem lehet bizonyos, aki mindent föláldoz érte.»

Ez a durván szép igazság valóban semmiképpen sem csábíthatja azokat, akik a lét föladatát – mint legtöbb jelenkori ember – az élvezetek minél nagyobb mennyiségének gyors és könnyű megszerzésében találják föl. És a lélek nélkül való sikert imádják aranyborjú gyanánt. Holottan a modern kornak úgyszólván minden sima, opportunus gyermeke ilyen.

Egy másik visszariasztó ok az elérhető igazság korlátozott volta. Csak a gondolkodó, munkában és tudásban fegyelmezett elme tudja azt, milyen óriási munkát kell

az emberi észnek végeznie, hogy az ismeretlen valóságokból, bárha egy tényérnyit is elhódítson a «mindenki» számára.

Minden fölfedezést vagy föltalálást – a ritka szerencsés véletlenektől eltekintve – nem egy, de sok emberi elmének hihetetlenül sok erőfeszítése előzte meg. Ha csak egy egyszerű fegyvert is elsütünk, hány kutató, kereső és megtaláló elme kész művét használtuk, kezdve a löporon és végezve a begyújtó készüléken. És micsoda hosszú láncolata volt az a valóságok kutatásának, ami Graham Bell telefonjáig elvezetett?!

A valóság, vagy mondjuk: az igazság szeretete lépésről-lépésre visz előbbre bennünket, de minden lépés egy-egy kálvária. Ellenben a hazudozás és a tévedés – Goethe is megjegyzi – a korlátlan megismeréssel hitegeti az embert, mint a Sátán Jézust a hegyen. És mégis ki merné azt mondani, hogy ez az út az igazi és nem amaz?

Más az ismét, hogy a hazudozásnak a moráltana tetszetősebb. Hazudik ... nem igaz ... téved. Egy-egy fokozat lefelé. *Hazudik* az, aki tudva mondja azt, ami nem való. *Nem igaz* az, ami – személyes vo-

natkozás nélkül – nem felel meg a valóságnak. *Téved* az, aki nem jól ismerte föl a valóságot.

Mennyi fokozat; mennyi búvóhelye a hazugságnak. Mennyivel kellemesebb és könnyebb ezek szerint élni, mint az igazságnak amaz egyetlen, egyszerű és mégis oly nehéz törvénye szerint, amit Jézus hegyi beszéde tanít: «a ti szavatok pedig legyen, ha igen: igen; ha nem: nem».

Hozzá még az emberi elme megismerő képességének szertelen gyatrasága is. Aki valaha tanúk kihallgatását hallotta valamely kényes ügyben, tudhatja, hogy egyazon dolgot milyen hibásan észlel már két ember is. Olykor mintha mind a kettő hazudna, holottan igazság szerint akarnak vallani. Hát még ott, ahol politikai, vallásos, vagy az emberbe belenevelt előítélet torzítja a fölfogó, előadó és megértő képességet l

Valóban rettenetesen nehéz nekünk, embereknek, az igazságot szeretnünk, noha tudjuk, hogy annak szeretete nélkül nyomorúság, ellenségeskedés és vérontás az osztályrészünk.

A hazudozásnak és a vele rokonságban levő tévedésnek tehát minden kezére jár. Nem csoda, ha a nagyobb jólét termő földjében olyan könnyen világ-kultusz lesz belőle.

A XVIII. század fonák előkelőségéről sokat tudunk. Úgy tetszik, hogy póz (pose) áll a tetőpontján ennek a kultusznak. Az olyan emberi lény volt akkor a legelőkelőbb, aki öntudatlanul és az egész életével haláláig szépen hazudott. És ha egyre szaporodnak körülöttünk is az olyan alakok, akik valamely hazug lelki attitűdbe beleélték magukat s életfogytig úgy állanak köztünk, mint egy elcsavart nyakú, hazug barokkszobor: nem-e jelenti már ez is azt, hogy modern életünket talán éppen a vele járó nagyobb jólét következtében, hihetetlenül sok hazugság fertőzteti meg?

Az igazság ereje azonban mégis kétségtelen, bár nagy baja, hogy érvényesüléséhez igen sok munka s olykor egy emberkort meghaladó idő szükséges. Hogy elnyomni, eltíporni, semmivé tenni is lehessen, hihetetlen, mert ez ellene mond a természet rendjének, ami *valóságokból* áll és kipusztítja magából a hazugságokat.

A fejlődés, az emberi nagyobb boldogság törvénye tehát a legdicsőségesebb szociológiai elcsavarások mellett sem lehet az, hogy a hazugság vagy a tévedés vihet bennünket előre, ami végre is csak akadály és leküzdendő ártalom. Aki mégis hiszi és e szerint cselekszik, a romlás magvait veti el maga körül és sikereinél csak bukása vagy elsorvadása biztosabb.

A nagy Spencer egyébiránt végignyomozza ezt a kérdést úgy a történet útján, mint a jelenleg élő vad és művelt népek hazudozásainak összehasonlítása útján is. Ábrahám bora, Ézsau lencséje és Jákob görbe dolgai sem maradnak érintetlenül. Pedig azok ugyancsak szent dolgok.

Az eredmény az, hogy a hazugságnak a *kezdetleges műveltségben* csakugyan szeretlen ereje van. Oly ereje, hogy számos vad népnél egyszerűen lenézik az igazmondást. Sőt például a Fidsi-szigeteken csak az csinálhat igazi államférfim karriert, aki a hazugságot magas művészetig vitte.

Olcso fordulat volna azt mondani, hogy ez valamelyest az európai életben is így van. A valóság azonban az, hogy a vad és

félvad népek közt olyan is található elég, ahol a hazudozást gyalázatosnak és az igazságot erénynek ismerik. Ezt több keletindiai országban is tapasztalták, sőt az általában lenézett hottentot nép is nagyon igazságszerető.

Az összehasonlítás kiderítette, hogy azoknál a népeknél, ahol a társadalmi szerkezet, vagyis *az alkotmány szabad*, ott a hazudozás is sokkal kevesebb. Döntő pedig ebben nem a hatalmasabb szomszéd nyomása és a vele járó hadakozás, hanem az, hogy az illető társadalom tagjai *mennyire egyenlők és mennyire nem azok* a maguk világában?

Ahol a társadalmi rend szerkezete az uralkodó osztályok kényszerén és az elnyomottak örökös alkalmazkodásán nyugszik: ott a hazugság lesz erénnyé.

Ott ellenben, ahol a rend alapja a nép tagjainak egymás közt való egyenlősége: ott a barátságos érintkezés az igazmondást tette erénnyé, a hazugságot pedig gyalázatosná. Mindenekfölött pedig a nép életi szebbé és vidámabbá.

Úgy vetem csak ide ezt a tudományos megállapítást a végére.

Talán lesz itt-ott, aki tovább okoskodik rajta és némely becses igazságra lyukad ki. Olyan, aki nagyon fogja helyeselni, azután pedig tovább fetreng az opportunus hazugságokban: olyan bizonyosan lesz elég.

A TANÚK MEGBÍZHATÓSÁGA.

Az is a menyországban fog üdvözülni, aki azt hiszi, hogy földi igazait a tanúvalomásokra nyugodtan rábízhatja.

Ezt a csendes megállapodást nagy törvényszéki esetekből ragadom ki. De nem azért, mintha minden embert csibésznek tartanék, hanem mert minden ember gyarló, nagyon gyarló. És gyarlók maguk a bírák is.

De leggyarlóbb és legszánalomraméltóbb emberek a tanúk.

Aki már előre azt mondja, hogy ez nem igaz, jusson eszébe az a mindennapi eset, amikor valami büntett vagy szerencsétlenség színhelyéről, az emberek ezzel az aranymondással somfordálnak félre:

– Gyerünk innen, mert még tanúnak találnak beidézni.

Sok szenvedés, várakozás, előszobázás, zaklatás, kellemetlenség és fölgyújtott szénaboglya van az ilyen polgári óvatosság mögött. De erről nem beszélek. Az állampolgárnak a tulajdon maga hatáságaival való érintkezése általában is olyan keserves, hogy ezzel se több, se kevesebb.

De beszéljünk másról; a dolog belsejéről. A tanúvallomások megbízhatóságáról, de még inkább arról a módról, ahogyan e tanúkból nálunk «kiveszik» a vallomást.

Bizonyos apró megfigyelések vannak fölfirkálva a jegyzőkönyvemben.

Például a dánosi cigányok híres pörében 1908-ban az egyik tanútól az elnök – különben a törvény nyelvén – azt kérdezi:

– Kára vagy haszna van-e ebből a perből?

A kérdés arra megy ki, hogy a tanú nincs-e érdekelve, tehát elfogulva. A tanú pedig így felel:

– Bizony, kérem, nagy károm van belőle, mivel a szőlőm odahaza metszetlen.

Egy másik azt mondja:

– Bizony, kérem, a földem otthon kapálatlan.

Világos, hogy a tanú nem érti a jogi nyelvet.

Régebben egyszer ezt is hallottam a bíróságnál:

Elnök: Adtak-e vagy ígértek-e valamit a tanúnak vallomásaért?

Tanú: Ígérni ígértek, kérem. Az alperes azt ígérte, hogy letöri a derekamat, ha el-lene vallok.

De hallottam ilyent is egy fontos főtárgyalásnál:

Elnök: Vett-e a tanú észre valami birtvágyat a vádlotton?

Tanú: Nem én, kérem. Mindig csak pity-kés lajbit viselt az.

Folytathatnám. De aki «tanú-vallatást» hallott valaha, el fogja nekem hinni ebből is, hogy a bíróságoknál divatos *stilus curialis* és a népnyelv közt olyan szakadékok vannak, hogy igen-igen sok esetben a tanú még csak azt sem tudja igazán, hogy mit akarnak tőle tudni.

Mennyire van még ettől az, hogy ő maga ismeri-e, akarja-e, tudja-e a valóságot megmondani!

A tanúvallomásokhoz mindenekfölött *idő*

és nagy-nagy *türelem* kell, nem is szólva az élettapasztalatokról, amelyeket a hivatali falak közt bizony nehéz megszerezni.

De honnan legyen a bírónak ideje meg türelme? Nem kell felejteni, hogy minden bíróra otthon nagy aktacsomók várakoznak és *statisztikai kimutatások*. Ez az utóbbi valóságos orgiákat ül a magyar bíró nyakán. Az elvégzett ügyek számából nézik «odafönt», hogy jó bíró-e, rossz-e? Jaj neki, ha a szám kevés. Hogy némelyik szám például *egy*et jelent, a másik *ezret*: azt «oda-fent» nem látják. Sietni kell tehát.

Ez rossz iskola! Az eredménye ott van a kérdező bíró rövidségében, türelmetlenségében, olykor izgatott, sőt nyers beszédében. A tanú megrémül tőle és – *félrevall*.

A magam dolgaiból is tudok egy nagy esetet. Főbenjáró, gyilkossági pör volt. A láthatatlan kötél ott himbálózott a levegőben.

Egy szegény külvárosi mosónőt hallgattak ki. Télen, nagykendőbe burkolózva, az ügyefogyott szegény ember félelmével lépett be. Az elnök kihallgatta. Hamarjában meg-

vallotta, hogy ő a vádlottat november végén kora reggel látta, itt meg ott. Mindenre igennel vallott. Láttam rajta, hogy iparkodik az «urak» kedvében járni.

Megesketése előtt odahívtam egészen magam elé. És szelíd, fölbiztató hangon mintegy beszédbe ereszkedtem vele:

– Ugy-e nénémasszony, maga jár hajnali misére ... Hány órakor van a mise ... Mit szokott elsőnek imádkozni ... Azután hova megy .. . Sötét van-e még akkor stb. stb.

Mindenki türelmetlen volt és vasvillaszemekkel nézett rám, de nem bántam. Csak akkor hűlt el mindenki, amikor ez a szegény asszony éppen annak az *ellenkezőjére esküdött meg*, amire pedig már majdnem megeskették.

«A bírák maguk is tudják mindezeket, de azzal mentegetőznek, – és igazságuk van – hogy őket a rendszer kergeti. Vége volna annak a bírónak, aki azt az *időt* szentelné a vallatásra, ami ahhoz pedig szükséges.

Most jönnek az ügyvédek. Gonoszság volna azt mondani, hogy én nem tudom, mitől szükséges és jó a védelem? Nagy és

szent dolog az. De olykor elszörnyed az ember, ha azt a zaklatást látja, amit a tanúkkal végbe visznek.

Ez kérem szintén *iskola*.

A tanúkkal való u. n. komizkodás, faggatásuk, előéletüknek bombaszerű bedobása és az effélék közszeretben, sőt közbecsülésben álló «erélyességek». A publikum a maga bambaságában ezt nálunk nagyon becsüli. Ha pedig akad olyan elnök is, aki mind ezeknek nagy és igaz okból már előre kitekeri a nyakát, akkor: csapd el, feszítsd meg!

A jogtudomány az utóbbi időben szinte izgatott érdeklődéssel foglalkozik a tanúvallomások lélektanával. Nemcsak jogászok. Inkább az orvosok, kivált az ideg- és elmeorvosok. A természettudományosság itt is előre nyomul és új tudást hoz a jogtudományosság fülledt légkörébe.

Nálunk kivált Moravcsik E. Emil dr. egyetemi tanár s utóbb Ranschburg dr. és Hajós dr. magántanár. A jogtanárok közül pedig boldogult Fayer László dr. s újabban Balogh Jenő dr. foglalkozott bővebben ezzel a nagy kérdéssel. A külföldön már nagy irodalma van: Stern Wiliam, Börnheim,

Kosog, Bogdanoff, Lobsien, Sommar stb.
De száz más is. Szinte mindenki.

Nem arról van szó, amikor a tanú érdekeltség, félelem, szégyen miatt vagy más okból ferdít, tódit, vagy elhallgat valamit. Ez is szomorú és nagy lista. Nemrég például egy nagytapasztalású bírói egyén ezt mondta:

– Életemben előfordult egy-kétszer, hogy a megvesztegetett egyén bevallotta a bűnét; de az, hogy a megvesztegető vesztegetését, akár mint vádlott, akár mint tanú bevallotta volna: soha!

Nagyobb baj, hogy a legbecsületesebb és legszavahihetőbb emberek is sokszor valótlanat vallanak. Az emberi gyarlóság az oka; de éppen abban volna az u. n. haladás, ha ez ellen legszentebb javainkat védeni tudnánk.

Egész sor iskolai és nem iskolai experimentum áll már rendelkezésünkre. Legkisebb még az, a mikor a professzor az iskolás gyerekeknek tiszta vizes palackot nyitott ki és ráfogta, hogy abban valami bűdös «illó» folyadék van. A gyerekek 75%-a érezte a megjelölt szagot, ami nem volt.

Stern W. kísérletei fiatal egyéneknél meg-

döbrentő eredményre vezettek. Ugyanő ki-
mutatta, hogy az u. n. spontán (egyvégben
való) vallomások értéke sokkal nagyobb,
mint a kérdésekre adott feleleteké.

Moravcsik kísérletei épelméjű felnőttek-
nél azt mutatták, hogy spontán bemon-
dásnál a fölmutatott színes képekről 92%
jól vallott, ellenben 57% hamisan, a többi
bizonytalanul. De ha *kérdezték* őket, akkor
csak 76,3 vallott jól, ellenben 14,3% hami-
san, a többi bizonytalanul.

Minden arra mutat, hogy már a kérdés-
nek is szuggesztív ereje van. Hát még milyen
a faggatásnak. És ezenfelül is a kereszt-
kérdéseknek. Ez az utóbbi – ami eszmé-
nyünk – alig különbözik valamit a spa-
nyol csizmától, meg a hüvelykzszorító vastól.

Csak még egy megfigyelést; az enyémet,
aminek helyességéről most megbizonyosod-
tam egészen. A szuggesztív erejű kérdések
közt a legfinomabbak, de legveszedelme-
sebbek azok, amelyek a tanúnak a tulajdon
*maga emlékezőtehetsége iránt való bizalmat-
lanságát* ébresztik föl.

Mindnyájan tudjuk, ha nem is volna rá
kísérleti bizonyíték (pedig van), hogy az

időmúlás az emlékezés hűségét és pontosságát mennyire elmossa. Mondhatom ritka tanú az olyan, aki azonnal és bizonyosan meg képes mondani a rég észlelt tényeket. Majdnem minden tanú küzd a maga gyarlóságával, kivált a részletekben.

Most jön a gyors, zaklató, rosszakaratú faggatás. Este volt? Reggel volt? Milyen ruhája volt? Kik voltak még ott stb. Rövid ideig észlelt tényeket hónapok vagy éppen évek múlva a legderekből ember sem képes az ilyen záporoként hulló kérdésekre jól elmondani.

Az *első* hiba, amibe így a becsületes tanút belekergetik, azonnal fölébreszti a maga iránt való bizalmatlanságot.

Szent isten; ez nem igaz; becsuknak! Akkor talán a többiben is tévedek!?

A tanú elkezd kertelni. Talán! Meglehet! Nem emlékszem jól! Már régen volt stb. Az igazság tehát el van gázolva a lényegben is. A bűnös menekül, vagy az ártatlan szenved.

Nagy dolgok ezek, méltóságos haza! Igen nagy dolgok. íme, csak sebtében idefirkálva is. A tanúvallomások kellékei:

Elegendő idő, A bíró türelme. A bíró jóakarata. Az ügyvéd elfogulatlansága és fegyelme. A zaklatás kizárása. A tanú érdektelensége. A tanú jóakarata. A tanú jó emlékezőtehetsége. A tanú zavartalansága. Ijesztés, szemrehányás kizárása. A tanú emlékezetbeli gyarlóságainak gyöngéd megjavítása. A tanú folytonos védelme az ellene irányuló finom merényletek ellen ...

És a többi és a többi.

Egyszer Parisban láttam egy főtárgyalást. Mosolygó, kedves elnök ült a főszéken. Minden tanúvallatást jóízű mondásokkal kezdett. A tanúk mosolyogva emelték föl a kezüket (ott előre esküsznek) és bizalommal vallottak. Vidámság, jóindulat, szinte családias érzés terjengett még a levegőben is.

És a vádlott félóra alatt hozzájutott a maga jól megérdemlett három esztendejéhez.

Sohasem tudom ezt a főtárgyalást elfelejteni.

A FERTŐZÖTT VÉR.

Nyúljunk le mélyebben is ez emberi élet poklába.

Az élete forró delén levő férfi, teljes egészséges állapotában, úgy a 40–50 esztendő közt egyszerre csak elveszti a kedvét a munkától. Ideges, nyughatatlan. Elkezd bolyongani. Étvágya elvész. Majd veszeke-dővő es gyanakodóvá lesz. Látása elgyön-gül. Járása téveteg lesz. Hónapok múlnak el a feleség és a gyermekek kétségbeesésében. Egyik szanatórium a másik után. Végül téveszmék lépnek fel és kibontakozik a maga borzasztóságában a paralízis progresszíva.

A halál is borzasztó a családra, tudom. De mégis azt gondolom, hogy tíz haláleset is könnyebb az ilyen szörnyűséges megpróbáltatásnál.

Magát a betegséget nem folytatom. Mint fejlődik évek során át a dühöngésből a vidám extázisokba s ezekből a tökéletes apátiába. Mint oszlik föl az Isten legfőbb adománya: az élet, vegetációvá. Borzasztó az! Aki Zacconit nem látta a «Kísértetekében, vagy nem látta ezt a bajt való-ság szerint (hej, pedig de szaporodik!), nem tudja, mi az emberi gyarlóság.

Az orvosok ilyen esetben azt kérdezik:

– Nem állott-e ki évek előtt ilyen meg ilyen bajt.

Ez a *luesz*.

A családnak többnyire fogalma sincs róla. Sokszor a betegnek sincs. A modern kor nem törlesztett és eltitkolt adósságai közé való ez is. Kivált pedig a katonáskodásból származik.

A venerikus betegségek 1903–1904-iki katonai statisztikája fekszik előttem. Elöl jár Anglia, ahol tudniillik a *habeas corpus*, a test szabadsága szentség. Ezer katonából 125-öt találtak betegen. Utána Olaszország; ezerből 91,6. Nyomban a mi közös hadseregünk; ezerből 60,3. Különös, de az oly rossz hírű franciáknál ezer katona közt csak 27,1 beteget találtak. Legkevesebbet a bajorok közt: 18,3-et. Lehet, hogy a vallásosság tisztító hatása mutatkozik benne. De általánosan tudják, hogy ez az elátkozott baj egyre terjed.

A *lueszt* – az igazán veszedelmeset – egy tudós magyar orvos nagy alpesi zivatarhoz hasonlította. A zivatar hamar elmúlik, de az alámosott hidak, hegyoldalak, házak megrozzannak és idővel összedőlnek.

Szintúgy az emberi test megrongált szervei is, ha gondosan ki nem tatarozzák.

Az ellene való küzdelem valóban kozmopolita világérdék. És már igenis itt van az ideje, hogy – szemérem ide, szemérem oda – államosítsák. Épp úgy, amint az állam rátette a kezét a himlőre, tuberkulózisra és a többi rendkívül veszélyes ragadós betegségekre.

A XIX. század elején tenger mellékünkre (akkor még volt ez is) valami rettenetes, csontpusztító betegséget cipeltek be Ázsiából a tengerészek. Az orvosok *scarlievo* betegségnek nevezték el, a Buccari fölött fekvő községről, ahol kitört és igen sokat írtak róla. Az állam pedig külön kórházakba parancsolta be a betegeket. Évtizedekig harcolt ellene az állam, de le is téperte. Ma Fiume környékén már csak egyes orratlan, vagy roncsolt arcú aggastyánokról tudják, hogy *volt* ilyen is valamikor.

Igenis itt az ideje a luesz államosításának.

Egészen más dolog azonban ennek a bajnak az *átöröklése*. Ez már nem olyan világos. Egy nagyon beavatott orvos, akit megkérdeztem, így válaszolt:

– Egyáltalán az is tévedés, hogy ezt a bajt nem lehet gyógyítani. Igaz, hogy az u. n. *vérbajok* ma már nem tartoznak a mesék birodalmába, de az orvosi tudomány ezeket igenis képes leküzdeni, ha nem titkolják el. Ami pedig a paralizist és az utódokra való átszállást illeti, ha ez kikerülhetetlen igazság volna, az utcán járó emberek közül minden második tántorogva lépne.

E részben tehát nem tudományos bizonyosság sem a paralizis, sem az átöröklés. Sőt. Megáll ugyan még ma is az a Darwintól származó törvény, hogy az ember a *szerezett* tulajdonságait is iparkodik az utódjaira átszállítani (kivált a gazdagságot iparkodik), ellenben ma már kegyetlen túlzás Madáchnak ez a híres mondása is;

Ha vétkeztél, fiadban bűnhődöl,
Köszvényedet ő benne folytatod.

A biológiai és pathológiai átöröklés törvényei különben még nagyon homályosak, noha tényeit a köztapasztalás is mutálja. Sőt mutat oly tényeket is, amelyek igazán meglepők. Ilyen a *telegonia*, vagyis az a tünet, amikor az özvegy vagy elvált

asszony (ha első házasságából is volt gyermeke) a második házasságából, tehát második férjétől származott gyermekeire is átszállítja *első* férjéhek némely tulajdonságait.

Mindig bizonyos azonban, hogy az új meg új házasságok, hogy úgy mondjam, *kimossák* a vérből a leszálló betegségeket. Az asszony nagy korrigálója a férfi hibáinak még az utódok vérében is.

Ennél sokkal nagyobb perspektívája van a leszálló elmebajok és tuberkulotikus hajlamok dolgának. És sokkal inkább *ezek* azok, amelyek a tudomány figyelmét lekötik. Hiszen itt a valószínűbb leszállással a gyógyíthatatlanság veszedelme is egyesül.

Ez vitte Rentoul dr. angol elmeorvost arra a széles agitációra, hogy az ilyen betegeket sterilizálni kellene. Ez alatt ő nem a kést érti, hanem az intézetbe való internálást, ami a beteg teljes castitásával járna. (Bocsánatot kérek, hogy annyit kell latinul beszélni.)

Egyébiránt a tudományos X, Y és Z ebben is tömérdek. Ha az elmebaj és a tuberkulózis hajlamának átszállása valószínű is, sokkal kevésbé ismeretes annak a módja.

És legalább is annyira valószínű, hogy ezeket a bajokat is «kimossák» a vérből az újabb meg újabb egészséges házasságok, És itt már a férfi is nagy korrigálója a természetnek, mivel ezekben meg az aszszoni terheltség mutatkozik túlnyomónak.

Egy igen nagyhírű elmeorvosnak köszönöm egyébiránt ezt a mondást, sok szorongó embernek bölcs megvigasztalását:

– Ha az ideg- és elmebajok átöröklése csakugyan olyan bizonyos volna, amint a laikusok mondják, már egyetlen épeszű embert sem lehetne a világon találni.

Összefogva mindent, nincs olyan áldozat, ami sok volna az átszállás gyanúja alatt álló betegségek leküzdésére.

Más dolog az óvatosság. Ha tudom, hogy valahol mérges kígyók tartózkodnak, én bizony ott nem fogok álomra leheveredni. Még ott sem, ahol szúnyogok vannak.

Ha csakugyan fölvilágosodottak ennek a kornak a gyermekei – ami különben rettenetesen bizonytalan, – akkor törvény nélkül is bevonják a szakértő orvost elértük legnagyobb kérdésébe: a házasságba. Ha pedig még mindig sötétségben élünk,

akkor a törvény gyújtószála ugyan keveseknek fog világítani ebben a nagy sötét-ségben.

Orosz közmondás, de örökké igaz: Útra mégy? Imádkozzál egyszer. Tengerre szállsz? Imádkozzál kétszer. Megházasodol? Imádkozzál százszor.

ORSZÁGCSALÓK.

Most egyenesen a Pokolba megyünk. Időnek előtte, de azért ne méltóztassanak megijedni. Én megyek elül.

A pokol nyolcadik vármegyéje árkokra (bolgia) vagy on oszta. Az ötödik árokban van a forró, pöfögő szuroktó. Ide vezeti a nagy Dantét mestere: Vergilius, hogy a csalók egy bizonyos fajtájának a kegyetlen bűnhődését lássa. Ezt a fajtát régi olasz nyelven így nevezik: *barattieri*.

Nemcsak Dantét lepi meg ez a különös árok, hanem azt is, aki az ő Poklának huszonegyedik és következő énekét olvassa. Bámulatos, hogy a sötét középkornak az életlátása mennyi sok mindenben tökéletesebb volt, mint a mienk.

Ha például azt mondanám, hogy a forró szurokba főzött lelkek földi életükben amolyan közönséges polgári csalók voltak, akik százszámra is szaladoznak az utcán: akkor az nem volna igaz. De ha magyarul vagy akár németül egyetlen szóval akarnám kibővíteni, hogy mi az a barattiere, akkor sem tudnám. A simára vasalt újkori nyelvnek erre a középkori fogalomra nincsen tiszta jelzője. Pedig magát a tényt jól ismerjük.

A barattiere nem más, mint köz-csaló. Olyan csaló, aki nem egyetlen embert csalt meg, hanem egyszerre sokakat. Tehát tömegcsaló. Országcsaló, ha szabad ezt a szót meggyártani az «országos csaló» után, ami különben más.

Olyan emberek ezek általában, akik a beléjük helyezett királyi, vagy akármiléle közbizodalommal rútol visszaéltek és ezáltal sok-sok felebarátjuknak okoztak egyetlen gazcselekedetükkel mérhetetlen kárt vagy szenvedést. És persze a maguk; használva en gros.

Idevalók a rotyogó szuroktóba tehát a megvesztegethető tisztviselők is.

Továbbá – jól jegyezzük meg – akik

hatalmas uraknak reájuk sugárzó kegyeit pénzért árusítják.

Avagy a népszerűség elárúsítói is. Ezek vannak legtöbben.

Itt azután mosolyogni kell az embernek, még a pokolban is. A leírt barattierik világosan ugyanazok, akiket mink, alkotmányos emberek *panamistáknak* szoktunk nevezni az 1893. évi Panama-eset után. Most pedig a XX. században élünk és a panamistákat még csak be sem csukják. Dante életének javarésze ellenben a XIII. században telt el és az ő igazságérzete egészen külön büntetést szánt nekik.

Tessék már most a «sötét középkorról» muzsikálni!

Mellékes, hogy ennek a szuroktónak a leírásában Dante még a maga gigászi képzelőtehetségének is a csúcsáig jut. Igazán pokolbeli humor ömlik rajta végig, lehet azért, mert őt magát is az «országcsalás» szörnyű vádjával kergette száműzetésbe a «fekete» Firenze. Ráfogták, hogy ő is pénzért árusította hivatalbeli kötelességeit. Ő maga azonban a luccai urakra fogja:

Ogni uom v'èbarattier, fuorche Bonturo...

(Ott mindenki országcsaló, Bonturót kivéve.)

Megjegyzendő, hogy ez a Bonturo nagyszájú luccai népvezér volt és a legnagyobb csaló volt valamennyi közt. Amiről szintén nagyon üdvös gondolkozni.

Dante az én ötödik evangéliumom. Valom, hogy abban is meg van írva az emberi élet minden dicsősége és minden gyalázatossága, mint az első négyben. És csábít a rotyogó szuroktó, hogy firkáljak róla azoknak a sokaknak, akiknek egy és más okuk vagyon attól óvakodni. A csáklya ördögökről, akik a puffogó szurokban gombóc-módjára fölvetődő lelkeket úgy azurkálják vissza a fenékre, mint a szakácsné a villával a fazékban fővő ételt szokta. Továbbá ahogyan a lelkek – mint a tavon a békák – kitelepednek a partra egy kis enyhülés irányában. De amikor az ördög arra jár, hopp, visszaugrálnak. Ciampolót mégis elfogja egy ördög és a karjából a csáklya egy jó darab húst is kiszakít. Ott van fra Gomila, a pizai híres barát is, akit országcsalásaiért még a földön elért az akasztófa. A förtelmes ördögké, pe-

dig olyan trombitaszóra marsolnak, aminek a trombitája – hogy is mondjam csak? – velük született. Dante is kacag neki; hogyne én!

De itt már elszakítom a drága középkori fonalat. Eddig is csak azért fonogattam, hogy elbírjam felejteni mindazt, ami nálunk olykor történni szokott.

Azóban érdekelheti a jelenkor halvány, elront lelkű fiát, hogy ennek a mesterségnek már több mint hétszáz esztendeje, színes, plasztikus könnytől és kacagástól megszentelt mithosza van a műveltségben.

Utána néztem különben az olasz büntető kódexben is és annak 413. szakaszában megilletődve ismertem rá a nagy Dante lelkére. Hallatlan, ez a törvény még azt is különösen súlyos büntetéssel teremti le, aki a katonai szolgálattól valakit csalárd módon megszabadít.

Tetszik érteni?

Néhány év előtt, amikor a japánok Mandzúriában csodákat cselekedtek, utánavetettem magam, hogy e csodák *okait* is megtudjam. Nemcsak egyre találtam, de legjobban meglepett az, hogy *a haza dolga*

mindenben szent volt előttük. Még akkor is, ha zsákba vagy ládába volt pakolva. A japán hadsereg élelmiszereit és hadi készülékeit nem kellett őrizni. Az a szentek szentje volt. Nem lopott belőle senki, de csak egy rizs-szemet sem.

Méltóztatik ezt is érteni?

Az ordinäre megvesztegetésekről és az azok lehetőségében vetett erős közbizodalomról ne is beszéljünk. Ezeknek a fizikájuk nagyon egyszerű. Az, aki engem például ezer koronával meg tud venni (mert ha tud, akkor bizony meg is vesz), nem passzióból cselekszik. Legalább is tíz-húsz-ezer korona illetéktelen hasznot vár és kap is belőle. Az én ezer korona hasznom tehát tízszer-húszszor akkora kárt okoz azoknak a felebarátaimnak, akiknek a bizalmát megcsaltam.

Képzeljünk el sok ilyen esetet (nem nehéz) és beláthatja mindenki, hogy; az így fertőzött község, város, vármegye, ország vagy társadalom egészben nyavalyás, gyöngé.

Egy egészséges zsarnok az egyik lábával is szétrúghatja, mint a rothadt tőköt.

A jogtudomány azonban kullog, kullog limit Dante oly rettenetesen érthetővé tett Ennyi századdal ezelőtt, most azt a modern jogtudomány megint kezdi sejttem.

Tarde föllépése óta a levegőben van már az a gondolat, hogy a *tömegek ellen* elkövetett csalárdságok külön és súlyos büntetés alá essenek. Az élelmiszer-hamisítás már köztük van. Következik az alapítási csalás. A kaució-csalás. A pénzért való kieszközlések és érdekből való közbejárások ezerféle fajtája. A sajtóval való csalás. Szóval a baratteria, az országcsalás, a közbizalom mindenféle elárulása.

Az újkori embernek ezekről a dolgokról már egészen más perspektívája van, mint amilyent nekünk tanítottak. A tudomány már nem retten meg attól a mumustól, hogy odavész a «szabadság», ha a csibészek nyakát kitekerik. A jognak a társadalmi érzék után kell kullognia és az, amit ma *közfelháborodásnak* nevezünk, nem-sokára sújtó éles kard lesz a bíróság kezében is.

Vallom, hogy a titokban üzött protekció sem más, mint forró szurokba való

baratteria. Az érdemetlenség fölsegítése, az érdem legázolása, az emberanyag megromlása és az egész társadalmi boldogság megfertőztetése.

Tudom a mentséget is. A hatalom embereinek, királynak, főpapnak, fővezérnek, miniszternek és a többinek szüksége van rá, hogy megbízható, tekintélyes tanácsadók eszével és tapasztalataival éljen a jogok és cifra címek adományozásánál és a kinevezéseknél. Hiszen ők végre sem ismerhetnek mindenkit alaposan.

Aranyigazság! De hogy gyémántigazság legyen belőle, indítványozok egyet.

A titokban, dugva üzőtt protekciót sújtsa le a kódex valamely büntetéssel. Ellenben a *nyilvános* protekció legyen szabad. Sőt minden miniszter legyen köteles azonnal közzétenni azoknak a protektoroknak a nevét, akik patika, szeszkontingens, orfeum-építési engedély, italmérési jog és minden néven nevezendő kinevezés irányában nála kéretlenül mászkáltak.

A FÉRFI VÉDELME.

Nyáron, a falun, augusztusban a csillagos éggel való régi ismeretségemet föl szoktam újítani. A csillaghullás ideje körül (ez augusztus 13-ika) a nagy Kozmosz dolgaival foglalkozom és estéhként hosszan lesem a gyönyörű égi abroszt. Félig költészet, félig tudomány.

Tudom, hogy az elzüllött Biela üstökös uszályának vannak nagyobb szemcséi is. Érdekel, hogy annyi száz apró meteorhullás után (messzelátón ezreket is lehet látni) mikor jelenik meg a mi légkörünkben egy nagyobb? És rendesen meg is jelenik.

Szintazonképpen vagyok a társadalmi tüneményekkel. Száz és ezer apró tünemény után mindig egy nagyobb következik.

Titokszerű, de elmaradhatlan explóziója az egyensúlyában valahol megbolygatott kozmikus erőnek.

Apró betörések és lopások után valami nagy gyilkosság.

Apró közgorombaságok rajában egy kénköszagú botrány.

Apró öngyilkosságok közt egy megrendítő, váratlan eset.

Rendesen a szerelmi vagy családi élet egy-egy messzelátszó nagy katasztrófája.

Igazságot tenni azonban a család meg a házasság belső életéhez tartozó dolgokban még a bíróságok hatalmával sem lehet. A válópör is csupa törvényes képmutatás. Expediens, semmi más.

Hogyan tudja tehát az igazi valót bár a legélesebb elme is a sebtében összekapkodott, vagy bár megrostált adatokból? A regényíróra meg a drámaíróra kell bízni az igazságszolgáltatást. Az élet eme nagy «látóira», akiknek még az is módjukban van, hogy igazságukhoz maguk csinálhadják legalább az *esetet* is.

De azt nem tiltja se törvény, sem ethikai szabály, hogy az ehhez, fogható meg-rázó eseményeknek reánk vetett fénysugarait, vagy mondjuk: árnyékát észrevegyük. És eligazítást keressünk magunknak a mi tévelygéseinkben, nehogy ama mély szakadék szélére botorogjunk mink is.

A férfiember ilyen öngyilkossága rendszeren gyarló szerelmi *káprázatainak* a kataszt-

vedély vad paripáján, szülőket, feleséget, gyermekeket, barátokat, vagyont, kötelességeket, becsületet letiporva: azt már képen is láttam szépen allegorizálva. Pedig az aki után vágat, talán maga a Sátán. Női szépségbe öltözött bestia.

– Védelmet, védelmet ez ellen a kozmikus vagy pokolbeli tragikai szörnyeteg ellen, mindnyájunk számára!

Nincs többé semmi, amit még ki lehetne gondolni a *nő védelme* számára a szexualitás, a kenyérkereset, a vagyon, a jog és a család kérdéseiben. Ki van merítve, fől-színre van hozva minden.

De gondol-e valaki a *férfira*?

Volt-e szó valaha azokról a szörnyűbbnél szörnyűbb veszedelmekről, amelyek a Férfit fenyegetik a bestiális *Nő* részéről.

És ugyan nem Ember-e a férfi is? Sőt nagyon is az. Ádám óta az, akinek a veszte Éva csábos kíváncsisága volt. És az maradt mindörökké.

Közelről láttam egy férfi kétségbeesését egyszer, akit szintén a káprázatok lökdös-tek a végpusztulás örvénye felé.

A legborzasztóbb látvány mindenek kö-

zött. A bűn híján való büntudat kígyómardosása. A büntelen becstelenség iszonyú gondolatával való egyenlőtlen küzdelem. A férfias felelősségérzet gyilkos tusája. És bent a véredényekben és idegszálakban való érzése annak a sötét, földönkívüli hatalomnak, aki ököllel veri, lábbal rugdossa ki az Isten nevével elkápráztatott áldozatát az életből.

Föltéve, hogy az áldozat becsületes; mert a gazembert, azt itthagya.

Ez az ember megmenekült az utolsó pillanatban. De hányan nem menekültek meg. Ma az élet nyomorékai. Lelkileg vagy testileg is elzüllött lények, avagy csöndes halottjai az anyaföldnek.

Tudományt és szociológiát kérek a Férfi számára a Nővel folytatott nagy életküzdelmeiben!

És számára is sürgetem – noha paradoxonnak tetszik – azt a bizonyos nemi *fölvilágosítást*. Oh mert sok van még, amit a nőről nem tudunk, kivált 25–35 éves korunkban.

Legyen világosság; de legyen egész világosság!

És ne legyen kivéve belőle a Nő sem, a csöndes félhomályban, az eltitkolásokban, a kíméletekben, gyöngédségekben és a nemes hazudozások árnyékában élő.

A MŰVELT ÁLLAPOTRÓL.

Vagy száz levelet kaptam már életemben, kivált a vidékről, hogy kicsoda a művelt ember? Ugyan «művelt ember-e» az ispán, a lakatos, a kovács, az utazó ügynök, a vegyeskereskedő, a csendőrörmester, a gyármunkás stb. Vagyis: hogy hozzá tartozik-e az *intelligenciához*?

Ahá! Tehát nem műveltségbeli kérdés, hanem rangkérdés. Előkelő-e valaki, vagy nem az? Haute-volée-e (amint régen mondták) vagy nem az? Úr-e vagy nem az?

Mindig mosolyogtam az ilyen kérdésre. Eszemben jutott ... azt gondolom, Bedekovich egykori horvát miniszter volt az, amikor a magyarbarát horvátokat valaki *utolsó mohikánoknak* nevezte ... aki azt mormogta magában:

Bin ich á Mohikaner
Oder bin i káner!

Azóta persze mohikánok már nincsenek, hanem rettenetesen elszaporodtak azok, akik *urak* akarnak lenni. Mert hiszen erre megy ki minden. És végződik a műveltség pl. az udvari tanácsosságnál. Ami pedig idegen ékesség. Csak éppen olyan, mint mikor a nyám-nyám indiánusoknál valakinek aranykarikát fűznek az orrába.

Iszonyú az, ahogyan ez a mi demokrata világunk szomjúhozza a mondvacsinált előkelőséget. Ha valaki fő- vagy köznemes nem lehet, legalább az *intelligenciához* akar tartozni, azt hívén, hogy az valami rangféle, ami különb a többinél.

Ha nő, akkor az *elegancia* az ábrándképe, mivel ez is különb a többinél. Olvas-tam már olyasmit is, hogy az embernek van valami *elegant*-ja, amit könnyen meg lehet sérteni, mivel az valami finomabb, nemesebb, úribb, előkelőbb tulajdonság, mint a többié. Különben az ördög tudja, hogy mi az az elegant!

Mindezek iszonyú nagy bolondságok. Hideg, lelketlen árnyékai annak az igazán kiváló emberi tulajdonságnak, amit sem öltözködéssel, sem illemszabályokkal, sem

fejedelmi adománnyal nem lehet megszerezni, de még pénzen sem: *a műveltségnek*. Az újkori ember és asszony emez egyetlen nagy előkelőségének.

Hol kezdődik tehát a művelt állapot? Az értelemnek, a szívnek és a jellemnek az a különös, magasabb színvonala, amit azonnal megérez az ember, mint ahogyan megérzi már messziről a tubarózsa illatát.

Hol kezdődik az a bizonyos *magasabb ember*, aki iránt azonnal hódolatot, szeretetet és bizalmat érzünk? Ha pedig asszony, akkor azonfelül is valamit. Talán jól mondom így: az emberi élet tisztaságának az illatát, – még ha nagyon szép is az az asszony.

Ott semmiesetre nem kezdődik, ahol keresni szokás. A jó ízléssel való öltözködés csak uniformis. Láttam már ordinaré zsebmetaszt is úgy öltözve, mint valami udvarmestert. És láttam hanyag öltözetben kultur-Goliáthokat. Az asszonyok égbekiáltó kalapversenyében pedig a győztesek a ...
ej, ne felejtjük el, hogy a műveltség is kötelez!

A jó nevelés, az illemtudás? Csak külső

ismertető jelek. És csalhatnak is. Az ú. n. Finomság nagyon szegény legény. A Műveltségtől kell kikölcsönöznie még a ruháját is, hogy beeresszék a jó társaságba.

Láttam hölgyeket, akik annyi illemtudásból voltam összeállítva, hogy amikor az ember beszélt velük, szinte zörögtek a pontos korrektségtől, mint valami rotációs gép.

A nyelvtudás? A motyogás vagy kelepelés németül, franciául vagy (ez a legújabb divat) angolul. Hát mi az? Csak *eszköz*, semmi más. Parisban az omnibusz-kocsis is franciául beszél, Londonban pedig angolul. És alighanem jobban, mint Budapesten az előkelők.

Évek előtt egyik íróársam, aki különben a legszeretetre méltóbb emberek egyike is, valami gyalogkirándulásról tért haza. Belevágta magát egy elsőosztályú kocsiszakaszbá és illedelmesen meghúzódott. Előkelő, disztingvált, finom és elegáns dámák ültek már akkor bent és ezek az egész úton őt gúnyolták maguk közt franciául. A ruhája tudniillik kirándulóöltözet volt. No, volt neki mit hallani a barbár nációról, a parasztról és efféléről.

Budapest előtt egy negyedórával fölkel, meghajtotta magát a hölgyek előtt és a legszébb francia nyelven megköszönte nekik:

– Végtelenül leköteleztek, hölgyeim, hogy az úton kegyesek voltak mulattatni és elűzni az unalmamat. Nincs benne kétség, a magukét is. Merci bien!

Tessék már most kombinálni.

Én azt gondolom, hogy az idegen nyelv még csak nem is ismertető jele a műveltségnek. Csak eszköze, amivel vagy él, vagy nem él, hanem csak henceg az ember. Éppen mint a ruhájával vagy a pénzével. A műveltséghez ennek semmi köze sincs.

Ha tehát azt kérdezi valaki, – pedig de sokan kérdezik – hogy aki csakis magyar nyelven tud beszélni, lehet-e igazán művelt ember, akkor annak azt mondom:

– Hát hogy a menydörgős menykőbe ne lehetne. Sőt sokkal műveltebb ember lehet, mint azok, akik öt nyelven nem tudnak semmit, csak nyafogni.

Amiből senki azt ne következtesse, hogy az idegen nyelvtudás a – műveltség jele. Nem az. De csak akkor nem az, ha *élt* is azzal a nyelvvel. Akárhány nagyon művelt

magyar család van, ahol négy-öt nyelven tanulnak és tudnak, de csak akkor beszélnek másképpen, mint magyarul, ha annak igazán szüksége van.

Ami pedig a német nyelvet illeti, régi gyöngém, hogy jobban szeretném, ha az francia vagy angol volna. Elöttem bizony mindig bizalomkeltőbb az a művelt magyar ember, aki legalább a *der*, *die*, *das*-t elhibázza. Bismarck mondotta egyszer nyilvánosan:

– Nem szeretem azokat a németeket, akik nagyon jól tudnak franciául... .

Mi tehát mégis az a bizonyos műveltség, ha mindez nem az?

Először is az *értelem* kiképzett állapota. Fokozatai ennek bizonyosan vannak, bár fölfelé határa nincs. Van azonban lefelé. Azt mondanám, hogy a műveltség általános katonamértéke abból áll, hogy az ember kora tudáskincsének minden főágában annyi tájékozottsággal bírjon, amennyi a többi pályákon dolgozó embertársaival való értelmes érintkezéshez szükséges. Vagy amint mondani szokás: «beszélni tudjon» velük.

De ez csak alap. A kedélybeli műveltség, vagyis az *érzelme*k művelt állapota hozzávaló. Ne higgye azt senki, hogy tudása már elég a műveltséghez. De azt se, hogy érzelmi műveltsége már be van fejezve, ha pl. a zongorán klimplírozni tud. A lelki emócióák gazdagsága, az érzelmi fékek sokasága és változatossága, a durva ösztönök egyensúlyozott állapota ... könyvet kellene írni erről.

A koronája mindennek az *erkölcsi műveltség*. Ez a főséges, nagy kertje, parkja, sőt bajos tájképe minden igazán művelt ember lelkének.

Hogy mi mindenből áll ez, elkezdni sem merem. De bizonyos, hogy erkölcsi műveltség nélkül igazi műveltség nincsen. Sőt ennél is több. Az erkölcsileg jól művelt ember *más* ember, mint a többi. Magasabb rendbeli ember, akinek gondolkozása és egész világlátása egy már előbbre való emberi lény típusát tünteti föl. Olyan emberi lényét, aki már a XXI. században él, amíg mi csak a huszadikban kecmergünk.

Csak még egyet. Ne méltóztassék azt hinni, hogy pusztán csak olvasás és tanu-

lás által lehet műveltté az ember. Nem, takzán műveltté *gyakorlat* nélkül nem lesz senki. Mint ahogyan a jó neveléshez sem elegendő, ha az ember magát illemszabályokkal és elméleti axiómákkal körülsáncolja.

A műveltség a tudás kincsén túl mindazoknak az érzelmi és erkölcsi tulajdonságoknak a begyakorlott, beszervezett állapótát jelenti, amelyek az embert a tulajdon maga belső értéke szerint teszik tökéletesebbé a többinél.

Hogy egy milliócskát összekapargatni, orrba való aranykarikát, pávatollat, rendjelet és címet kimászkálni sokkal könnyebb, – hiszen éppen azt mondom én is.

AZ ELEGÁNS EMBER.

Lehet, hogy olykor túlzók. Azonban az irodalomnak is megvan a maga górcsővizsgálati módszere. A bacillusokat nagyítani kell, hogy a laikus is láthassa.

Hanem ami az orromat illeti, azt nem engedem. Például ha valakit így dicsérnek: *nagyon elegáns ember*, – akkor az orrom mindjárt nyugtalankodik.

Elegáns. Mi az az elegáns?

A latin *eligere* ige származéka, bár nem legitim. Annyit tenne, mint kiválasztott, vagy mint azelőtt mondták: választékos.

Igen, csakhogy azelőtt elegáns vagyis választékos csak a ruhadarab volt. Például a kabát, a nadrág, a napernyő vagy az egész öltözet. Amit úgy választott ki a sok közül az emberi, de kivált az asszonyi jó ízlés.

Hanem hogy az *egész ember*, pláne az egész asszony elegáns legyen, – az boldogság. A hypermodern világlátás és értékbecslés szülötte. Logikusnak azonban logikus. A külső jelképekben elfuladt újkori lélek a kabát, a cylinder, a kesztyű, a nadrág, a cipő, a blúz, a harisnya értékbecslését vitte át benne az – emberre.

Csak egy kicsit kell visszatekintgetni és azonnal kiséül az is, hogy ez a fogalomkör sem új.

Mindig volt külön nevük az olyan alakoknak, akik csak külsőleg voltak emberek. Akik tehát semmit sem számítottak ruha és előkelő, disztíngvált modor nélkül. Ilyen volt a *szeladon*, az *arszlán*, a *firtli*,

a *gigerli* és sok más. Vagy a nők közt pl. a *delnő, jukker-leány*.

Az *elegáns ember* is csak ilyen.

Igen, csakhogy azok tulajdonképpen csúfnevek voltak. A többi ember józan világlátásának a bizonyítékai. Láthatatlan társadalmi bélyegek, amiket a helyes közítélet ráütött a nyeglékre.

A legújabb kori «elegáns ember» elnevezés azonban nem csúfnév, hanem hódolat. Nem bélyeg, hanem értékjegy. A megbecsülésnek és a kiválóságnak a jele, amivel megtisztítjuk azokat, akikről semmi tiszteletreméltó sem jut az eszünkbe azon kívül, hogy kifogástalanul öltözködnek és eltanulták az előkelő gondolkozás külső jelképeit.

Hallom:

– Cinizmus. A modern kor szellemétől való elmaradottság. Osztály fölfogás. Ósdi fogalmak. Középkor ...

Ne is méltóztassék folytatni. Ezeket már ismerem. Rég le vannak bennem mérve.

Annyira ismerem ezeket a modern szólasokat, hogy a mikor csak tehetem, csakugyan a középkorba menekülök tőlük.

Dante és Petrarca hever mindig az asztalomon és az assisi Fioretták.

Valami érthetetlen, mélységes szenvedély hatalmasodott el rajtam egy idő óta, ami a XIII. és XIV. század dicsőséges emlékei közé kényszerít. Amikor megújhódott a világ és az emberek számítás nélkül, oportunitás nélkül csináltak csodaszép és nagy dolgokat. Vagy ölték igazi szenvedély szerint, de nem csináltak ölési műmozdulatokat képmutatásból. Az emberi nagyság úgy termett akkor, mint a mezőn a virág és az erdőben a tölgyfa. Szurtos művészek, kemény condottierik, vagy condaruhájú barátok fáradoztak olyan alkotásokon, amelyekből származott a mi életünk minden könnyűsége, kényelme, gyönyörűsége és – eleganciája.

Ezzel pótolgatom én – Amerikát. Nagy dolog ez, kérem, de nem idevaló! Csak azt akarom mondani, hogy a modern ember jószabású, tiszta, célszerű ruháját, kinyílt virággá fejlett lelkét, nemes, őszinte, altruisztikus modorát és a civilizáció minden áldását nemcsak a lombja, de a gyökere szerint is ismerem.

Vagy legalább becsületesen törekedtem erre a világmegismerésre. Mint annyi ezren, talán százezren, akiket ha az utcán meglátok, jóleső testvéries indulattal dobban meg a szívem, isten bizony felekezeti különbség nélkül. És – nem túlzás – szeretném őket megölelni. Ha asszonyok, antul inkább, – amiből azért né legyen mindjárt baj.

De hát miért nem hallom én soha ezekre, hogy elegáns emberek? ...

»Érkezik a milliók sötét, ismeretlen tömegéből egy új ember. Hogy kiváljon a többi közül és megnyerje a Mindenki nagyra-becsülését, sokan dolgoznak rajta. A szabó, a cipész, a fodrász, a manicure, a pedicure, a másszor, a kalapos, a divatárús, az illatszerész ... csak egy nem: ő maga.

Vagy igen. ő maga is. Ami tetszős léhaságot, pikáns adomát, szexuális ostobaságot és szociológ elrugaszkodásokat összefirkálnak vagy elfecsegnek a többiek, összeszedi és bebútorozza vele a maga szűk kis lelki garcónlakását.

Hölgyeim és uraim! Nem gondolják önök, hogy a divatosan művelt emberek lelkének

már épp oly kevés értelme van, mint amilyen azoknak a nyakatekert szecessziós bútoroknak, amelyek közt mink az életünket eltöltjük?

Az «új ember» azonban a XX. század színvonalán van. Feminizmussal, szocializmussal és mindenféle más izmusokkal bájolja el a világot. Az övét, a nagyobbát, a többségét. Fizimiskája ... Berlin és Paris, együtt. Kézelőit csodás bájjal tudja beszéd közben előrerángatni, hogy a drágaköves aranygombok érvényesüljenek. Bajsza: imperiális tünemény.

Az urak el vannak képedve:

– Modern színvonalon álló elegáns ember!

És a hölgyek:

– Rendkívül kedves, elegáns ember! Gemachter Mensch – mint a francia mondja, örült bizalmat élvez. A legnagyobb gentlemanek boldogok, hogy ilyen gyöngy birtokában vannak. Bayard lovag, szégyelheted magad!

Hogy az *elegancián* túl is vannak emberi értékek és alighanem csakis éppen azon túl vannak: minek azt keresni? Aki

élete hajójára egyszer fölhúzta az elegancia szent lobogóját, vihet dugárút amennyi tetszik, sőt lothat is.

És lop is.

Ha rajtakapták, akkor megjelenik megint az elegancia nagy korszelleme. Hadd fusson; hadd rendezzen valahol magából egy második kiadást. Még elegánsabbat és még szebb disznóbörkötésben.

Eszembe jutnak a szegények. A jóval kevesebb okért börtönben epedők. A törvény hat hónapos minimum-büntetései. És egyéb-nemű dolgok.

Azt méltóztatnak hinni, hogy *ez* fáj. Nem. Ez csak boszant.

Fájni az fáj, hogy hány egészen elegáns embert választott ki és fog még kiválasztani fölének és gyermekeink fölé parancsoló úrnak, a társadalmi rend és erkölcsi felsőség letéteményesének, ez a nagy korszellem?

FAGYÖNGYÖK.

Ha levélhullás után ögyelgünk bájos erdeinkben, föltűnik olykor fejünk fölött a fák sudarán egy-egy titokszerű lombocska.

Zöld marad még akkor is, amikor már le száll éghajlatunkon a téli hó. Ez a fagyöngy.

A kelták ezt a rejtelmes lombot Isten küldöttjének tekintették és vallásos tisztelettel vették körül a druidák szent berkeiben. Ősi kultuszából az angoloknál máig megmaradt valami. Karácsony estéjén kevés angol család szobájából hiányzik a fagyöngy.

Mi, késői kor gyermekei rég tudjuk már, hogy a fagyöngyöt nem az istenek küldik. Hatalmas fáinknak idegen dísze, élősvi lombja az. Magva sem az égből való. Madarak hullajtják le a fakéregre és finom gyökerei messze szétágaznak az élőfa háncaiban. Az erdész, ha észreveszi, siet a fakárával is kiirtani.

De ugyan nem vagyunk-e így irodalmi életünkkel, sőt egész műveltségünkkel is? Nem tűnnek-e föl koronkint ismeretlen származású lombok, kedves élősvi babonák szellemi életünk rengetegeiben? És éppen akkor, amikor örök ritmusban leveleit hullatja az ősi erdő? Nem ékeskednek-e ezek is bizarr magasságban és nem hirdeti-e ezekről is a misztikus lelkek gyermekes

hite: hogy íme titkos égi származású szent növény ez, aminek kijár a tisztelet pusztán csak azért, mert megjelenése érthetetlen, csodás, mesés.

Az új dekadens magyar költészetéről, szellemi életünk egyre bokrosabb fagyöngyhajtásáról szólok. Amaz írásművészeti tüneteményről, mely izgató, sőt idegtépő címek alatt egyre széjelébb veri gyökereit társadalmunk legifjabb rétegeiben.

Ha nemzeti életünk mélységeiben, költészetünk emez egyedül való igaz forrásában keressük az új tünetemény eredetét, nem találjuk. Az új egetostromló irodalmi irány maroknyi, de csodálatosan merész tábora szellemi kincseit távolból hordja közénk. Ami nemzeti: lejárt. A professzionális költészet napja is leszállott – így mondják – és valamely nagy-nagy emberiségi indulatok, egyetemes, de bizonytalan érzelmek, szenvedélyek és sejtelmek napja vörös, fehér, vagy fekete fényben – mit tudom én – jelent meg a láthatáron. És ez a jövő.

A jövő valóban bizonytalan, csakhogy a múlt nem az. Jó húsz esztendő előtt, a szociális eszmék tömeges föllépésekor Nyuga-

ton a művészeti és irodalmi ízlésben eltolódások mentek végbe. A francia Baudelaire és Verlaine kínos költészete, a szociális doktrína is új forrásokat nyitott. Valamennyiből a tagadás zavaros vize buggyant elő. Első nyoma ennek a művészetben és az erkölcsi fölfogásban a fin de siècle jelszava volt. Jöttek a szimbolisták. Azután a szecesszió. És mivel nekünk magyaroknak régi sorsunk az, hogy Nyugotról a Keletnek szánt legsilányabb árút mindig első kézből kapjuk: Budapestet a szecesszió mohón teleépítette potrohos vagy ösztövé épületsodákkal. Most pedig az irodalom van soron.

Olyan idegen világnak a szétárasztása megy itt, mely a XVIII. század végének wertheri jajveszéklését és a XIX. század végének schopenhaueri világnyavalygását fölforgató minden-tagadásával messzi fölülmúlja. Valamely új világ-kétségbeesés, világrothadozás és világhalál szaga terjedezik, amitől az ép érzék nálunk mélységesen visszadöbben. Mert jól tudjuk bár, hogy életünkben nagy elvénülések és széles ősi pocsolják vannak, mi még sem vagyunk ago-

nizáló nemzet. Mi érezzük magunkban az elfojtott életerőket is és nekünk újjászületekre, de kivált magunkban vetett törhetetlen bizodalomra van szükségünk. Hogyan kerülhetne tehát az élet lappangó energiájával túltelt magyar néperdő sudarára a leromlás lírája, az idegen fagyöngy?

Hogy példát is hozzak a vigasztalan költészetből, a dekadens írók vezérért idézem, akinek tehetségéhez különben szó nem férhet:

Szeretem azt, aki csalódott,
Aki rokkant, aki megállott,
Aki nem hisz, aki borús,
A világot.
Én a halál rokona vagyok,
Szeretem a tűnő szerelmet,
Szeretem megcsókolni azt,
Aki elmegy.

Vagy az «Ős-Kaján» című misztikus költeményből, ahol a magyarság jelképe együtt korhelykedik Káinnal és amennyire ésszel utói lehet érni a homályos beszédet, a magyar faj végelsúlyedését muzsikálja.

Így beszél Kajánhoz:

Uram, az én rögöm magyar rög,
Meddő, kisajtolt. Mit akar

A te nagy mámor-biztatásod?
Mit ér bor- és véráldomás?
Mit ér az ember, ha magyar... .

A fajbéli leromlásnak ez a megdöbbenő és fájdalom, művészileg elég szép költeménye a «magyar» tönkreivásával végződik, amíg az őс Kaján vígan odább kocog:

Száll Keletről tovább Nyugotra,
Új pogány tornákra szalad
S én feszülettel, tört pohárral
Hült testtel, dermedt vidoran
Elnyúlok az asztal alatt.

Vagy amikor hazája felé indul, így szól vissza a dalos Párisnak a leromlás dalnoka:

Dalolj, dalolj. Idegen fiad
Daltalan tájra megy szegény;
Koldus zsvaját a magyar Ég
Oh küldi már felém.

Valamennyi a vigasztalanságot, a leromlást, a menthetetlen pusztulást és ami több: annak kínos gyönyörűségeit éneкли. És mindenbén. Azért fekete, fekete és fekete nekik minden: a város, a zongora, a víz, a madár, a hegedű, a hajó, az ég, a virág, az asszony, az egész világ. Aki olvassa őket, lassankint maga is fekete gyászba sülyed.

És mivel ezek a fekete emóciók ezerféle bajunkban úgylis ragadósak, valamiféle újmódi fekete, dekadens világfájdalmat lehel ez a szörnyű költészet.

A munka kemény igájába fogott idősebb irodalmi nemzedék – akiket ők professzionistáknak, Pusztaszer embereinek, bérszolgáknak csúfolnak, – gyakran kozmopolita lantosoknak nevezi őket. Hazafiatlan, nemzetellenes vezérhangjukat súlyosan elítéli. Mi azonban az ilyen címeket nagyon hebehurgyán vagdossuk egymás fejéhez.

A magyar irodalom élő derék nemzedéke csak úgy tudja hazája, nemzete, népe súlyos bajait, elpalástolgtatott korszakos válságait és lappangó nyomorúságait, mint ők. Ha Berzsenyi Dániel rettenetes ódájára, Széchenyi István véres ostorcsapásaira és Petőfi vesékiig ható, kegyetlen korholásaira gondolunk: nehéz példái vannak előttünk annak, hogyan lehet és hogyan kell a magyar prófétának tespedő, önérzetét elhagyó nemzetéhez beszélni.

Való igaz, hogy a kor, melyben mi élünk, sok mindenben dekadens irányt mutat. Való igaz, hogy a nemzeti és hazafias érzés

szinte korszakokon át nemcsak nagyokat alkotott, hanem takaróul is szolgált oly elfajulásoknak, amelyekért reánk szakad az Isten büntetése. A próféta, a költő, a művész tehát igenis följjaj dülhat és kell is hogy följjajduljon, ha a nagy nemzeti érzésekben és a milliók öntudatában az egészség roskadozását és a hanyatlás jeleit látja. És ha végignézzünk az utolsó idők költészetén, sőt minden művészetén is, becsületesen meg kell vallanunk, hogy a nemzeti lélek mélységeiben háborgó fölindulások csak elvétve, halványan vannak kifejezve a magyar lírában. És akkor is jobbra régi energiák bágyadt, időszerűtlen és hatástalan utánzásaival.

Igenis ez a dekadens költészet figyelemztető újjá lehet az időnek, habár ezt az ujjat a görcs rángatja is. A próféták lett szíj-ostorait csakugyan elő kellene venni. Szilaj lelki ostorcsapások csattogására szükség van megint a magyar lírában, bár a csapások üteme nem lehet többé a régi. De ég és föld különbsége van a prófétai energia kitörése közt és ama halálmadár-huhogás, fekete gyász, beteges végvonaglás közt,

amivel a dekadens irány a kor lelkét elmaszlagozza.

Az energia kegyetlen vagy akár durva kitöréseire, az élet nyers, erős illatára van nekünk szükségünk, elaléltságunkban és nem a leromlás, a korhadás, az elmúlás, olykor a rothadozás bódító szagára. Ami azonfelül is távol országok félreeső illatszerműhelyeiben készült, idegen népek szellemi életének hulladékaiból.

Az új dekadens lírára bizonyosan nem lehetne rászütni a hazafiatlanság olcsó bélyegét, mert olyan munkát végez, amit mások elmulasztottak. Ezt a munkát azonban szerfölött rosszul végzi, mivel a leromlás a közelgő «nagyszerű halál» sejtelmeivel árasztja el a kétségbeesésre amúgy is hajló nemzeti öntudatot.

Magában a szerelmi életben is, ahol a leromlás fekete és vörös színei szintén uralkodnak. És ahol – valljuk meg – az idegen származású, gyakran annyira fonák eszmék és elméletek, idején való kritika híján, már úgylis megtették a magukét. Itt egyenesen pogányoknak vallják magukat, de még az ó-kori pogányoknál is sokkal pogányabbak.

Csak egy példát a javából erre is:
Mit bánom én, ha utcasarkok rongya,
De elkísérjen egész a síromba.
Álljon élömbe izzó, forró nyárban,
«Téged szeretlek, Te vagy, akit vártam!»
Legyen kirugdalt, kitagadott, céda,
Csak a szívébe láthassak be néha.

Bizonyosan fölötte szerény szerelmi ambíció ez, de meg kell vallani, hogy a le-romlás lírájában legalább stílszerű. És jaj annak a fiatal léleknek, akiben a szerelem ilyen emóciója megfogamzik.

Egyébiránt sokan azt vélik, hogy ez a lira nem más, mint a szocializmus költészete. Lehet, hogy igaz, bár teljes kibontakozása előtt ítélni nem lehet. Ha lírájuk így fejlődik, persze lehet róla többet is beszélni. A meglevő világrend könyörtelen támadása, a jól-rosszul megmaradt erkölcsök kerek tagadása, sőt a bevett versalakok, sorok és rímek iránt kifejezett undoruk azonban erre vall. Erre a hagyományos hangulat, a történeti múlt kerülése, a vallásos érzések kevésbé vétele, az Istennel és vallással való komázás is. Szimbolikájuk és színeik is. Mindenütt valami

másnak a keresése és meg nem találása a régi helyett s műveiken egy csöndes, de mély gyűlölet fekete és vörös zománca.

Megjelenik a forradalom tüzes szekere is egy versben, a tengeren, violaszínű ködök között:

Honnan jön? Mit hoz? Ide tart-e?
Ő jön: az új vezér?
Milyen vörös iromba szárnya.
Új hajnalnak a pírja-lángja,
Vagy vér az, újra vér?

A másiknak már jön is, de nem a tengeren, hanem – ki érti ezt? – az Angyalföldről:

Az Angyalföldről jön egy tűz-szekér.
Hej koldusok, rongyosak! Idők eljöttén
Megindult íme a tüzes szekér!
Halljátok útját, látjátok lángját,
Követi millió az éjszakán át
Az Angyalföldről milljom lángszekér.

Szimbolikájukat különben lehetetlen végig követni. A nyomor, az elégedetlenség, a világgyűlölet, a betegség, az idegbaj, a bujaság, a részegség, a haldoklás, a halál, az elmúlás ezerféle ködös, bizarr, groteszk, zavaros, elmosódott képei. A legtöbb va-

lóban olyan, mint az új módi furcsábbnál-furcsább nevű orvosságok és pomádék, amelyekhez «használati utasítás» nélkül hozzáférni nem lehet.

A sötétség például zuhog, a feszület megkukult (megnémult), az árnyékok ólmosak, a tojás csiragolyó, vérpiros virágok havaznak a fáról, naplevelű lombos fák vannak, a vágyak tornáznak, a rügyek pattognak, a korcsmának pállott kék köde van, csókrubintok hullanak, továbbá mámor-gránátok, boldogság-topázok. Zengő-kocsik szaladoznak, a gyász barna, a semmi szürke, a hegyek hervadtak, az erő bús, a szépség hűvös, a vidorság dermedt

Ennek a zordon, mindenekfelett humor-talan szimbolikának egyik magyarázójuk azt az értelmezést adja, hogy nem is a megértésük a cél, hanem «a szó erejével az olvasóban költött lelki mozgalom.» A gondolatok elbúj tatásáról, megtévesztésről, mimicriről van szó és így a jelkép nem a valóság megfogására, hanem elpalástolására szolgál. Valamiféle célzás, olykor csak a nyelv fonetikája, ami megindítja a szívet vagy az elmét. Szóval az

instrumentálásnak, muzsikának, bizonyos fajtája ez, ami az intellektuális emberhez szól. Csakhogy ez az intellektuális ember szószerint így fakad ki: «akasszanak fel, ha értem!»

Egy csipet mutatvány erre is az új termésből:

Ki hallja a növény homály
Egyhangú dallamát zokogni,
Az elvérzett szívnek halálát
Ki érzi fájón illatozni?

Vagy egy másik:

Mikor a lámpámat eloltom,
A zuhogó nehéz sötétben
Elalvás előtt nap-nap folyton
Halált játszom magamba szépen.
Kinyújtom testemet az ágyon,
Ünnepélyesen, katonásan,
Szemem szigorún lezárom,
Szép játék ez kérem alásan.

Nagy hibákat a magyar nyelven különben nem ejtenek, kivéve azt a közkeletű csúf németességet, amikor több alany mellett az állítmányt egyes helyen sűrűn rakják a többesbe.

Tartózkodás nélkül bevallom azonban, hogy bizarságukkal a magyar nyelvből olyan fordulatokat, összetételeket, hasonlatokat, zenét és ritmust tudnak kicsikarni, ami meglep.

Nyugotról is sűrűn beszélnek, olyanformán, mintha mi abból a Nyugotból nem ismernénk semmit. Baj, hogy a Nyugotot már Szent István királyunk fölfedezte. És kár, hogy a Nyugot hatását mindnyájan jól ismerjük. Hiszen férfikorunk javát azzal töltöttük el, hogy nyelvünket, gondolatvilágunkat, életünket, sőt vagyónunkat is a Nyugotról jött eszmék és hatások túlságos behódító ereje ellen védelmeztük.

Ismeretes ez a dekadens irány különben tőlünk keletre, például Oroszországban is, ahol Rybakov egyetemi tanár alaposan megvizsgálta «A korunkbeli írók és az idegbetegségek» című könyvében. Az orosz tudós általános betegségi tünetnejk ismerte föl, amelyen a jelenkori literature átesik, vagy már átesett, ő az irodalmat is hatalmas élő organizmusnak ismeri és így képesnek különféle betegségek föl vételére. A dekadens irodalmat valóságos ragályos fer-

tőzésnek tartja, mely az írókon át a közönségre is átragad. Az új irány szerzeményeiben – mondja ő – hemzseg a tömérdek meghibbant elméjű, félbolond és egészen bolond alak. Ilyen szellemi kórságok előfordulnak ugyan szórványosan máskor is, de ma az ilyenek nem kivételek, hanem «várva-várt kedves barátok», akik nemcsak leírásukkal, de előadásuk modorával is összegyűjtik a fonák, a perverzításokra hajló rokonlelkeket.

Veszedelmük is így érthető meg. Tudom, hogy az orosz tudós kegyetlen véleménye nem sújtja a mi irodalmi és művészeti életünket, melynek régi jó egészsége végre is ellen tud állni sok fertőzésnek. De ha eszembe jut megint korunknak már igenig könnyebben inficiálható ifjúsága, az iskolai bűnök, az elfajulások, sőt az öngyilkosságok egyre szaporodó sokasága: úgy érzem, hogy némiképpen igazolva van az a nyers igazság a magyar földön is.

De abban, hogy nálunk a gondolatot, az ezmet valaki üldözi, semmi igazság sincsen. Hiszen ha csak azt nézzük is, hogy társasköreinkben és kávéházainkban mi

mindent lehet olvasni és utcáinkon milyen szellemi termékeket árulnak szabadon: ugyan mondhatjuk-e igazságosan, hogy itt a szellemi életen bilincsek csörögnek? És azután milyen puha a keze a mi jelenkori kritikánknak is! Arany Jánostól kaptuk azt a nagy és becsületes tanácsot, hogy a helyes kritika szükséges dolog, de elnyomni az új irányokat és a közepes lantpengetőket nem szabad, mivel azok kutatják föl és gyűjtik össze a nemzet gondolatbeli és érzelmi világának ama kincseit, amelyekből azután az érkező nagy tehetség, a lángész kiválogatja a magáét.

A magyar irodalom régi portáján maradjon csak tárva a vendéglátó kapu, mely mindenkinek nyitva áll, aki a ház tisztessokásait megbecsüli. Hogy vannak, akik elkerülik és ellenséges duzzogással kujtorognak a barátságos ősi ház körül, ki tehet róla? Remény van rá, hogy az ifjú duzzogók megunják a kertek alatt járást és betérnek a nyitott kapun át, kint hagyván idegen, cifra gúnyájukat. És kinek is lenne kára abban, ha új vendégek új érzelmekeket, új gondolatokat, új kedvet és új elevensé-

get hoznak a régi házba. És amit legelőbb kellett volna mondani: új bátorságot. Mert bizony erre van most legnagyobb szüksége az egyre komorabb ősi tanyának!

Eladdig minek nevezzük ezt a dekadens, szimbolikus és beteges irodalmi irányt, ha nem fagyöngynek, mely úgy nőtt meg hivatalanul, kéretlenül, ismeretlen világból hozott magból a magyar irodalmi élet ősi egészséges erdejében. Még nagy szerencse, hogy csak a gyöngébb fákon terem meg és a régi magyar tölgyfát nem igen fogja.

Régi szép őserdő. Sűrűn csattog benne a kapzsi fejszecsapás és ritkítja a dalt susogó rengeteget. Veszti, váltja lombját. Régi levelét hullatja. Illatos új rügyet fakaszt. Tudjuk, érezzük, hogy őserő lakik benne és nem pusztul el.

ENERGIÁK.

HAZA, NEMZET, NYELV.

AZ EMBERNEK az ökle arra való, hogy amikor azon van a sor, becsülettel verekedjék. Az esze pedig arra való, hogy amikor azon van a sor, legyen esze neki.

Bolond az, aki ordít és öklelőzik, amikor az eszére volna szüksége. De bolond az is, aki előrebocsátott logikai folyamatokkal állapítja meg, hogy hova üssön.

Boldogemlékű Kozma Sándorunktól tudom azt is, hogy amikor Deák Ferencnek hírül vitte 1849-ben a debreceni országgyűlés béke- és harci pártjának a küzdelmét (akkor egy kis nagyítással girondnak és és hegypártnak mondták), a nagy békebölcshomloka hirtelen ráncbaszaladt:

– Girond, hegypárt, bolond beszéd! Most csak verekedjétek az ebadtát, ha már megcsináltátok.

Ha tehát a szomszédom az öklét rázza

és azt ordítja, hogy az ú. n. szociális fel-fogás (ami alatt csak a világszemléletet értem, de nem a politikai pártot) haza- és nemzettagadó, gaz kozmopolitizmus: azért még nem szükséges, hogy én is rázzam az öklömet és én is ugyanazt ordítsam. Lehet ez a dolog igaz is, nem is. Sőt lehet részben igaz, vagy részben nem igaz.

Mit mond ez az új szociális világfelfogás, beleértetvén abba a szociológiának meg a feminizmusnak nálunk meghonosodott alakja is?

Azt mondja, hogy a társadalmi küzdelemben (amelyben már nyakig benne vagyunk) félre kell tenni a hagyományokat. Nem vissza a múltba kell tekintem, hanem előre: a jövőbe. Azonban minden hagyomány *előítélet*, ami a helyes ítéletet megzavarja és a haladást, tehát az ember nagyobb boldogságát akadályozza. A vallás visszahúzó előítélet. A megszokott történet-tanítás nem kevésbé. A bevett erkölcsi föl-fogások rendszere megakadályozza a nagy sokaságot, hogy nagyobb életboldogsághoz jusson és erkölcsi szabályait ehhez a min-denetre jogos célhoz alkalmazza.

És így tovább. Szóval minden hagyományos szabály mesterséges készítmény és csak arra szolgál, hogy a *sokakat*, a gyöngébbeket elzárja a nagyobb életboldogságtól, ellenben a *keveseket*, az erőseket megvédelmezze a sokak elnyomásával és kizsákmányolásával szerzett kiváltságos jólétben.

Tudom, hogy ehhez sok szó fér még, de a szociális világszemléletnek csak idénéző vázát vethettem papirosra. Azt, amiben körülbelül az új korszellem minden felekezete egyetért: a szociáldemokrata, a doktriner szocialista, a szabadgondolkodó, a szociológ, a feminista és a többi.

De ez még mind nem kozmopolitizmus. Vallani lehet mindezeket a nélkül is, hogy az ember hazáját és nemzetét megtagadja. Az ilyen ember – és ilyen is van sok – lehet racionalista, lehet radikális vagy lehet forradalmi: de azért még nem lehet lekozmozopotázní.

Ám bizonyos az is, hogy az új szellemi irány a *haza* meg a *nemzet* eszméjét is megtámadta, épp úgy mint a többi hagyományos eszmét.

Stílszerűen, logikailag bele is illik a szo-

ciális világszemléletbe, hogy a társadalmat egybetartó hagyományos kötelékek között (és ezek fontosabbak minden ismétlő-ágyunál) azt a két legerősebbet is ostromolja, amelyre a «régi rend» legbizonyosabban támaszkodhat. És ami közvetlen erejénél fogva valósággal legalkalmasabb is arra, hogy minden önzés, minden hatalomvágy, minden kapzsiság és privilégium görcsösen belekapaszkodjék. Mert ha ez is odavan, minden odavan. Még az is, amit összetörni semmiféle világszemlélet nem akarhat.

Van valami ebben a tanban, ami az anarchiához vezet, az bizonyos. Viszont bizonyos, – legyünk hidegek – hogy ez a szociális doktrína is kínos bizonyítékokat tud felhozni a maga állításai mellett. A legkínosabb a tömegek nyomorúsága és az a tény, hogy nálunk a népességnek majdnem fele analfabéta.

Továbbá ezer példáját hozzák fel annak, hogy a csoportban szervezett, vagy az egészen privát önzés a hazafiasságban és a nemzetiességben való közbizalmat hihetetlen ügyességgel tudta a maga hasznára kizsákmányolni. A régi hagyományos tár-

sadalmi rend és erkölcs pedig ezt megátolni gyöngé volt és ilyen ma is.

A szocializmus vádlevelét e részben sem szabad átvizsgálás nélkül visszadobni. Én azonban nem hiszem, hogy a haza és a nemzet eszményeit ez a kor már *kiélte* volna, bár bizonyos, hogy a szabadság-eszmék nagy részét gyalázatosan kiélte. De ha az élet ezer terén látjuk, hogy a szentség tisztaságával őrzendő két nagy összefoglaló eszme hogyan szolgált a visszaélések nagy sokaságának, a legridegebb önzésnek, az érdemetlenek, sőt hitványak kiválásának eszközül, a romlottaknak, sőt elaljasodottaknak pedig sokszor takaróul: az ember valamelyest legalább megérti az új emberek túlzásait. És legalább annyit belát, hogy ha a két óriási eszmében nincs is hiba (mert nincs), a kozmopolitizmus megjelenésében nemcsak az új emberek, hanem a régiek is hibásak.

Ez a tárgyias ítélet tűrhetőbb alapja nemcsak az igazságnak, de az egymás megértésének és a békés kibontakozásnak is, mint az ököl meg a torok.

A szociális gondolkozás azonban még

ennél az igazságosabb beszédnél sem áll meg, hanem így folytatja:

– Nincs objektív belátás. A régi társadalom akarva sem képes visszatérni a haza és nemzet eszméinek eredeti tisztaságához. Beorganizált önzése és haszna köti ahhoz, hogy a haza és nemzet lobogója alatt a tömegek kizsákmányolását és elnyomását folytassa.

És ez a túlzás az, amiben neki többé már semmiféle engedményt nem bírok tenni. És nem fog tenni neki más sem.

A haza és a nemzet eszméje igenis képes erre a fölemelkedésre, noha – be kell val-lani – kemény küzdelmek árán. E két nagy társadalomalkotó elv sehol a világon nem vesztette el összefoglaló, rendalkotó erejét, sőt emelkedését a nagy birodalmakban látjuk. Ha elveszítené valaha, utána a mi korunkban csak a *zsarnokság* jöhet. Ez bizonyos.

Ha más nem, akkor ez a tudat hajtja vissza az embereket a hazafiság és nemzetiség födele alá és ebben törik meg az új irány ereje is, mint ahogyan a szilárdan álló szikla előtt megdagad és tajték-zik a sebes hegyi folyó.

Ha a két nagy szellemi fölfogás ezen a ponton sem tud kiegyezni, következik a vasvessző, a katonacsizma meg a gépfegyver. Miért? Mert – banalitás – de rendnek muszáj lenni.

Valósággal az egész világon látni a szociális fölfogás alkalmazkodását a haza és a nemzet gondolatához. A kozmopolitizmus sehol sem volt képes egész diadalt aratni.

Hogy ez nálunk se lehet másképpen, az bizonyos. És akármilyen szörnyű is hallani, amikor a magyar paraszt azt mondja, hogy neki «mincs hazája», ha a mélyét nézzük ennek a beszédnek, kitetszik, hogy több benne a jobblét követelése, mint az elfajulás.

A szociális irány vezetői már engednek is. Szerintük a *nemzetietlenség* csak azt jelenti, hogy ez a jelszó ne legyen a népele nyomás eszköze, még az idegen ajkú népekkel szemben sem, – amit mi is vallunk. A hazafiatlanság pedig csak azt jelenti, hogy a nép nem is tartozik igazán addig a hazához, amíg politikai jogokat nem adnak neki. Akkor azután: vitam et sangvinem – mint a régi nemesség mondta.

Itt azonban már túl látunk a politika tiltott kerítésén, tehát abbahagyjuk.

Az eszmék világáról és szociológiai igazságokról lóvén szó, csak az a kérdés, hogy a két nagy eszme mai állapotában *micsoda változásnak kell bekövetkeznie*, hogy a tisztulás beálljon?

A hazafiúi és emzeti érzület jövőendőbeli tisztább alakja: *a nemzeti nyelv*.

Ez jelkép. A költők szerint «nyelvében él a nemzet». És nem véletlen az sem, hogy ezt a mondást tulajdonképpen egyetlen költő sem mondta így soha, de mégis valamennyi mondta. Sőt mondta Montesquieu is így: *La langue c'est la nation*.

Aki jobban akarja tudni, mint ahogyan én mondom, az nézze meg Széchenyi Istvánt, akit a hazafiak és szociológusok is egyre sűrűbben kezdenek idézni. Annak is a «Világ» című könyvét. Es abban is «A' magyar nyelv» című fejezetet, ahol csodás erővel van megírva a nyelv jelentősége a nemzeti fejlődésben. És azonfelül is, hogy micsoda kincsek vannak a mi «férfias», hatalmas nyelvünkben. Én csak a magam ellobbanó gyűjtőjével világíthatok egy percre

az ő korszakokra ragyogó fáklyája helyett.

A sok veszendő dolog közt, amit magam körül látok, olykor vad tigris-karmokkal markol a szívembe az a gondolat, hogy Úristen, ez a mi szép, nagy sorsra hivatott magyar nyelvünk is ott van-e a leromlandó és mássá átgyártandó kincsek között? Látója szinte egy életen át a csöndes nyelvromlásoknak és harcosa annak, hogy ezt a mi legnagyobb kincsünket, az egyetlen igazit, az idegen befolyásoknak ne engedjük egészen oda: kimondhatatlan fájdalommal tölt el még annak az elgondolása is, hogy a kozmopolitizmus árja ezt is leronthatná.

Sohasem tudtam úgy, mint most, hogy igazán «nyelvében él a nemzet». És sohasem láttam oly tisztán, hogy ez az összebékülés egyedül való titka.

Öld el a nyelvet és a nemzetet ölted el. Segítsd a nyelvet verejtékes munkával tökéletességre és a nemzetet segítetted. így tükröződik vissza Széchenyi, legalább az én tudatomban.

És azt mondom:

A nagy viharfelhők akkor oszlanak el,

amikor a hazafiság és a nemzeti érzés egyetlen ismertetőjelül a nyelvet bírjuk elfogadni és semmi mást.

Most is úgy van – méltóztatnak mondani.

Jaj, dehogyan van úgy!

Ma a hazafiasság és a nemzeti eszme dolgában klasszifikálva vagyunk, mint a khinai világ. Van valami abban, hogy legnagyobb hazafinak az tekintendő, aki a haza földjéből legtöbb holddal, vagy a haza pénzéből legtöbb millióval bír. És lefelé, lefelé.

Akinek a politikai nézete vagy a világ-felfogása nekünk nem tetszik, vagy kárunkra van: az kirúgni való hazaáruló. Hogy csakis magyarul tud, hogy teste és vére, elméje és szíve magyar: semmi I

Az, amit én mondok, ellenben az, hogy se föld, se pénz, se hatalom, se szegénység, se Wertheim-szekrény, se koldustarisznya, se a valóságos belső titkos tanácsosság, se a proletár állapot ne tegyen senkit jobb és igazabb magyarrá, sem pedig hazaárulóvá. A magyar nyelv legyen egyedül való, általános és demokratikus dogmája a *magyar* állapotnak.

És akkor elkezdődik a nagy megértés az új világlátás alapjain is.

Messziről, magasról valami hangot hallok:

– Akkor pedig a *mi* nemzetünk oda van! És lentről, mélyről millió és millió hang válaszol rá:

– Akkor pedig ami nemzetünk kezdődik. Én, aki ezt a dalt énekelem, közbül vagyok és a fejemet rázom:

– Nem tudom, végződik-e vagy kezdődik, de mind a kettő jó lenne. Ha tudni illik *az* elvégződne, *ez* pedig elkezdődne.

A NYELV LELKE.

... Oázis, oázis! A sárga, sivár homok-sivatagban zöld pálmaliget és üde forrás-csobogás. A magyar nyelvről beszélt Beöthy Zsolt a Kisfaludy-Társaság közgyűlésén. Ennek is a lelkéről. Azt mondotta, hogy a költészetben, meg az irodalomban nem elég a nyelvtan meg a virtuózság. A magyar nyelv lelkét is kell érteni, mivel eredetivé a nyelvet csakis a benne élő és haló lélek teszi. Érezni fogjuk, – úgymond – ha

nem az a szellem szól belőle, mely azt a nyelvet a maga sajátos valójának a tolmácsolására alkotta meg és alkotta olyanná, mint a milyen. E szellem nélkül a magyar dráma, regény, vers nem eredeti, csak egy szó szerint *meg nem írt idegennek a fordítása.*'

A kifogás pedig ellene az, hogy amit Beöthy mond; az tulajdonképpen reakció. A magyar nyelv sorompóinak lezárása. A nyelv azonban élő lény; azt garicsba bezárni nem szabad. Hadd fejlődjék! Vegyen föl magába új elemeket, tudást, fordulatokat, fogalmakat, szépségeket, kincseket. Szóval gazdagodjék. Például mint valami bankrésztársaságbeli vezérigazgató.

Ütni szeretnék, ha ilyent hallok. Hát mik vagyunk mi tulajdonképpen, tollforgató, kapa-kaszakerülő árva magyar európeerek? Hát nem tanultunk mi még ábc-t sem? Hiszen, hogy a mi nyelvünknek is gazdagodni, fejlődni kell, az éppen olyan közhely, mintha azt mondom, hogy «az apa jó». És hogy ez a művelt nemzetekkel való érintkezésből és nyelvük ismeretéből származik, az meg: «az anya is jó».

És mit csinál ez a mi nyelvünk itt Európa közepén már több mint ezer esztendeje? Hiszen a jegyzőkönyvemben vagy száz olyan szó is van bejegyezve, amivel a középkorban az akkor első olasz nyelvből is gazdagodott. Nem is beszélve a többitől.

Szerénység ide, szerénység oda, de én abban a hitben élek (ne méltóztassanak lerontani, ha nem is igaz), hogy én tudok magyarul. Rajtam legalább nem múlt. Nem került elibém hibás szó, gyanús szólásmód, hogy ki ne turkáltam volna a gyökerét. És régi magyar írás, anélkül, hogy tüstént el ne olvastam volna. Vad nyelvösztön lakozik bennem is és tudom, hogy holtig fogom *tanulni* a magyar nyelvet, noha (isten kegyelme csak) kis gyermekkoromban is a magyar parasztnéptől tanultam. És méltóztatnak tudni, hogy én ezzel a vad nyelvösztönnel hányféle nyelven olvasok? Nem dicsekvés (hogyan is lenne az), osak példa, egy a sok helyett. Ha valamin dolgozom, négyféle könyv hever szanaszét a szobámban: magyar, német, olasz és francia. Olykor latin is. Hogy nem eredeti angol is: sajnálom. De isten bizony nem

szégyellem. Pedig siheder koromban csak egy nyelvű ember voltam s fogyatékos nyelvtalentumom mellett keservesen megszenvedtem minden új nyelv irányában.

Mit akarok én ezzel mondani? Csak azt, hogy az is délig alszik, aki egy mostani átlagos műveltségű magyar emberről és a magyar nyelvről azt mondja, hogy csak *még több idegent neki!*

Nincs Európában egyetlen olyan nemzet sem, amelynek művelt osztályai annyi és oly sokféle idegen nyelvvel foglalkoznának, mint ez a mienk. Nem szólok miatta. Vele jár ez a lelkiekben való gyarapodás nagy és becsületes ambíciójával.

Több ennél is. Nagy szüksége van rá a magyar nyelv legbecsületesebb művelésének is. John Stuart Mill bölcsen mondja az angol ifjoknak, hogy az, aki legalább egy idegen nyelvet nem ismer, a tulajdon maga nyelvét sem ismeri. Vak és süket, mert nincs, a mihez hasonlítsa. Azonban legyen ez a nyelv lehetőleg távoleső, vagy holt klasszikus nyelv, nehogy – lám! – az ember a maga nyelvét is korrumpálja az élő és hatalmasabb szomszéd nyelvével.

Tudni kell tehát és százszor sem elég Megtanulni, hol állanak a magyar nyelv határcölöpei? És ezért van olyan abszolút igazsága Beöthy Zsoltnak.

Aki ezen a nyomon tovább akar sétálni, most már egyedül is mehet; nem fog el-tévedni.

Nem dicsőség az idegen nyelvet üldözni. Akinek pedig a magyar nyelv művelése – vagy mint Széchényi mondta: kipalléro-zása – kötelessége, az messze innen ma-radt a hazája iránt való tartozásán, ha az idegen nyelvet, bárha a németet is, ellöki magától. Az magyarnak se jó magyar. Tanuk is kellenek? Deák, Széchenyi, Kos-suth, Petőfi, Arany.

Hanem amikor az utcán, a jégen vagy ott ahol azt hallom, hogy körülöttem a süldő leánykák és pocok-gyerekek franciául és angolul gagyognak (ez most elegáns), ma-gyarul pedig úgy beszélnek, hogy has-csikarást kap tőle az ember: akkor ne méltóztassék nekem a magyar nyelv gazdago-dásáról furulyázni. Más az!

Nem megyek mélyebbre. Pedig hej de nagy a feneke ennek is. Azonban tessék

megbocsátani, ha én azt az embert, aki az étlapban talált német szálka miatt a főpincért összemarházza, vagy pedig a régi magyar *Bécs* letagadásával Bécsset humoros dacból *Wien*-nek írja, én azt igazán sajnálom. Szemei vannak és nem lát. A vakondoknak persze a legnagyobb hegy a világon a maga pocoktúrása.

Hogy én mindezek után, mint valami politikai komédiás, ebből a megérett csepüből tíz méter hosszú nemzetiszínű szalagot fogok kihúzni, azt én tőlem ugyan várni szintén ne méltóztassék. Az a viszony, ami engem a tulajdon nyelvemmel összeköt, maradjon csak családi titok. De nyilazzon le engem Hadúr a maga tüzes nyilával, ha Beöthy Zsolt nem azt mondta, amit kellett, amire szükség volt és amit sok százezer magyar koponya forгат magában, de ki-mondani nem mer.

Igenis, a magyar nyelv *lelke* az, amit kikezdett a körülöttünk mértéktelenül zajló idegenszerű életforgalom. Nem a művelt magyar közönséget vádolom vele. Hazug volnék és a kor. igaz gyermeke, ha mást mondanék mint azt, hogy a művelt magyar

társadalom nemcsak imádja ezt a mi nemes és «férfias» nyelvünket, de még a legbudapestibb magyar is törekszik annak belső titkaihoz hozzáférni.

Ám, hogyan tehesse? A három nagy irodalmi társaság működése szinte elvész az idegenes nyelvpcsolyákban, az állam pedig az elemi iskola grammatikájánál ráfekszik hervatag babéraitra. A nyelv lelke, a magyar gondolat azalatt aszerint fakul és keshed, amint a külföldi nagy írásokból magyarra lekótázott tengersok irka-firka szaporodik.

Nem szeretjük mink a magunk nyelvét igazán, nem szeretjük!

Egy csekélyke példát is mondok, röstellem, de megint csak a magam kis világából.

Bizonyosan nem vette észre senki, – nem is arrogálok – hogy én némely magyar szót soha le nem írok. Például ezt a szót: *összes*. Hogyha hallom, vagy olvasom, is kilel a hideg. Nemcsak azért, mert az *összes* szó a német *gesamt* és *sämtliche* szakmása, hanem azért, mert ez a gaz szó családostól legyilkolt egy olyan magyar szót, aminek magyar gondolat volt a veleje.

A *valamennyi* szó folyik a magyar lélekből; az *összes* szó a német leiekből folyik.

Én, csak én. De méltóztassanak figyelemmel kísérni az *összes* államférfiakat, az *összes* bírákat, sőt az *összes* mindenkit: milliószor használják mindennap és fogalmuk sincs róla, hogy ez már holt elem a nyelvben. Jelképe a mi szeretetlenségünknek. Állítsuk csak szembe a két szóhasználatot:

Az összes miniszterek jelen voltak.

Valamennyi miniszter jelen volt.

Úgy-e, a német szó még a magyar egyes számot (a fogalmi összetartozást) is fölbontotta német többesre. Tetszik érteni?

Pars pro toto. Ezeret kikészíthetnék így, ha ebből élnék. így csak írásbeli példaadással tehetem, tudom, hogy csak gyarlón, de én legalább tudom

Hogy mi a nyelv *lelke*, mondja el egyszer ezt is apróra Beöthy Zsolt, vagy akárki más a nagyfejűek közül. És nyomtassák ki százezer példányban, kiosztván azt a szomszédoknak. De az isten szerelmére, legyen *valami*, ha a magyar nyelvnek nincs is még általános és teljes nagy szótára, ami

hogy még most sincs, szörnyűséges mulasztás. Amilyen az államé is, a hatalmasé. Hej, micsoda dolgok lehetnének itt!

A magyar nyelv lelkének a technicus terminusát adni én ugyan nem tudnám, ha meg is feszítenének. De hogy *van*, arra megesküszöm, akár azonnal. Mert érzem. Amint hogy megérzem az idegen nemzetek nyelvének a lelkét is, ha más nyelven olvasok.

Olykor, írásközben kitűnő dolgokat veszek észre. Mintha arányok terjednének előttem a papiroson. (Ez sem *papír*, hanem *papiros*.) A mondatok sorakozása, a gondolatok elhelyezkedése, a szavak viszonyai ... nem tudom, de mégis tudom, hogy a magyar nyelvnek van valami belső építési stílusa, ami egészen eredeti, sőt őseredeti. Még a paraszt mesemondó lélekzetvétele is megvan benne.

Aztán valami összhangot, harmóniát is hall az ember. A ritmus kevesebb ennél; ez csak az élő gondolatok lüktetése a nyelvben. De az a másik, az igazán zene. A beszélt nyelv zenéje. Ha az írásból hiányzik, kusza a mondat, nincs ki. Megérzi az em-

ber mindjárt, hogy az volapük, ha még olyan iskolai pontossággal van is meggyártva.

De ha a mondatok, a szavak és fordulatok valamely titkos építési stílus szerint jól összevágtnak és összhangot hall mellette az ember füle: micsoda gyönyörűség azt érezni, tudni, hogy ez csakugyan abból a titkos leiekből fakadt, ami valamenynyünké. Tehát bizonyos, hogy bele is megy minden magyar szívbe és elmébe, minden virtuózság és pomádézás nélkül.

Nagy mélységek és magasságok ezek. Nagyobbak, hogysem én, avatatlan, azokról be tudnék számolni.

Olykor, ha valamit fordítok és az idegen nyelv szépségeivel összemérem a magunkét, valami olyant érzek, ainit szóval nem is tudok kimondani.

A magyar nyelv egyenrangúságát a nagy, fejlett európai nyelvekkel. A holtakkal és elevenekkel egyaránt És azt a fölséges eredetiséget, ami a mi nyelvünkben lakik. De ezt csak az érti meg, aki nemcsak mondja, hanem meg is szenved érte.

Ej, micsoda bolond dolog volna az, ha

Rotschild becsületes üzletkötés helyett eljárna a szomszédjához pumpolni!

TAVASZI DAL.

A hó eltakarodása után parasztöszönök vesznek rajtam erőt. Tudom, hogy más is így van. Legboldogabb óráim azok, a mikor a város a hátam mögött van. Ami kis szabad időm marad, kapálással, ásással, fanyeséssel, vetéssel, ültetéssel töltöm. Tyúk, kakasok, kutyák és másféle kerti fenevadak a pajtásaim. És áldom az istent, hogy örülni tudok mindezeknek. Nemcsak úgy, hanem mélyen, nagyon mélyen.

Az igazi tavasz nálunk csak szent József napja után következik el. Parasztközmondás az is, hogy József napja előtt a füvet harapófogóval sem lehet kihúzni a földből, utána meg kalapáccsal sem lehet visszaverni.

Csakugyan így is van. Most már úgy tolódik kifelé minden a földből, mint a lándzsa, vashegye. A fák pedig majdnem megcsattannak az élet nedvességétől. A jácint, nárcisz, amaryllis (császár koronája) pedig virágzásnak is indul.

Ezekkel érkezik meg a fecske. A barázda-billegető már a szalonkákkal megjön. A vadgalamb is korán. A fecske azonban óvatos, mert vékony a gúnyája. Ha késik, a kerti munkával sem kell sietni, mivel még «van valami» a levegő égben, ami ártalmas.

Sajnos, a mi éghajlatunk alatt a tavasz még az adósoknál is megbízhatatlanabb.

Szép langyos márciusi napokra egyszerre gyakran áprilisi hóesés következik és odavan a korán virágzó kajszi barack. Notabene ez sem *kajszin* barack, ahogy sokfelé mondják. A neve onnan van, hogy a közép-kínai Kai-Szi nevű tartományból jött be, de jóval Árpád apánk után, amint mink is legtöbben.

Szóval a tavasz megbízhatatlan. Április 20–24 közt a favirágzásra rendesen hirtelen száraz fagy jön. A májusi fagyos szentek pedig nem szorulnak bemutatásra.

Csak május 25-ike után mondhatja a gazda, hogy no most szüret!

Ebből az éghajlatbeli ugrádozásból akarja némely tudós megmagyarázni népünknek könnyen végletekbe csapó jellemét. De ha úgy volna, akkor nem a «szalma-

tűz» volna a legjobb hasonlat, hanem a hirtelen lehülés. Pedig látnivaló, hogy a lehülés dolgában vagyunk röstek.

Miért mondom én mindezeket? Azért, mivel a mi városlakóink – nem hinné az ember – nem bővelkednek agrikultur he-
vületekben. A főváros környékén látni. A földművelő Magyarország *dicső* fővárosa (ez a jelző a peleskei nótáriusból való) még csak annyira sem szereti a természettel való közelebbi ismeretséget, mint.. . mint Bécs lakossága.

Meg kell csak nézni a két nagy város környékét. Bécs környéke, kivált a hegyvidék felé messze-messze be van vonva a a fővárosi nép természetkedvelésébe. Sőt, mint a bécsi mondja: az erdő még a városba is benőtt.

Az agrikultur Magyarország fővárosának a környéke ellenben már Budakeszin és Békésmegyeren túl is olyan, akár száz kilométerrel odább. A nagy város fainségéről pedig szégyellek beszélni.

Ha rajtam állana, igazán bottal kergetném ki a szabad természetbe már kora tavasszal ezt a mi kávéház-ülő és füstnyelő

fővárosi lakosságunkat. Kivált a gyönyörű budai és pilisi hegyvidék felé.

Most következne a *bukolika*. A mezei örömök dicsérete. A fák, növények és állatok iránt való nemes szeretet, amit az emberekre is átvisz a földművelő ember. Innen van, hogy olyan könnyen be lehet csapni nálunk az agrikultur embereket.

A természet műveinek dicséretét azonban elhagyom. Először is azért, mert a természet nem szorult reklámra, noha dúsan fizet. Azonfölül pedig ami szépet és nagyot lehetett róla írni, már elírta előlem régen Vergilius.

Mást akarok mondani. Azt, hogy a városi ember kulturdölyfe az ő városi kincseivel és örömeivel, fölötte oktalan és kislelkű. A városi ember az igazi tudás és *a helyes* világlátás dolgaiban messze mögötte van a falusinak. A szűk utcák egyforma környezetében élő szerencsétlen emberi lény az emberi szellem hanyatlását szívja föl a tüdejébe, fejébe. Szánni lehet. Nemcsak az egészség és testi vidámság hiánya, de szűkebb értelmi látköre miatt is.

Ez olyan, mintha paradoxon volna, pedig

nem az. Amint tudni méltóztatnak, az egymást keresztül-kasul metsző mindenféle elméletek s új, újabb és legújabb világítások a városokban keletkeznek. És onnan terjesztik világgá, bizony inkább a nyugtalanságot meg a lelki szenvedéseket, mint a világfölfogás biztosságát és az élet igazi örömeit.

Különösen az egyoldalú materiális világlátás árad ki belőlük. A városi ember tudniillik mindig természet-filozófiában fetreng, de nagyszerűen félreérti a természettudományt. Tulajdonképpen meg sem érti, mert hiszen a természetet igazából nem ismeri. És ha ismerte is valamikor, – ha faluról jött – szemlélet híján elszakad tőle.

A városi ember értelmében túlnyomólag csak mechanikus ismeret-kategóriák vannak, de alig valami a szerves élet csodás kategóriáiból.

Mert nem látja. Az utcza, ahol jár, mindig olyan. Egyazon kövezet, egyazon forgalom, egyazon állandó színek és formák, amelyek *nem fejlődnek* maguktól. Gondolatai is mechanikusak, tehát számokban és pénzösszegekben gondolkozik. A termé-

szetnek csodával határos, vagy egyenesen csodás dolgait, a növény növést, a virág, a gyümölcs fejlődését és a bennük működő autonóm czélszerűségét, rendet és a titokszzerű szerves erők megnyilatkozásait nem ismeri. Vagy ismerve sem törődik velük, mert hiszen élete környezetéhez (milieu) mindez nem tartozik.

Mivel azonban az emberi értelem határozottan a milieu hatásának az eredménye, világos, hogy a városi ember, a büszke, a gögös, megállapodott értelmi szkémáiban (ezt sem volna szabad németesen schémának kiejteni), hiányzanak a fejlődési erők tapasztalatai. Legtöbbször hiányzik minden, ami nem mechanika, nem mértan, nem számtan, nem pénz.

Magát a természetet sem látják közvetlenül az ő csodálatos műveiben, hanem reprodukciókban. Képből, szoborban, fotográfiában és ilyenekben. Innen van ezután a városi tömegek kétségbeejtő mechanikai valóságsemlélete, ami rendszeresen az atheizmus különféle fajtáiba fajzik el. Nem látják a természeti erők fölséges működését, ami gondolkozóba ejthetné őket. A termé-

szet az emberi élettudásnak legnagyobb ellenőrzője.

Uexküll, aki ezekről ír, egy megmilliomosodott bankárról számol be. Ez az úr életét városban töltötte el és hajló korában ment el Nápolyba a természet csodáit élvezni. Nem volt rá képes többé. A természetet már nem értette, tehát élvezete sem volt annak szemléletében. E helyett drága szesz italokra adta magát s meghalt delirium tremensben.

Ezért kergetném én ki a városi embereket bottal a szabad természetbe. Ezért szeretek én a magam szerény zsellérségében parasztnak; lenni. Ezért mondanám én, ha IV. Henrikhez hasonlatos király lehetnék, hogy nem nyugszom addig, amíg minden városi embernek a fazekában ... legalább egy negyed hold nagyságú igazi kert nem lesz.

De azért kiabálja fejem fölött is a levegőben és a napsugárban fürdő fecske, az ő kedves szokása szerint, hogy ki, ki, ki... a városból, a természet örökkévaló örömei és soha el nem filozofálható nagy és egész valóságai közé.

A KELLEMES ÉLET.

A régi pogány világ sejtelmével is alig bírt annak, hogy a cselekedetek erkölcsös-ségét magában a cselekedetben rejlő erő is elhatározhatja minden különös *cél* és fölfogható haszon nélkül.

A régi izraelita egy-isten hívés volt az egyedüli, ami az isten parancsolatait vette mértékül esnem a cselekedet célját. A kereszténység ezt vette át és fejlesztette tovább az életcélokkal való harmóniában. A végén Kant bölcelete áll, aki az észben vélte megtalálni cselekedeteink kényszerítő erkölcsi törvényét, ama bizonyos *categoricus imperativust*

A régi pogány világ az erkölcsi hitnek fölismerhető, bizonyos célját kereste. Más szóval: a cselekedet várható eredménye határozta el, hogy erkölcsös-e az, vagy nem? És e szerint váltak szét az emberek egymástól.

Némelyek az elérhető legtöbb *élvezetet* tartották ilyen várható eredménynek. Ezek ma Epikureus után neveztetnek, bár hibásan.

Mások megint a társadalomra várható legtöbb *hasznot* gondolták ilyen célnak. És ez a szekta is sokféle formában született újjá azóta is.

De legmagasabban állottak azok, akik a *boldogságot* tüzték ki az élet végső céljáért. És ezek legnagyobb képviselője Aristoteles volt, aki a boldogság gondolatát szinte szédületes tökéletességre fejlesztette. Egyébiránt a menyország hite is mi más?

Ez az utóbbi az *eudémonizmus*. Az élet boldogságára törekvő erkölcsi hit, ami vallás nélkül Us megáll, sőt talán csakis így áll meg, ha egyáltalán megáll.

Az ókornak egyetlen hite sem született annyira újjá e modern gazdagságban, mint ez. A gazdagság, a pénz mindenható erejében való hit amúgy is általános. De legerősebb abban, hogy a pénzen az életörömök legnagyobb mértéke is elérhető. A legnagyobb mérték pedig a szép, összhangos élet.

Modern epikureizmus ez, talán szebb, változatosabb, művészebb és kedvesebb, mint a régi volt. De mindenesetre legalább is olyan hibás.

A legtöbb művelt ember, akit tékozló

módon, túlságos pompával, ínyc-módra látunk élni, tulajdonképpen nem falánk és nem is komisz ember. Csak valami visszaütése az ókori vidám pogányságnak. Perikles korának egy-egy kései visszhangja. A pompás, tiszta, válogatott, változatos életet nem képmutatásból, nem előkelőség okából szereti, hanem mert szép. És mert harmónia után való epedését akarja vele kielégíteni.

Az újkori eudemonizmus az életben mássutt elveszett harmónia vágyakozó keresése. A lelki és anyagi élet közt való egység után való sóvárgás. Hogy tékozlás, az anyagi szerencse gondatlan fölélése is: nem kétséges. És mégis bizonyos, hogy nem aljas.

Sok hasonló hitű embert kísérek az életben figyelemmel. Szinte egy sem falánk, torkos, vagy erkölcstelen, bár az adósságot oly könnyen csinálja, mint ahogyan mások szivarra gyújtanak.

Láttam, hogy amikor vagyoni erejüket messze meghaladó lakomákat esznek, nem a falas közönséges gyönyöre viszi őket, hanem az étkezés esztétikája. A tisztaság,

csín, a választékosság. A hófehér abrosz, a csillogó kristály-pohár, a szép teríték, az evőeszközök finomsága, az ételek-italok jósága. Gyakran az étterem és a környezet művészies összhangja is. Pazar lakásuk berendezése is erre vall. A művészies tárgyak, amelyek közt élnek és amelyekkel a szemüket táplálják..

A közönséges *bonvivant, gourmet*, – vagy minek is nevezzük őket, – kötözködésükig sem ér föl. Őket a szépség, a tökéletesnek sugárzó melege, az összhangból áradó vidámság viszi, ragadja, mint valami démon. Olyan csudálatosán rájuk illik e régi görög szó, így: *Eudaimonion*. A szépség gonosz szelleme.

A letűnt ókor eudemonizmusa azonban mégis óriási időtlenség a mi korunkban, amelynek minden életföltétele más.

Amikor az erősebbek hatalmát megfékeztek és a rabszolgaságot eltörölték: az ókor vidámsága meghalt, mivel eszközei is meghaltak. Más vidámságok és más életörömekek következtek, az elpusztulás veszedelme nélkül élvezhetők. Aki magát mégis az ókori szépséget varázslataival veszi körül:

belehal, mivel más idők életét éli és nem a maga koráét. Belehal akkor is ha gazdag, mivel a modern vagyon talaja nem elég mély hozzá. Sőt belehalnak e szépelet gyönyörúségeibe egész társadalmi rétegek és osztályok is, ha meg nem értik, hogy a föld gyönyörúségei nem kiváltságok többé, hanem kincsei mindenkinek, akinek csak ember a neve.

Az ókori boldogság-ideákat a mi korunk nem képes megvalósítani. Az érzékek és eszmények boldog összhangja talán képtelenség volt Perikles korában is: de hogy ma képtelenség, az bizonyos. A nagy egyéni boldogságcélt elérni a mi eszközeinkkel többé nem lehet. És aki mégis erőlteti, így vagy úgy, az elvész. Tönkremegy. Utána leromlik, elaljasodik és kivesz. Ha erős, zajjal omlik össze, talán egy pisztoly-durrantástól. Ha gyönge, elsatnyul, elhervad, elhangzik. És helye üresen marad mások számára, akik a létezés föltételeihez jobban tudnak alkalmazkodni.

Az ókor nagy eudemonizmusa meghalt a nagy Pánnal együtt.

AZ EGYSZERŰ ÉLET.

Köztünk, ép munkás emberek közt olykor elkezdi tántorogni valamelyik. Az arca bágyadt lesz, szürke és merev. Egy darabig tartja még a följajzott lélek végső ereje és a jó pajtások biztatása. De lassan kiapad benne az akarat tápláló nedve. Utána hervad az értelem virága is. És viszik.

Gyászosabb minden szent Mihály lovánál az a szép fekete mentő-hintó, mely a mi élőhalottainkat átviszi Budára a Kékgolyó-utcába vagy fölebb. Abba a vöröstetejű nagy-nagy épületbe, amelynél zsúfoltabb tömegszállás nincs a Kárpátoktól az Adriáig. Az állami Elmeógyógyító Intézet az.

Megsiratjuk a letört derék pajtásokat és bizony egy kicsit megsiratjuk bennük magunkat is.

Ám az élet is azonnal követeli a maga jogait. Halotról, betegről, megzavarodott vagy bukott emberről beszélve, az élők azonnal ezt kérdezik: *mi volt az oka?*

Az élet örökkévaló nagy önzése ez; talán az egyetlen, ami nem ütközik isteni pa-

rancsolatba, mert a teremtés műveit védi az emberi gyarlóság pusztításai ellen. Okát keressük a romlásnak, hogy tőle magunkat és a többiekét védelmezhesük.

Mi az oka? Jobbára nem az volt, amin nem segíthetett. A pusztulás mindenféle csiráit hordjuk magunkban a születéstől a halálig. A levegő, az étel-ital is tele van. Erről nem tehetünk.

Ám tehetünk arról, hogy az ősi mikróbok ki ne keljenek, a bacillusok el ne szaporodjanak bennünk.

És még jobban tehetünk arról, hogy föl ne szedjük magunkba újakat és másokat. Mert azok ott leskelődnek reánk mindenben, amit látunk, szagolunk, ízlelünk, halunk, megfogunk, eszünk-iszunk. Ott még azokban a betűkben és dicsőséges vonalakban is, amelyekkel a tudomány és a művészet a lelkünket táplálja.

A testi és lelki baj-megelőzés, a *profilaxis* nagy kérdése ez.

Az orvos olykor azt mondja, hogy a fékezhetetlen munkaláz már maga is beteges szimptoma. Ez nem mindig igaz. De mindig igaz az, hogy a túlfeszített értelmi

munka lázában, mint minden mértéktelenségben, az ember idejekorán föléli magát.

Az elhasználás és kiélés fizikai törvénye mindenre illik. Nemcsak a gép kopik el a túleröltetéstől, hanem az idegrendszer, sőt maga az agyvelő is, mely szintén nincs abszolút mennyiségű munkateljesítésre vagy ingerekre berendezve.

Úgy látom, hogy az értelem kisebb-nagyobb katasztrófáit – ha csakis az intellektuális okokat figyeljük meg és nem a testi betegségeket is – egymaga a szellemi munka ritkán, talán sohasem idézi elő.

Értelmi erőnk bizonyos munkabírásra van berendezve. Amit nem bír el, ott hagyja. És ha kifáradt, pihenni fog, ha nem is akarjuk.

De baj az, hogy az *akarattal* a bírás határait killebb erőltethetjük és lelkünket elcsigázhatjuk. Ez azonban, úgy hiszem, még mindig csak a kisebb oka az idegrendszer kimerülésének és az agyvelő romlásának.

Be van ugyanis bizonyítva, hogy a folytonos zavartalan és egyforma szellemi munka sokkal kevésbé meríti ki a köz-

ponti idegrendszert, mint a kapkodó, megszakgatott és sokféle szellemi munka, ha rövidebb és kevesebb is.

Ha értelmi erőnket megfeszítjük, a figyelem feszültsége mindig terhes és abnormalis állapot, az bizonyos. Tehát munka, mint amilyen a látásra megfeszült szem munkája. A munka első órája pedig kevésbé eredményes. A gondolatkapcsok összeállítása, tények és előzmények fixírozása és a percepció, a fölfogás hozzájuk-alkalmazása erre az időre esik.

A következő óra a könnyű munka és a könnyű ítélet órája, mert hiszen az anyag már kész és az értelmi erők alkalmazva vannak. Az eredmény tehát legtöbb.

A harmadik óra a kifáradás köfetkeztében már kevésbé eredményes. A jó munkaciklus be van fejezve s a negyedik óra előtt, vagy abban, már pihenni kell.

Körülbelül ez a szellemi munka normális forgója. De kérdezem, hogy az élet s kivált a mi életünk rendes viszonyai közt ki képes rá, hogy ilyen ciklusokban és így végezze el a reá szabott fölvállalt szellemi munkát?

Az embert kergetik az élet Erynniái tűz-ostorral. Ezer szellemi munkás közt jó ha egy van, akinek sorsa megengedi, hogy így, zaklatás, megszakítás, zavaró hatások százai nélkül dolgozhasson. Szinte csak a tudósok privilégiuma ez; ámde ki az, aki nálunk, egyedül és csakis tudós és más semmi? Vagy meg lehet ebből is élni?

Nem igazságos beszéd az, hogy nálunk az emberek a maguk kedve szerint vállalnak magukra élethivatásukban, vagy mellette sokféle munkát. Nem. Erre az *élet* maga kényszeríti a szellem munkásait, még a csendes tudósokat is. A föladatok száma és súlya rengeteg, a munkás, tevékeny emberek száma pedig kevés. Holott kultúr-államnak és kultúrnemzetnek kell lennünk, ugy-e bár?

Így halmozódnak a szellemi munka vezetőembereire a tudományos és másféle egyesületek, a mindenféle fontos bizottságok, az értekezletek, az írni, kijárni, tervezni, tenni, alkotni és javítani valók óriási teher gyanánt. És így nem képes közülünk talán egy sem, nemhogy három óra hosszát, de félóra hosszát sem zavartalanul dolgozni.

Hiszen nálunk a munka tiszteletbentartását sem ismerik igazán az emberek. Más munkájában megzavarni: nálunk semmi.

Pedig ez az idegrendszer halála. Nem ok nélkül ingerült a munkájában megháborított ember. A munkának nevezhető gondolatfolyamát, kivált az írás minden megzavarása széttépi a nehéz fáradtsággal csoportosított gondolatok kapcsolatait. Ezek újból való összekötözése, a logikai rend helyreállítása nehezebb, mint az előbbinél. Szintúgy a leszerelt figyelem újból való följazása.

Hátha még a gondolkozást azonkívül is zavarja más, sokféle föladat képe. A sietés izgatottsága, a haladó óramutató, mely arra figyelmeztet, hogy *más* következik, amiben elülről kell kezdeni nem is a munkát, hanem a munkáért való küzdelmet. Ez az, ami hamar elfárasztja, kimeríti és megőrli a szellemi munkások idegrendszerét.

És még egy, amit magam figyeltem meg sokszor. A mi életünkben való *kellemetlen indulatok* sokasága és a kellemesek kevés száma.

A kellemetlen benyomások egyenként is gyilkosok. Mi sem öli el a lelki egészséget olyan hamar, mint az önérzet megsértődése, az ambíciók nem teljesülése (a nemes ambíciókat értem), a munka sikertelensége miatt érzett bánat és a meg nem érdemelt, aljas sikereken érzett jogos fölháborodás. Valamint a mindig körülöttünk leskelődő ártó indulatok leküzdése.

Hozzá kell ezt a csoportot tenni amahhoz és mindnyájan megláthatjuk fejünk fölött Damoklesnek nem is egy, hanem két kardját. A teljes idegkimerülést, amit neurasthenia néven tisztelünk. És a másikat, amelynek paralysis progressiva a neve.

Az egyszerűbb, a sokkal egyszerűbb, az egészen egyszerű élet az, ami ennek a gondolatmenetnek a végén áll. A józan, emberhez illő, emberi módon tagozott, egyetlen cél felé haladó, kapkodások és tarkaságok nélkül való okos élet. Amelynek minél kevesebb legyen a kellemetlen, rongáló emóciója, de minél több a vidám, egészséges emóciója, vagy amint nevezzük: életöröme.

Régi, nagy és örökké igaz probléma.

(Galenus szerint: *naturae convenienter vivere.*

A természetnek megfelelő módon kell élni.

Goethe szerint: *Im Ganzen, Guten, Wahren resolut zu leben.* Az egészben, jóban, igazban határozottan élni.

A HOSSZÚ ÉLET.

Olykor úgy tetszik, mintha az orvosok hadat akarnának üzeni a műveltség minden élvezetének. Csupa mérséklet, lemondás, korlát, elővigyázat az amiről beszélnek. Ha valaki mindezt megfogadná, amit mondanak, vissza térne a XI. század, aszkétasága. Az élet talán hosszabb lenne Valamelyest, de vékony lenne, mint a cérnaszál.

De amit mondanak, az külön-külön mégis helyes és igaz. És valamennyi közt legjobban fejbeüt bennünket, amikor azt állítják hogy a testi és lelki nyomorúságaink java abból származik, ami a civilizációban *fölösleges.*

Meg nem állhatom, hogy azonnal ide ne írjam, hogyan gondolkozik éppen erről egy orvostudós. Talán a legbátrabb valamennyi közt.

Hogy valamely gép sokáig tartson, – úgymond – forgását teljes munkabírásának lehetőleg a minimumára kell korlátozni. A fiziológiai életben is mindent lehetőleg korlátozni kell tehát, ami nem felel meg a szervezet igazi szükségeinek.

Ezek pedig kétfélék: a *táplálkozás* meg a környező *hőmérséklet*. Ezek normális színvonalát kell megközelíteni, hogy az életképesség kárt ne szenvedjen.

Ha ezt a színvonalat a mai pénzviszonyokhoz mérjük s a mai kollektív életet olyan célszerű berendezésűnek gondoljuk, mint amilyen például a hangyáké: akkor a fiziológiai életfeltételek standardja évenként és fejenként 300–400 korona összeg közt ingadozik.

Ha tehát minden ember magát csakis önfentartó szerves lénynek gondolná, nem volna annak semmi akadálya, hogy a mai vagyon megoszlás mellett is mindenki a maga fiziológiai életét a lehető legcélszerűbben élhesse végig.

Gyakorlatilag azonban ma egy fejlett civilizációban az ember számos olyan átöröklött életfeltételt ismer, ami ezt a stan-

dardot messze túlhaladja, de éppen oly nélkülözhetetlenek vétetik, mint az a minimum.

Lényeges azonban, hogy ezt a *többletet*, ami fizikailag végre sem nélkülözhetetlen, a higiena kritikája alá vessük, mivel ebben az egészség követelése már igenis érvényesülhetnek.

E végből az élet lelki tevékenységét kell vizsgálat alá venni.

Egy mai ember idegrendszerének a tevékenysége a civilizáció fokozódó hódításai következtében lehetetlenül föl van csigázva. Az agyközpontok és az érző idegek igénybevétele kész kirablása az életnek.

Az emóciók által előidézett fölgerjedések és bonyolódott idegfolyamatok, noha magukban véve ártatlanoknak tetszenek, folytonos zavarói és akadályai a föntartó vegetatív szervek egészséges működésének.

Éppen úgy, mint a gépben valamely alkatrész mukáját nem lehet a nélkül fokozni egy bizonyos mértéken túl, hogy a többi alkatrész is ne szenvedjen a túlcsigázás miatt, úgy a mai emberben is egyes funkcionális szervek túlcsigázása szintén kár-

tékony ellencsapásokat mér a vegetatív szervekre. Ezeket ugyan kisebb rangban levőknek tartjuk, a szervezetben való szerepük azonban mégis nagyobb.

A modern alkati és idegbajok nyolc-kilenc-tizedrészét azoknak a károknak a számlájára kell írunk, amelyeket az *agyműködés túlcsigázása* a táplálkozásban, vérkeringésben és az idegműködésben előidéz.

A pszicho-fizikai vizsgálódásokból pedig tudjuk azt is, hogy a lelki életben a legkártékonyabbak azok a fölindulások (emóciók), amelyek *kívülről* származnak, míg ellenben számba sem jöhetnek azok, amelyek a magunk szervezetével, eszméivel és szenvedélyeivel való *belső* küzdelemből származnak. Tehát mindig csak amazok a kívülről ébresztett, idegen származású, társadalmi jellegű emóciók azok, amelyek szervezetünk kizsarolását végzik.

Úgy van itt is, mint az ütközetben. Azok a katonák hullanak el, amelyek a törött rés védelmére sietnek és nem azok, akik csöndesen dolgoznak a védő vagy támadó árkokban.

A lelki élet higiénikus hierarchiájában a

gondolkozási és esztétikai képességek állanak legfőképpen. Ezek az agyvelő tipikus, rendes munkáját végzik. De bármilyen nagy legyen is az agy belső, gondolkodó munkája, túlszigázni mégsem lehet, mivel mindig arányban marad a szervezet többi részeiből vett táplálékokkal.

Ellenben ha az értelmi munkát kívülről jövő ingerek komplikálják, például az ambíciók és a morális eszmék kielégítésére szolgáló, általában pedig *társadalmi emóciókkal* járó külső hatások, – akkor a lelki működés arányosan száll alább és alább a higiénikus értékben. És aszerint távolodik el a szervezeti élet rendes típusától, közeledvén a lázas, nyugtalan, fájdalmas és *rövid* típusokhoz.

Való, hogy mindez ellentétben áll a haladásról táplált fogalmainkkal. Azt az embert, aki csakis gondolkodó és gyönyörködő (esztétikai) lény akar lenni, a többiek önző, megrovandó lénynek fogják tartani. Ellenben a lelki emóciókban gazdag embert, aki mások érzelmeit a maga érzelmeivel sűrűn kicserélni és a maga emócióit gazdagítani törekszik, azt alkalmasnak vélik

arra, hogy az emberi közösség és a művelődés haladását előbbre vigye.

És mégis. Ennek az embernek a maga részéről joga van arra, hogy minden oly társadalmi követelést elutasítson magától, amely egy állítólagos társadalmi fejlődési érdeknek szolgálva, a tulajdon maga szervezeti életét teszi tönkre.

A mai társadalmi életből szerzett tapasztalataink nem engedik meg többé a habozást ítéletünkben. Való, hogy az emberek középletkora ma növekedőben van, de *ez a növekedés nem az életképesség növekedését jelenti. Az ami ma növekszik, az a felnőtt betegek tömege és nem az egészséges öregek nagy száma.*

A hosszú és egészséges élet szórványos példáit ma már nem a haladás örvénylő mozgásai közt találjuk, hanem az úgynevezett «holt zugokban.» A filozófia, a természettudományosság, a számtan és a vallásos gondolkozás mezején.

Mindenütt, ahol az egyének a *maguk módja szerint* megközelíthetik a helyes szervezeti élet skémáját. Szóval ott, ahol például a paraszt életföltételei a lélektani

minimumhoz közelednek, vagy ahol az agyvelőben a tiszta gondolkozási munka dominál.

De azért a társadalom forgatagában élő olvasó mégis így fog fölkiáltani:

– Nem. Lehetetlen, hogy kizárjam magam és képességeimet a nagy szellemi küzdelmek emelő hatásából pusztán azért a sovány elégtételért, hogy száz éves koromban ezzel a sóhajjal haljak meg: «íme, megvalósítottam magamban a helyes fiziológiai élet típusát.» Nem soha! Ezerszer jobb az étvágytalanság, a cukorbetegség, az érlemeszedés és az ötvenes években való halál.

Meglehet.

Szabad választása van mindenkinek. Joga van minden embernek élni azzal a szabad elhatározással, amelyet a teremtés kezdetől fogva adott az embernek. És ami ott van a biblia elején is az alma jelképében ...

Eddig a tudós doktor. Én csak azt akarom hozzátenni, hogy a modern embernek nincs meg az a szabad választása, ami Ádámnak és Évának volt a paradicsomkertben.

Azok jól tudták, hogy mi szabad, mi nem. De a modern társadalmi lény csak homályos sejtelmével bír annak, ami az életküzdelemben testének-lelkének hasznos, vagy kártékony.

Erre még csak ezután kell megtanítani.

MIKROBÁK HARCA.

A gyilkos-drágaság vagy az orvosi természettudományosság csodálatos haladása-e az oka: de az alkonyodó régi istenek közt már a *Hús* ő magassága is ott van.

Egyáltalán mi nem alkonyodik még, a minnek «régi» a neve?

Olykor magam körül tekintek: csupa düledék. A régi világnak csak erősebb építései állják még ki az új eszmék egymásra következő földrengéseit. A kemény kőből épült kastély is áll még, de repedéseket látni azon is. Egy-egy büszke donjon már lekiváncozik és a gipsz-díszítések hulladoznak, mint ősszel a falevél.

Csak a templom meg a vár dacol a változó idővel.

Ne tessék megijedni; csak a szellemi és erkölcsi világról beszélek. De az már igazán vak, aki nem látja, hogy a nagy Pán megint haldoklik, megint jajgatnak a ligetek és megint újul a világ. Sajnálja is, nem is az ember: csak valami rosszabb ne legyen. És legyen, aki ebből a sok mindeféle eszme-romból jobbat, emberhez méltóbbat tudjon építeni.

Ez az egy azonban még nagyon is nem bizonyos.

De az bizonyos, hogy a Hús is erősen alkonyodik. És hogy ennek is nagyon sokan örülnek. Milyen bájos lesz az majd például, ha az ember így vigasztalhatja magát és övéit ebben a rabló-világban:

– No nem baj; a hús úgy sem tartozik a nélkülözhetetlen eledelek közé. Talán jobb is, hogy olyan drága!

Hopp!

Egy idő óta különös dolgokon kezdem a tudományt rajtacsípni. Például az emberek annak idején megvadultak és azt üvöltöttek, hogy a «szabadverseny» az a szent dogma, amittől a világ bizonyosan boldogabb lesz.

És mit tesz isten? Megjelenik a nagy Darwin az idők méhéből és fölfedezi a természetben a «létért való küzdelem» vastörvényét. Az erők örökkévaló jogát a gyöngébbek fölött. A szabadversenyt íme a legszentebb természeti törvény is igazolja. Rajta tehát erők, egyétek meg a gyöngébbeket!

És eszik kétfőrára. Mivel azonban végre sem szeret az ember örökké csak pecsenye lenni: a pecsenyék ellenállának.

Tömegekbe sorakozva tiltakoznak az erősebbek étvágya ellen. Olykor úgy is, hogy az ember már azt is összetéveszti, hogy ki itt tulajdonképpen a gazda és ki a pecsenye?

És mit tesz megint isten? A tudomány még mélyebben behatol a lét misztériumába. A láthatatlan sejtire veti magát és kisüti, hogy hiba történt.

Darwin elgaloppírozta magát. A sejtek élete íme világosan azt mondja, hogy van a természetben valami ismeretlen szabályozó *elv* is, amit Darwin nem vett észre. Pedig a mikroszkóp szemmel láthatólag mutatja.

Ebből pedig az következik, hogy mindenki takarodjék a maga helyére és ne falják föl az erősebbek a gyöngébbeket. A létért való küzdelem meg a szabadverseny – Panama.

Aki jobban ért hozzá, fonja tovább ezt a finom fonalat. Nekem csak az tűnik föl, hogy a modern orvostudomány is éppen akkor kezdte fölfedezni a hagyományos kapitalisztikus táplálkozási rend helytelenségét, amikor a tömegek már nekimentek magának a kapitalizmusnak is. Az orvosi tudomány is a gazdagok asztalának ment neki.

Amiből csak annyi következik, hogy mintha a bűvárkodó tudomány is alá volna vetve a tömeglélek nagy impulzusainak; de nem következik az, hogy a tudomány is csal és pakliz. Mert azt nem teszi.

A tudomány az emberi fajzat első és utolsó becsületessége. De az élet nagy ritmikaiját megérzi az is.

A hús detronizálását pedig a híres Metschnikoff kezdte meg. A mikrobiotika adta a kezébe ezt a hatalmat. És ha most mindjárt – ezer bocsánat – a vastagbélről is szó lesz, ez sem újság. A vakbél már rég

szalonképessé lett fényes gyuladási tehetőségeinél fogva.

Tehát az emésztőszervek világában is szörnyű létért való harc folyik a mindenféle *mikrobák* között. És az erősebbek szörnyű szabadversenye ott is iszonyú rombolásokat végez az emberi organizmusban. Kivált amióta az emberek jó része bujában táplálkozik, sokat ül és már 40 éves korában tönkreteszi az emésztőszerveit, amit úgyis lehet magyarul mondani, hogy agyonzabálja magát. Kivált hússal és tojáseledekkel, a melyekben – így szól az új tudomány – a büntetés is benne van.

Én csak jól-rosszul reprodukálok és ártatlan vagyok mindezekben a dolgokban. Legalább is annyira, mint Hunyadi János abban, hogy életében a törököt kergette, most meg, közel 500 esztendő után már az egész világot kergeti. Olyan kétes megdicsőítés, amitől napjában tízszer is dühbe gurul a magyar.

Tehát *kétféle* mikroba harcol a létért belső világosságunkban, mint ahogyan lelkünkben a rossz és a jó angyal. Csakhogy azok milliárd-számra vannak.

A gonosz tábort *proteolitáknak* nevezik és ezek az u. n. azótokban, vagyis a húsnemű, fehérjenemű (albuminoidák) anyagokban élnek. Ezek ugyan tápláló anyagok, de a proteoliták is ezekben szaporodnak el az emésztés alkalmával. Ami még nem volna baj, de a belekben a fehérje-anyagok fölbontásánál mérges anyagokat választanak ki. A mérges anyagokat azután a bél falai fölveszik, átadják a vérnek, a vér az idegekhez, szövetekhez, az agyvelőbe és a többi szervekbe serényen viszi.

Ez kész autointoxikáció, önmérgezés; magyarul: a magunk megmérgezése.

A proteolitáktól (a fehérjefélék fölbontóitól) a testbe szétszármozott mérge nagyobb mennyiségben szédülést, káprázást, bágyadságot, sőt hosszabb időn át neuraszéniát is okoz. A bél huzamos pangásai mellett pedig az egész szervezet leromlik tőle. Kezdődik a bőséges lakomák rendes következménye: a kellemetlen és korai vénség.

Most jönnek az ember belső, mikrobiotikus védangyalai, az előbbieket halálos elleneségei: a *szakkaroliták*. Ezek a liszt-nemű és cukorféle táplálékok fölbontói. Ezek már

a szervezetre nemcsak ártalmatlanok, de mivel működésük savakat választ ki, közvetve halálos ellenségei is a gonosz proteolitikának. Az utóbbiak ugyanis a legkevesebb savtól is tömegesen fölfordulnak, – nyugodjanak békében.

Látnivaló, hogy a kétféle mikroba létküzdelmében a szakkarolitikák az embert védik a proteolitikák kártevősei ellen, amiből a következtetés nagyon egyszerű:

A táplálkozást úgy kell berendezni, hogy a mérges hatású proteolitikák túlságosan el ne szaporodjanak.

Kivált a haladott korban, az ülő életmódnál, valamint az idegek erejét túlságosan kimerítő foglalkozásoknál bír ez fontossággal, amelyek olykor együtt, koncentrikusan is hatnak az emésztő szervek pangására.

Világosan áll tehát előttünk, hogy a buja «modern» életet élő emberek óriási többsége a táplálkozás gyökeres reformjára szorul. A hús- és tojás- (azótok, albuminoidák) hagyományos mennyiségét jelentékenyen csökkenteni kell!

Hogy *menyire*, arra nagyjából megfelel Rubner számítása, aki azt mondja, hogy a

múlt században fölvelt napi 120 gramm fehérje-szükséglet helyett 30–40 gram felel meg legjobban a testnek.

Bőven elég tehát, ha a húsból és tojásból harmadrész, sőt *negyed*rész annyit eszünk, mint azelőtt. Sőt emésztési akadályoknál még ennél is kevesebbet. Ami azon túl van, az nem haszon, hanem mérég. Bár nem oly értelemben, hogy az öngyilkosjelölteknek a hús-halált lehetne javalni. Csak lassan le-
rontó mérég.

Viszont fokozni kell a liszt és cukornemű (nem a tiszta cukor) táplálékokat. Tehát a kenyér, a tésztaeműek, a burgonya, a főzelékfélék és a gyümölcsök ősi jogaikba visszakerülnek. De kivált a *tej* és a tejneműek, amelyek bőven és könnyen emészthető módon tartalmazzák a szükséges anyagokat. (Volt eszük a tejkereskedőknek, hogy a tej árát siettek felcsigázni.)

Mindezek a megállapítások ma már egész rendszerekké nőttek. Tissier pl. a gyomor és bélbetegek gyógy módjául a tejben megfelelő fajtájú mikrobákat tenyészt és a beteg azt issza. Erre már külön szanatóriumok is vannak.

Mi egyéb a *kefir* is?

A rossz mikrobák ellen jó mikrobákat! Íme az emberi akarat, mint a betegben végbemenő szabadverseny *szabályozó* hatalma, épp úgy, mint ahogyan a szociális gondolkodás az államban keresi ezt a szabályozó erőt.

Metschnikoff egy kis jegyzetet tétetett közzé, mely az egész világsajtót bejárta. Figyelmessé tett bennünket arra, hogy a balkánbeli szláv népek a *jogurt* nevű oltott tejet isszák és ahol isszák, ott az emberek föltűnőleg magas kort érnek el. A kefir is az ázsiai puszták népétől leste el a szemfüles orvostudomány.

Kevesen tudják, hogy ez az oltott tej nálunk magyaroknál is megvan. Kivált juhászainknál, akik nyáron az aludttejjel közel rokon *tarhó* nevű oltott tejet isszák. Igen jó, savanykás, hús ital. A tótoknál, úgy gondolom, *zsendice* a neve.

Amerikában a táplálkozási reform ma már valóságos lázzá nőtt. Fletscher orvos áll az élén. Svájcban a zürichi Bircher-Brenner, akinek a szanatóriumában az új étkezési mód valóságos Beethoven-féle gyo-

mor-szimfónia. Húst ott hetenként csak kétszer esznek.

A t. orvos urakat nem akarom azzal megsérteni, hogy ezt a kotnyeleskedést tovább folytatom. Az azonban, amin most túladtam, minden emberre tartozik és alighanem már nagyon soknak a fejében is forog régóta valamiféle formában. Csak lendíteni akartam rajta.

Úgy fogom föl, hogy minden orvosság és belső mesterséges szer végre is méreg, ami a szervezetet káros mechanikai és vegytani hatásoknak teszi ki.

Végső esetekben, igaz, ezt sem lehet elkerülni, de az igazi okosság a megelőzésben, a táplálkozásnak az életmódhoz, kórhoz és az egészségi állapothoz való alkalmazásában áll.

Kitűnő orvosok és kipróbált módok azt mondják nekünk, hogy a táplálkozás régi hagyománya a húsevés és fehérjefalás (az alkoholról nem is beszélek) oka a sok *malaise*-nek és a korai megöregedésnek. Sőt az életkor átlagbeli rövidülésének is.

Az egyre fokozódó drágaság is azt mondja, hogy egyszerűbben kell élni.

A korcsmák drágulása is egyre gyűlöletesebbé teszi a buja evést-ivást.

A hús meg az alkohol már üldözőbe van véve ... csak utána! A fejét, hogy meg ne sántuljon!

Most pedig mosolygok az emberi lét vergődésein.

Íme a testileg dolgozó parasztnak és munkásnak még a nagyon sok hús sem ártana meg, mivel életmódja és testi mozgása legyőzi a káros hatást is. De ezek nem lehetnek húst, mert drága.

Az úri, vagyonos osztályoknak pedig meg lehet venni mindent, de ezek el fognak szokni a hústól, mert nekik meg ártalmas.

Csodálatos világ ez! Még azt a hihetetlen szörnyűséget is megérhetjük, hogy a mézárosok nem fognak meggazdagodni.

ALKALMAZKODÁS.

A természettudományos megállapodások közt talán egy sincsen, amelyet jobban ismernének ebben a korban, mint az «alkalmazkodás» híres tanát. De bizonyosan egy

sincsen, amelynek társadalmi, tehát szociológiai alkalmazásában még a legműveltebb emberek is annyi tévedést és oktalanságot követnének el.

A kiválásnak az az egyszerű tétele, hogy a környezethez legjobban alkalmazkodó egyének és fajok bírják a jövőbeli boldogulás titkát (pedig újabban a tudomány ezt erősebb fejlődési elvnek tartja, mint a létért való küzdelem törvényét), a társadalmi életben megdőbentő ellentétekre vezetett.

Tekintsünk körül.

Egyik részen ott látjuk azt a szörnyű rombolást, amelyet ennek az új igazságnak mohó túlhajtása a jellemben és az élet-tudásban okozott. A rohamosan átalakuló kornak talán egyetlen új vonása sem oly kirívó, mint a képmutató, mindenféle útszéli opportunitással fertőzött jellemek hihetetlen sokasága. Ez a jellem-betegség olykor tömegesen lép föl, mint az epidémia. A modern gondolkodás nevével kendőzik. Velejár a régi klasszicizmus lenézése, sőt üldözése is, mivel az a szigorúbb jellemképzésre kényszerít. Tehát akadály. De

akármiféle tannal és igazolással lép is föl ez a «modern gondolkozás», ha az ember róla a külső mázat lekaparja, rábukkan az «alkalmazkodás» tanára.

A másik a múltból áthozott *előítélet*.

Akármennyi tévedést és etikai feslettséget okoztak is a jelenkor gyakorlati életében a legújabbkori pozitív igazságok, azért azok mégis csak igazságok maradnak. És aki az élet változott föltételeihez helyesen «alkalmazkodni» nem tud, bizonyosan az előretörtető tömeg lábai alá kerül. A korzellemmel harcolni lehet, de azt legyőzni lehetetlen.

Röviden ez a magyarázata annyi régi magyar család sokszor fölpanaszolt elszegényedésének, annyi ősi vagyon elzüllésének, annyi könynek és annyi látható vagy láthatatlan egyéni vagy családi katasztrófának is.

Hogy ez az elmaradás és előítélet még mindig folytatja a maga pusztításait, azt leginkább a serdülő gyermekek pályaválasztásánál lehet észlelni.

A szülők vagy rokonok, akik nagyrészt még a régibb, kevésbé fejlődött életfölfö-

gás varázsában élnek, a maguk igazságait alkalmazzák a serdülő gyermekekre is. Sokszor fogalmuk sincs róla, hogy az életnek ama föltételei, amelyek ezelőtt 25–30 esztendővel még megvoltak, azóta megváltoztak. Következőleg az a gyerek, akit ezzel a hamis útlevéllal indítanak neki az életnek, valahol meg fog akadni, vagy szerencsétlenül jár. A korszellem az alkalmasság passzusát fogja tőle kérni az iskolai bizonyítvány vagy a diploma helyett és ha elő nem bírja mutatni, félrelöki. Az egyre szaporodó értelmi proletariátus mutatja, hogyan megy ez a mindennapi életben.

A tévedés legtöbb esetben nem is abban van, hogy a gyerek egyéniségét rosszul ítélték meg. Például papnak adták a duhaj, szabadonc nebulót, vagy szó nélkül dolgozó mérnöknek azt, aki svádája szerint jogásznak való. Avagy lateinernek azt, akinek pozitív cselekvésre hajló, iparos véralkata van. Hogy ez is fölötte fontos, hogy ehhez is sok megelőző figyelés és helyes ítélet kell, ki tagadná. A főtévedés azonban, ami azután végigcsinálódik a létért küzdő fiatal lény egész pályafutásán, legtöbb eset-

ben az élet új föltételeinek hibás látása és e hibás látás átszarmaztatása.

Pedig éppen az életpálya kérdésében bír az gyakorlati (fontossággal. Az itt elkövetett hiba éppen olyan, mint a mérnöké, aki nagy távolságok vagy magasságok fölbecslésénél a szögmérésben egy parányit téved. Mentől nagyobb a távolság, a kiinduló ponton tett *hiba* is annál nagyobb és az eredmény annál hamisabb.

A XIX. század végső évtizedeiben az ifjú életpályáját és szerencséjét jobbára még a család, a születés, a név, a földbirtok, ritkábban a pusztai iskolai képeztetés alapította meg. A régi, rendi világ életrendszerének végső szakasza volt az, ahol a nemesen kívül csak a honoratior számított. A többi, a sok, úgy tenyészett mint a csalamádé. Sűrű volt, de alacsony, mivel összeszorítva élt és egymást nyomta el.

De micsoda más világ ez a mostani! És micsoda mások az életben való boldogulás föltételei!

Ha gyakorlati módon rövidre fogjuk mindazt, amibe az életpálya helyes megválasztásánál beleütközünk, akkor azt mondjuk:

«sok az ember». Vagy mint egy szocialista paraszt összefoglalta a maga valamennyi panaszát: á sok az úr».

Ez azonban csak nyers tény. Ezen segíteni sem lebunkózás útján, sem más mechanikai eszközzel nem lehet. Az iskolák egyre ontják a sok képesített és diplomás embert. És ezek mind pályáznak valamire, sőt minél többre és jobbra. Bezárni az iskolákat, lezárni a kereső emberek testületeit az élet teljes földulása nélkül nem lehet.

Az eszkimók Malthus óta gyorsabban szaporodnak, mint a fókák. És ami még túlcsigázza a bajt: az eszkimóknak új «igényeik» is vannak. A legújabbkori ember nemcsak meg akar élni, de jól is akar élni. Legtöbbje egy életkoron akarja elérni azt, amit a korábbi társadalom két-három nemzedékre osztott el: a meggazdagodást vagy általában a kiválást. Fajtája életföltételeinek hosszú időre való gyors megteremtését.

Kétségtelen, hogy ezt a szabadság hozta így magával, amiért annyi vér és könny hullott el. És kétségtelen az is, hogy ez a fejlődés örvendetes tüneménye, amin kese-

regni vajmi helytelen és oktalan dolog. A nemzeti, vagy mondjuk: társadalmi életre az erők ilyen mértékű felszabadulásánál örvendetesebb nem is lehet.

Az egészben csak az a sajnálatos, hogy az erők eme fejlődésével és igényével nem szaporodtak arányban a megélhetés föltételei is: a vagyon és a kereset. És ebben az egyben a magyar társadalmi élet az egész vonalon kétségtelenül rosszabb helyzetben van, mint tőlünk Nyugotra akár-melyik nemzet. De ez a kérdés már a politikai és gazdasági mozgalmak vitája alá tartozik.

Állítsuk szembe tehát ezzel a meg nem másítható ténnyel a családot, az apát, az anyát, szóval akinek kötelessége a gyermek számára a pályát megkeresni. Világos, hogy az cselekszik legoktalanabban, aki – mint a kifejező paraszthasonlat mondja – a régi ökörcsapáson indul. Tehát azt hiszi, hogy a lateiner pálya, a diploma, vagy a hivatal a fiú jövőjét előbb-utóbb egymaga biztosítani fogja.

Hogy ez tévedés, azt azonnal beláthatja mindenki, aki megfigyeli, hogy a házmes-

teri lakások is hogyan ontják a lateinereket és – ami még sötétebb – a színinövendékeket. Vagy kezébe veszi a kimutatásokat és kiszámítja, hogy mekkora lesz az értelmi proletariátus akkor, amikor az ő gyermeke is kilép az életbe.

Szomorú, de az a tengersok vaktában kiképzett «úri» ember egykor tömegesen fogja a haladás fáját a maga lelkével és testével – bocsánat az újabb paraszt szóért – trágázni. Arra azonban alig pályázik valaki, hogy az ő vére is ilyen sorsra jusson. Pedig ha a régi előítéletek után indul, ezt a veszélyt ki nem kerüli.

Nincs nagyszerűbb és borzasztóbb annál a következetességnél, ahogyan egy természeti törvény pusztít és alkot, habár lassan és észrevétlenül is.

Mi áll tehát hatalmában a családnak és a szülőnek, hogy a maga vérét a pusztulástól megmentse? Hogy gyermekének az élet ama legkedvezőbb föltételeit biztosítsa, amire gondol?

Minden nem. A társadalmi életküzdelem esélyei végre sem láthatók mind előre. De a józan ítéletnek mindig megvan a maga

ereje. És ennél jobbra senki sem támaszkodhat ebben a világban, amelynek vezető gondolata kétségtelenül az, hogy az egyénileg legalkalmasabbakat juttassa el a sikerhez.

Sok szó esik köztünk a név, a protekció és mindenféle mellékkörülmény nagy erejéről is az életben. És mégis, aki előítélet nélkül veszi számon az élet tényeit, észreveszi, hogy ez is tempi passati.

Hogy azok a támasztékok is érnek még ideig-óráig valamit (egyre kevesebbet), nem lehet tagadni. De a nagy és biztos sikereket a jó megfigyelő mégis a «névtelen» emberek kezében és zsebében látja.

Számbeveheti mindenki nagyobb bizonyosság okáért a nagy pozícióval s kivált a nagy vagyonnal bíró embereket. Akiket milliomosoknak tudunk, vagy gondolunk. Új nevek és új emberek. Szinte kivétel nélkül olyanok, akik név és «születés» nélkül indultak az életnek, de a létföntartás és siker megváltozott föltételeihez jókor alkalmazkodtak. Tehát magukra támaszkodtak és dolgozni tudtak.

Mi sincs egyszerűbb, mint ebből levonni a szabályt.

Az újuló nemzedéket az élet megváltozott föltételeihez kell nevelni. A munkához és a valamirevaló alkalmassághoz. Nemcsak pályáját kell így megválasztani, de – és ez nagyon fontos – azon is úgy kell vezetni, hogy egész világlátásában a «valamire való alkalmasság», az önállóság és a munka legyen a vezető gondolat. Ne a név. Ne a család. Ne a protekció kilátása. Ne még a diploma gondolata sem.

Nagy bankó ez, amit aprópénzre váltani, tudjuk, nagyon nehéz. Annyi életpálya közt kikeresni azt, ami legalkalmasabb a család erejéhez, a gyerek képességeihez és hajlamaihoz, hihetetlenül nehéz. És nehéz az azon való helyes és eredményes előrejutás is. Egyenként való megoldása ennek lehet szerencsés, lehet szerencsétlen is. Okosságbeli és szerencsében egyenruhát szállítani az embereknek azonban a legnagyobb bölcs sem képes.

De az annál bizonyosabb, hogy mindenki rosszul oldja meg az élet-választás nagy problémáját, aki előítéletből indul ki, vagy annak beleszólást enged,

Nincs rossz életpálya. És minden produk-

tív életpálya egyformán jó. Csak az emberek vannak rajta rosszul elhelyezkedve, mert vagy félrevezető előítéletek után indultak a választásnál, vagy nem voltak elég figyelemmel az alkalmasság nagy törvényére.

Tégy egy alkotni vágyó, kombináló elméjű fiatal lényt a kontemplatív papi pályára és infámis pap lesz belőle. Add ugyan azt munkásnak egy gépgyárba és talán mint milliomos végzi.

A szabadság véghetetlen kincseket tárt föl minden új embernek ezen a földön. Érdemes volt érette annyi könnyet és vért kiöntani. De hogyan nyúljon hozzá ehhez a kincshez az a szerencsétlen fiatal lény, akinek kezét és elméjét régi előítéleteink kötelékeivel előre lekötözzük? És így indítjuk el, hogy vegye ki az óriási gazdagságból azt a részt, ami őt megilleti.

AZ ESZEM-ISZOM ALKONYA.

Az asszonyok rabszolgáncain tágítsunk egy kicsit.

Állat és ember összébbhúzódik télen. Keresi a meleget. Nagy igazság, hogy minél cudarabb az időjárás (a szellemi időjárást is belegondolom), annál kedvesebb a tűzhely. A tűzhely «ura» pedig már akkor is az asszony volt, amikor még a pecsenyét széles falevelekbe takarva két tüzes kő közt sütötték. Ma is az, amikor gáz-rostélyon serceg.

Milyen csillagok járnak ilyenkor télen odakint? Eső, hó, fagy, köd, szél, pocsék, influenza és adóemelés. (Ez az utóbbi csillagzat mindig jár.) Idebent pedig: disznótor hurka, kolbász, kártya, névnap, muri, *jour fix*, diós- és mákos-patkó, karácsonyfa, gyermek, farsang.

Ezeknek a központja, napja, forgatója az asszony. Az asszony ebben dicső és örökkévaló! De ugyan ilyen-e az is, ami körülveszi?

Nincs-e úgy, hogy az asszony helyzete ebben az átkozottul drága, nagyigényű, felemás világban még akkor is nehéz és gyötrelmes, amikor az ő fényes napja a téli zimankóban fölragyog?

Nem lehetne-e egyet-mást tenni érte,

hogy még asszonyabb lehessen? És ami szeretet, szellem, műveltség a lelkében van, még szebben kiragyoghasson tűzhelye körül.

Most másról kezdek mesélni.

A *vendégszeretet* igen nagy erény. Sőt a legszebb barbár erény. Amely primitív népben nincs meg, az nem is ér egy hajítófát sem. Amelyikben megvan, az nagy jövődőre hivatatos, mivel mély társadalmias együttérzés lakik benne.

A magyar nép ősi és nagyhírű vendégszeretete a legnagyobb ígéret a jövődőre. Bár fájdalmas, hogy minket mindig csak ígéretekkel tömnek.

Azután halad az idő és minden fejlődik benne. A vendégszeretet sem marad meg a maga édes együgyűségeiben, mely az ellenséget is fonott kaláccsal tartja. Most már vendég-szállók, penziók, éttermek, kávéházak, vasutak is vannak. Ma már nem találni a havas út szélén olyan csizmát, amiben csak a láb maradt meg, a többit pedig megették a farkasok.

A járó-kelő ember veszedelme most kevés. Nem szorult úgy rá a vendéglátásra,

mint régen. Ellenben kutyadrága az élet. Kicsi a lakás, nagy a házbőr, még nagyobb az adó. Ma már az sem komisz ember, hanem belátó, gyöngéd barát, aki idegen városban járván, nem száll, be a rokonához vagy a pajtásához, hanem a szállóba.

A nagy primitív erény – akármit mondjunk is – nem a régi többé. Anachronizmus. Nem az, hogy megszűnt volna. Ej dehogy! De az, hogy a műveltség mai állásához az is alkalmazkodott, velefejlődött.

De ugyan alkalmazkodott és fejlődött-e igazán?

A mi életünk tele van ósdi becsületfogalmakkal, amelyek dicsők, szépek, nemesek, tudom, de végre is gyengeségünkre szolgálnak. Lassanként nyűgökké is lesznek.

Milyen bolond lenne például az is, ha a gyerek csontja, tüdeje, izma, szíve nőlné, nőlné, de a bőre – amiben pedig élnie-halnia kell – nem nőlné vele, hanem szűk maradna. Bizony még a száját sem tudná betenni a bőre szűk állapota miatt, baj nélkül.

Gyerünk bellebb!

Mivé fejlődik át a vendégszeretet a műveltebb társadalmi állapotban? *Társadalmiassággá*, bár ez a szó egy kicsit furá. Azzá, amit a francia sociabilité-nek, a német pedig Geselligkeit-nak nevez. Mi még legjobban értjük így: művelt társasélet.

Ha van.

Hogy ez a helyes, okos társasélet nem kisebb erény, mint maga a régi vendégszeretet, sőt annak magasabb alakja, az egészen bizonyos. De ezt nagyon nehéz nekünk az első szóra megérteni, mert mi ezzel az oldalunkkal még mindig régies életet élünk. És a művelt állapotunkhoz illendő társaséletet – ne mondja senki, hogy hazaáruló vagyok – de bizony régies világlátásunk miatt még alig ismerjük. Csak sejtelmünk van róla.

Teszem azt, a véres, májas, kásás és majoránás hurka, továbbá a füstölt szalonna törköly pálinkával, valamint a jó foghagymás-kolbász isteneknek is tetsző eledel, a hozzátartozó ivásokkal együtt. Ez bizonyos. De már hogy egy olyan házban, ahol a gyöngéd Múzsák is megszállottak, ahol a

szalonban a kultúra kincsei ragyognak, a hölgyek Wagnert, Chopint, Chorint és Beethovent játszó a zongorán: hogy ott a foghagymás kolbász korszaka lejárt, gondolom.

A szívem nekem is a múlt felé van fordítva és sok mindennel veszekszem, ami új. Ám az élet fejlődését szeretem. De nem szeretem az összekavarodásokat. És nem világos keveréke-e az a múltnak a jelennel, amikor pl. egy egészen újkori módon berendezett ház asszonya, az életnek immár sokkal fejlettebb viszonyai közt élve, nemcsak a magasabbrendű modern társadalmiasság nehéz föladatait végzi a tűzhely körül, hanem a régi disznótor-korszak szer-tartásait is kiszolgáltatja. Tehát a Beethoven-szonátától a foghagymás kolbászig min-dent.

Tudom, ez csak jelképes beszéd. Nézzük meg azonban, hogy miképpen állunk a művelt család tűzhelye körül legalább az újkori társadalmiasság erényeivel? Azzal tehát, ami a régi vendégszeretet helyére *kell* hogy lépjen, akár akarjuk, akár nem akarjuk.

A kivételesen szerencsés dúsgazdagokról és az igazi szalón-élet misztériumáról nem szólván, itt látszik csak igazán, hogy nálunk a múltnak és jelennek igen sok az *összekavarodása*, de az *átfejlődése* kevés.

A legtöbb művelt családban az eszemizom és a muri, mint a vendégszeretet és együtt-élés kapcsa, mindenféle alakban él tovább.

A disznótorból a városban *jour fix* lett, vagy örületes vacsorák és ilyenfélék. Mindenesetre még drágábbak.

Nem vagyunk képesek elképzelni, hogy a művelt életben sokkal kevésbé a gyomor meg a torok olvasztja össze kellemes összhangba az embereket, mint inkább valami más. Például a szellem, a művelt beszélgetés, a zene (nem a klimplírozást gondolom) és más művészet.

A filozofálás is, ami pedig olyan szépen terjed. A napi dolgok szellemes megbeszélései s a férfiak és nők ama fesztelen, könnyed, kedves érintkezése. És ami mindezeknek a koronája: *az egymás megbecsülése*. Az ősi Vendégszeretetnek ez az újkori édes virágillata, ami... nincs... nincs és nincs!

A ház asszonya rabszolgája és áldozata ennek a se hús, se hal állapotnak. Az ő társas élete és tűzhely-angyalsága abból áll, hogy főz és főz, terít és terít, tálal és tálal, takarít és takarít. És napokig töri a fejét azon, hogy kit «muszáj» meghívni.

Még az is az ő gondolja, hogy kártyaszoba is legyen berendezve. És mivel az urak – szörnyű barbarizmus ez is – mindig kártyáznak: a szalonban vagy a fő-szobában, egészen az asszony nyakában marad az is, hogy a gentlemanek helyett ő maga mulattassa a hölgyeket. Ez is többnyire csúf *médisance*-ból áll, mert különben a ház angyalára könnyen rámondják, hogy – bocsánat – de buta.

Haj, arról is nagyon sokat tudok én, hogy micsoda szörnyűség az, amikor a parfaites uzsonnákról távozó (bizony még a fiatal emberek is) már a lépcsőházban elkezdik lecsepülni a szegény háziasszonyt. Ide csak az való, hogy a társaséletnek ez az eszem-izsomra és minél drágább trakta-mentumokra alapított képmutató és tékozló rendje éppen csak arra jó, hogy az embereket szétkergesse egymástól, nem hogy

összehozza a tűzhely körül. A régi jó erény, de megközmásodva.

Vagy száz esetben figyeltem meg a következő tipikus esetet. Margit ő nagysága pompás terítéssel drága uzsonnát vagy vacsorát ad. A jövő héten Boris asszonynál van a társaság és ott már azonfelül osztriga is van. A rákövetkező héten Ilka asszonynál már nemcsak osztriga, hanem ananász és pezsgő is. A különb toalett magától értetődik.

Ez a licitáció addig megy, amíg a férfiek el nem kezdenek káromkodni vagy adósságba nem eszik egymást. Ekkor aztán vége van mindennek. A jóbarátok nem járnak többet egymáshoz, vagy csak elvétve.

Itt elszakítom a beszédet, mert már visszataláltam az elejére.

Az Isten szerelmére, tágítsunk szegény asszonyaink előítélet bilincsein!

Adjunk módot nekik, hogy ők is résztvehessenek a művelt társadalmias érintkezés kellemességeiben. Az ő legszebb szonjuk, a tél, legyen nekik is öröm, ne csak nekünk, akik még mindig úgy szere-

tünk – ne tessék megharagudni – zabálni meg kártyázni.

A jour se legyen *titulus evendi* meg *ivandi*, hanem az, ami másutt. Nem muri vagy grandé soirée, hanem látogatási óra, amihez egy kis tea, sandwich vagy ilyesmi jár. De énnél is több szellem, jóindulat, okos fecsegés, kedv és ami legfőbb: megint csak az egymás megbecsülése.

E nagy titka az élet társas örömeinek.

EGY CSÖPP KULTÚRTÖRTÉNET.

Mindig nagyon sajnáltam azokat az embereket, akiknek a lelkében a vallás meg tudta ölni a tudományt. Ezeknél csak éppen azok a szerencsétlenebbek, akiknek a lelkében a tudomány ölte meg a vallást.

Körülbelül úgy képzelem, hogy az igazán művelt embernek nagyon erős, megtisztult öntudata van. A lelke pedig olyan, mint a jól rendezett család. Vannak benne *meggyőződések* – ezek a fiúk – és vannak benne *hitek* – ezek a leányok. Valamennyi az ő igazi gyermeke.

No pedig már miféle ember az olyan, aki a családjában nem tud rendet tartani. Aki béketűréssel nézi, amint a fiúk meg a leányok az egymás hajába akaszkodnak.

Jómagam kemény kézzel tartok «idehaza» rendet. Igazán csak zöld ifjúkoromból emlékszem arra, hogy tudálékosan haeckeleztem, büchnereztem, meg renánoztam, – bocsánatot kérek ezért a kis nyelvcsavargatásért. De amióta valamit tanultam, nem vettem észre sem magamon, sem másan, hogy hite ártott volna a tudásának.

Ragadjuk ki az emberi élethez legközelebb álló vallásos ünnepet a sok közül: a karácsonyt.

A misztikus szent éjtszakát, tele gyermek-nevetéssel, bundás pásztorokkal, Betlehem-járókkal, kutyaugatással, új csillaggal az *égen* és új csillaggal a földön. Aki egy istállóban kezd ragyogni. Mert az emberi csillagok csakugyan ilyenforma helyeken szoktak fölkelni És leáldoznak valamely sybarita palotában.

Édesen csendül vissza az én lelkemben is a gyerekkori naiv ének:

Ökör, számár reája lehelvén

Mintha mondaná:

Az Úr Jézus most közöttünk fekszik,

Együtt vigadjunk ...

Ez a mi otromba nagy földgolyóbisunk ezen a csoda éjjelen is forog, forog nyugatról keletre. Az egyik fele pedig, ahol a nap nem süti, mindig néma és sötét. Mindig, csak éppen ma éjtszaka nem. Amennyi templom és keresztény család van (sőt a nem-keresztény családban is), ott mind tűz gyullad föl és örvendező éjjeli harangozás kezdődik. A föld pedig forog, forog és huszonnégy, óráig benne forog ebben a csodás nagy éjféli mithoszban, a szeretet nagy misztikumában.

Istenem, hát árthat az ilyen dicsőséges emberi igazságnak akármiféle más tudós igazság?

Nyugodt lélekkel lapozok az asztalomon fölhalmozott írásokban és képekben. Együtt van a karácsonyi vallásos kincs a tudás-kincsel. Kétfelé osztva.

Ugyan, ha választani kellene most, hogy a *hit* vagy a *tudás* kincse semmisüljön-e meg azonnal: kinek volna emberi lelke

ahhoz, hogy a nagyobb, a hit óriási karácsonyi kulturkincsét dobja oda. Kivált aki látja, hogy a tömérdek modern könyvhalmomból a tudásnak micsoda cérna-vékony erecskéje szivárog kifelé.

Renan könyvéről már ne is beszéljünk. Egykor szinte fölforgatta a világot, ma pedig – belletrisztika. Ilyennek is másodrendű. Hogyan lehetett ettől a könyvtől valamikor még félni is!

A négy evangélista közül csak kettő: Máté és Lukács írja meg Jézus születésének előzményeit: Gábor főangyal megjelenését, a Szentlélektől való fogantatást. Azután a betlehemi legendát és a vezető csillagot. A pásztorok bájos históriája egészen Lukácstól való, a napkeleti bölcseké egészen Mátétól.

Ezek a bölcsek, vagyis mágusok, «királyokká» csak a legenda által lettek. Ami világos nyoma annak, hogy itt a keresztény misztikum egy más ókori hitregével vegyült valahol össze.

Strauss Dávid híres nyomozása ezelőtt hetven esztendővel éppen ezen a nyomon kezdődött, ő először érintette meg, hogy

az ókori műveltségnek két nagy árja ágában ugyanez a misztikum mozgatja a hitregét. Az emberiség legnagyobb hőseit ée jőtevőit egyenesen az égből, az istentől, vagy csak valamelyik istentől származtatják. Itt van a görög Heraklesz-monda és ott van a latin Romulus és Remus. De mi más Buddha és Brahma mondája is? Vergilius hőskölteményéből tudjuk, hogy Julius Caesart ő is egyenesen Venustól származtatja. Vagy legalább erőlteti.

De ezen a sejtelmen túl a tudás sokáig nem mozdult. Most pár esztendeje történt csak valami kevés új. Malvert francia tudós és utána most már a németek is az egyiptomi Lukszor templomában (ez a régi Theba) akadtak az égből való fogantatás régibb nyomaira. Sőt még azokra a kisebb motívumokra is, amelyek Jézus születésével össze vannak fűzve.

A lukszori templom III. Amenophis király temploma, körülbelül 1500–1600 évvel Krisztus születése előttről. Oly korból tehát, amikor a görög föld még barbár volt és a későbbi Róma területén kezdetleges néptöredékek laktak. Érdekes, hogy utód-

jának, IV. Amenophisnak a sírját csak nemrég ásta ki Davis francia tudós Luk-szorban, csodálatos ős-egyiptomi kincsekkel.

A lukszori templom Nyugoti falán tizen-hét bemélyített relief van, valamennyi nagyon jó állapotban. Ezek III. Amenophis király égből való fogantatását, születési és uralkodását ábrázolják. A hetedik képen a királyné anyja van ábrázolva, amint egyenesen az istenek tűzleheletétől fogadja méhébe az ő jövőbeli fiát: Atnenophis királyt. Az istenek, köztük Knep (különös jelkép) tüzes körösztel érintik meg az asszony száját és orrát. Egyik következő képen pedig ott vannak a kisdednek hódoló *királyok* is, – magyarázatai annak, hogy Lukács evangélista három napkeleti *bölcse* milyen hatás alatt változott át három *királlyá*.

A több képben is van némi analógia. Az egyik képben például két *tehen* szoptatja a kisdedet, tehát a betlehemi tehének mása. Egy másik képben pedig isteni követnek tetsző alak (Gábor főangyal) hirdeti az anyakirálynénak a hirdetendőket.

Elég ha csak a halovány nyomokat jel-

zem, amelyen a tudás kutat. Amióta Mózes első könyvének írott forrásait a régi Babylon törmelékei közül kiásták (Babel und Biebel), a tudomány mohón vetette rá magát az ókori kultúrtörténet nyomaira. Immár nem egy, de sok olyan megállapítás van, mely a két szent könyv gyökérszálaait a homok alá temetett ősi műveltségig tudja elkísérni. Bár igaz, hogy ezek fölötté vékony gyökérszálak.

Jól kezdettem úgy, hogy a nagy könyvhalomból a tudásnak vajmi cérna-vékony erecskéje szivárog kifelé.

De bár törne elő a tudás egész patak erejével is: ugyan leszállítja-e a bölcs elme előtt mindez a vallásos misztikumok nagy világerejét? Avagy kisebb lenne-e nálunk annak az embernek a becsülete, aki nemcsak I. József koráig, hanem egészen Attila király udvaráig, sőt még azon is messze túl vihetne vissza családfáját?

Az emberi nem nagy élete nem ezekben a mithoszokban és legendákban gyökerezik, hanem azokban a nagy *tényekben*, *szükségeken* és messze *világító eszmékben*, amelyek az írásokban és képekben csak megtestesülnek

És ha mélyebben hatolunk le ezekbe a világtörténeti jelképekbe, végre is nem valóság-e az valamely módon, hogy az emberi faj legnagyobb jól tevői csak testük szerint voltak emberek, lelki életük szerint pedig valamely ma is fölfedezetlen, földöntúli erő kifejezései, tehát «isten fiai» valóság szerint.

És mennyivel kisebb Máté és Lukács írása III. Amenophis egyiptomi király kőbe metszett mithoszájánál? Nem dicsőségesebb, nagyobb, emberhez méltóbb, sőt méltóbb az isteni igazsághoz is, hogy a mi Urunk, királyunk istállóban született, tehát egészen isten kezéből vétetett, minden emberi hatalom és dicsőség nélkül?

És nem egy új, tökéletesebb látása volt-e az a világnak, mely jelképbe rótt a véghetetlen nyomorban fetregő ókori emberi fajtának önmagáról és hivatásáról való sejtelmeit? Még akkor is, ha maga az írás őskori vallások és művészi gondolatok elporló formáiból táplálkozott...

Valamikor gyermekkoromban, úgy karácsony táján, egy istentelen kóborló emberről hallottam mesét, aki a kereszttvetést

már rég elfelejtette és imádkozni sem tudott. Éjjel a farkasordító hideg a falu felé űzte. Világosságot látott és betekintett. Karácsony estéje volt odabent és az egész család a «betlehem» körül énekelt.

A kis Jézuska a jászolban feküdt és az állatok ráleheltek. Fejénél állott Mária, József, meg a pásztorok. Az égben pedig angyalok hirdették nagy csilingeléssel:

– Gloria, gloria!

És a tévedező, világjáró ember letérdelt az ablak előtt; keresztet vetett és imádkozott.

Ha *ma* jelképbe kellene állítani ezt a mesét, azt mondanám, hogy az a tévelygő alak nem volt más, mint a kóborló Tudás.

FARSANG ÉS TÁNC.

Az ördögnek is jó néha egy kis viaszgyertyát meggyújtani. Az ember végre sem tudhassa bizonyosan ...

Legyen farsang is, víg, eleven, hejehujás.

Magam ugyan nem voltam soha nagy farsangoló (máig is bánom), de a farsan-

got nagyon okos intézménynek vélem. Már csak az is, hogy se törvény, se miniszteri rendelet, se városi vagy vármegyei szabályrendelet nincsen róla. Amit az emberek a maguk örömeire paragrafus nélkül csinálnak, az mind jó.

Az ókori pogányvilágból reánk maradt dolgok mind ilyenek. Hogy a római luperáliákat nem lehetett egy ezredév búskomorságával sem agyonverní, erejük mellett szól. Dicséri Romulus és Remus szent farkasát, amelyet különben bronzba öntve ma is ott őriznek a római Capitoliumban. Bár a mi szent állatunk az arany-borjú.

Nem a kicsapongások ünnepé maradt meg belőle, hanem az eroticumé. A régiek is jól tudtak mindazt, amit ma a fiatalok mint vadonatújat kántálnak. A fiatal emberi lényekben mindig van valami *fölösleg*, amin túl kell adni. Hát úgy kell túladni, hogy legkevesebb baj legyen belőle.

Ezért jó a farsang.

Ezért jó a tánc is.

A tánc – ne kerteljünk – szerelmi mozgás. A csúszómászó, illatos menuette-től kezdve a szilaj soupe-csárrdásig, minden

tánc ilyen vagy amolyan eroticum. Azért komikus a kis gyermekek tánca és azért furcsa az öregeké. A tánc az eroticum életkorához tartozó istentisztelet.

Ezért van annak is komoly nagy oka, hogy a kitűnő táncosok és táncosnők akkora becsületben részesülnek. A szép, helyes tánc a test általános épségének és egészségének szemmel látható bizonyítéka. Ehhez nem kell sem kommentár, sem orvosi szakvélemény.

Az a férfi például, aki szép, egészséges, egyenletesen és jól fejlett nőt keres magának, – pedig keres – a bálteremben válogathat.

A nő is kiszemelheti azt a férfit, akit daliásnak, erősnek, ügyesnek, kitartónak akar látni.

Igen, dehát akkor miért táncolnak a menyecskék is, akiknek már nincs mit válogatni, mivel már választottak? Ej no, ennek is csak van oka. Az a bizonyos *fölösleg*.

Mert iszonyú sok *fölösleg* van az asszonyban. És ha már van, bizony isten jobb, ha a sima bálteremben ugrálja, röpi és lihegi ki magából, mint teszem azt ... nem is tudom mit mondjak hamarjában.

A nagy öltözködés, a báli toilette ... eh, hát hadd legyen az is jól kivágva. Ha már arról van szó, hogy a test összhangja, a szépség valahol és valamikor látható legyen, hát legyen is látható.

Ha én szabnám a divatot, még a férfiakat is emancipálnám (szegények, rá is szorultak) és a férfiak báli öltözékét is úgy rendezném el, mint ahogyan például a csónakázó gentlemaneket látjuk nyáron a Dunán. Ez az egyenlőség dolga, ők se csaphassák be a hölgyeket vékony pipaszárlábbal és ilyenfélékkel.

Dehát a férfiaknak még sokat kell haladniuk, amíg a nőekkel egyenlő jogokat kapnak.

És a szellemi élet?

Hát nem nagyon fontos az, hogy nőről-férfiről egyaránt tudjuk, hogy testi előnyeivel miféle szellemi kiválóságokat párosít? Mert nagy dolog az átöröklés a lelkiekben is. És lehet-e ugyan a szellemi képességeket összesztimelni a bálokban?

Már az igaz, hogy ezt nem lehet.

Bocsánatot kérek, de azokért a butaságokért, amiket a bálokban beszélnek az

emberek egymással, máskor ugyancsak szégyellnék magukat. De ám ennek sem muszáj éppen így lenni.

A szünórai vacsora sok mindent megenged. Kiben mi lakik, vidám órájában vagy nagy bajában látszik meg legjobban, mert akkor nem szimulál.

De hát az olyan összforratlan, sokféle színű, tarka világban, mint amilyen a mi élite-világunk, nem is lehet az a fesztelen, szellemes vidámság. Mert a cigánnyal fülbe-muzsikáltatni és a fejet az archoz tartott kézzel ide-oda lóbálni, bizony már nem vicc.

Hanem hát a farsangot nem is valami szellemi érettségi vizsgálatnak szánták az ókorban sem. Ma sem az. Inkább is a szellemi éretlenség próbatétele legyen az, ha csak ez az éretlenség is mutat valamit. Mert bizony például még a káromkodásnak is megvan a maga esztétikája.

Az indiánus souper-csárdások nem mutatnak ilyent, noha az ifjúság erősen tartja.

De hát szerencse, hogy a souper-csárdást nem muszáj táncolni mindenkinek. Van egy jó árvamegyei közmondás: «Ne menj a kútba, nem fűlsz beléje.»

Ez mind mellékes. Még az is, hogy az álarcos bálok nálunk karikatúrák. Németesek. Laposak. Unalmasok. Hiába, mink nagyon németesek vagyunk. Az álarcos vídamság csak a latin nemzeteknek való: a szellemes franciának, a szenvedélyes olasznak, a forró spanyolnak. (Bocsánat, ha valakit kifelejtettem.)

Elhatározó, soha el nem enyésző igazolása a farsangnak és minden ő mellékes cécóinak Darwin tana a kiválogatódásról.

Mondottuk: talán soha fenékiig ki nem kutatható titka az a természetnek, hogy mitől támad a szerelem. Hogy I. kisasszony miért szeret bele például Ő. úrba, holott még vagy 24 betű közt volna választása. És köztük szebbek is vannak. Miért? Csak annyit tudunk rá mondani, hogy az I. kisasszony egyéniségét Ő úr «egészíti ki» legjobban valamennyi közt. Mit egészít ki benne? Erre nincs bizonyosság. Csak sajdítjuk, hogy itt a jövődöbeli nemzedékek diktálnak nekünk valami nagyot, ellenállhatatlant.

Ez pedig nagy sor. Minden férjhez menendő leány sora, aki még mielőtt megta-

lálta volna Ő-t, már képzeletében megalakította magának az Ő testi és lelki ábrázatának a körvonalait. Rátalál-e, ez annak a kínos-édes szorongásnak a legbelsőbb magva, amivel a tizenhat-tizenhét éves leány a bálterembe lép.

Azért mondom, hogy igen, csak lépjen be. Hadd lásson minél többet és hadd lássák őt is minél többen. És tanulja meg, hogy a világ a szépen kipödrött bajusznál csak még kezdődik. A java még azontúl van.

Bál, multság, társasélet nélkül mi a leány sorsa? Szűkebb érintkezés közt, mondjuk, megismer tíz-húsz fiatalembert és őt ugyanannyian. Hogy az a nagy és legnagyobb ő, aki őt «kiegészíti» és akit ő legjobban ki tud «egészíteni», ebben a tíz-húszban véletlenül benne legyen, nem valószínű.

Be kell tehát érnie azzal, hogy az aránylag leghozzáilóbbbe szeret bele, mondjuk 0.5, vagy 0.2 rész szerelemmel. Holott nagyobb vásárban található olyant is (mert minden zsáknak meg van valahol a maga foltja), akit 1.0 vagyis egész szerelemmel tudna szeretni.,

Tiszta matematika.

Nemcsak a leányoknak van érdekükben, hogy az igazi Ő-t megtalálják, de a hajadon fiatalembereknek is. Mert úgy van az hogy az a feleség, aki engem nem szeret 1.0 szerelemmel, hanem csak 0.5 szerelemmel, jaj, ha azután későn akad rá a másik 0.5-re is. Vagy éppen arra, akit 1.0 szerelemmel tudna szeretni. Nagy tragédia az ilyen! És sok.

Az okosság tehát nagyon egyszerű. Ne tíz-húsz, hanem száz-kétszáz, sőt ezer-két-ezer fiatalembert lásson az a leány és viszont.

És ha lehet, táncban lássa, érezze meg, hogy a nagy Kozmoszban mennyire vannak egymástól? Szintazonképpen az ifjak is.

Mert Erosz isten örökkévaló.

A szellemiekben való összesztemmelés jöhet azután, amikor a mama – a szegény – már elfuvalázta:

– Oh édes Ő. úr, legyen szerencsénk holnap uzsonnára.

Azonban csak most veszem észre, hogy megint nagyon is belemuzsikáltam magam a tulajdon gondolataimba.

Hiszen ha az a hozomány nem paklizna a Természet szép kártyáival?!

SEMMELWEIS.

Ki a legnagyobb köztünk?

Az-e, aki minden mást agyon nyom tudása bőségevel? Vagy az, aki szavával legjobban meg tudja mozdítani a milliomok akaratát? Avagy az, aki mint hadvezér véres háborúkban csinál valami újat?

Nagyon meglepő feleletet fogok rá adni, de sok gondolkozásomba került. A legnagyobb ember közöttünk az, igazabban: a legnagyobb emberek azok, akik legtisztábban látják meg a *valóságokat*.'

Ez és semmi más az emberi élet csúcса. És talán ez is éppen azért egyszerű, mert igaz. A többi, ami után mink, a tömeg, ítélni szoktunk: csupa mellékes dolog, cafrang. I. Napóleont véres diadalai után szokás nagynak ítélni, pedig nagysága – ha volt – abban és ott volt, hogy az egyszerű valóságot meglátta ott is, ahol mások még csak nem is sejtették.

Az ember, kivált a jól művelt ember (csak jelképesen mondom) hazug lény. Nevelésével, tudásával és életmódjával mintha

csak folytonosan parazitákat szedne be a leikébe, amelyek elszívják a *valóság* iránt való ősi érzékét. így jutunk hozzá a tömérédek előítélethez, ami alatt akkor görnyedünk talán legjobban, amikor hengegünk vele, hogy nincs bennünk előítélet.

Az egyszerű lelkű parasztember is látja, a valóságokat, de látása rövid. Csak a fölszínen fekvő dolgokat látja. A műveltség azonban «földdolgozza», képeesebb teszi az ember lelkét a mélyebb valóságok felismerésére. De csak azét, akinek nagy, mélyenlátó lelke van.

A művelt tömeg él és fetreng a maga előítéleteiben és tévedéseiben tovább, amíg az igazi nagy ember keresztültöri magát ezen is és – lát. Olyat, amit mi nem látunk a műveltségtől.

Ezer példáját lehetne annak mondani, hogy egy erős, nagy elme mint ette és eszi keresztül magát a műveltségen és mint tépi le magáról ezután ezt a tengersok fényes öltözéket, amit a műveltség ráaggatott, hogy végre kiszabaduljon a valóságok tisztására. Ez a munka szükséges volt; de az igazi nagy ember mindig csak az aki

erre a nagy szabadságharcra képes is volt önmagában.

Az ilyen embert azonban gyűlölik, sőt üldözik a többiek. Lehet, hogy erre a gyűlöltre és üldözésre is szükség van a természet nagy háztartásában, ahol a progresszív és konzervatív erők küzdelméből alakul a haladás eredő vonala. Az ilyen elmék üldözése azonban fájdalommal tölt el, de persze csak utólag.

Hiszen a *jelenben* mi is segítünk mindig valamely igazságot üldözni.

Az ember például elborzad, ha Lombroso küzdelmeit olvassa a pelagra-betegség ellen. «Meglátta», hogy a betegség csirája a romló kukoricában van. De tíz teljes esztendeig kellett kétségbeesetten tülekednie a nagybirtokosokkal és gabnakereskedőkkel, akiknek a pelagra érdekükbe ütközött, tehát késhegyig tagadták.

Az Erzsébet-téren áll egy fehér márvány szobor. Semmelweis Ignácé, akiről kissé elkésve hittük el, hogy az szintén érdemes hazánkfia volt. Persze, szép és daliás ember nem volt. Bizonyosan jó hangja sem volt neki. Dehát a tudósokat még mindig

nem a huszártisztek és a népszónokok közül toborozzák.

Hanem nagy ember volt. Azért volt az, mivel olyan egyszerű valóságokat is meglátott, amilyenekről a legtudósabb és legműveltebb embereknek sem volt fogalmuk. Pedig ők is nézték mindennap.

Ő volt az, aki a pusztító gyermekágyi láz és egyáltalán a sebekbe férkőző bacillusok vagy gombák gyilkoló erejét meglátta.

A múlt század végén egyik francia lapban szó volt arról, hogy mi volt a század legnagyobb vívmánya. Alighanem azok találták el, akik az *antiszeptikus* vagy aszeptikus sebkezelést mondták. Mert ezzel sokkal több ember életét lehetett megmenteni, mint amennyit a modern fegyverek és modern – törvények elpusztítottak.

Ezt pedig Semmelweis Ignácnak, a budai sváb fiúnak lehet köszönni. Mondják, hogy némileg a papoknak is. Semmelweis t. i. a bécsi kórházban megfigyelte, hogy a szomszéd szülészeti osztályba sűrűn hordják a papok az utolsó kenetet. Ez nyugtalanította. Majd tovább figyelt és sajátyszerű

eredményekre jutott. Végül «meglátta» lelki szemeivel, hogy itt nem a természet, hanem valami *külső* ok dolgozik: a fertőzés.

A további lépés könnyű volt. Tehát el kell zárni e fertőzést a szerencsétlen aszszonyoktól! A kísérletek beváltak és ... Semmelweist kiüldözték Bécsből.

A nagy igazságot *itthon* hirdette tovább, 1858-tól. No hiszen jó helyen! Csak néhány orvos (akkor az irigység ereje még kisebb volt,) bámulta és követte. Mert tovább is ment. Egy szenzációs haláleset alkalmával konstataálta, hogy *minden nyílt seb* kívülről kapja a fertőzést.

Föl volt találva az aszeptikus eljárás, mely később karbollaal és szublimáttal kezdett dolgozni (antiszeptikus kezelés), de ma már ebben is Semmelweis egyszerű igazsága került felül.

Az eredményt természetesen *Lister* szedte rendszerbe. A dicsőség is az övé lett. Mit tudott a világ rólunk akkor és mit mi önmagunkról! Semmelweis óriás jótéteménye Lister nevét emelte föl és in hoc signo dobták ki a kórházakból a *tépést* és vele együtt a híres kórházi üszköt, mely még

az 1866-iki háború sebesültjeit is ölte. Szinte többet mint a porosz Zündnadelgewehr.

Szegény Semmelweis elborult elmével végezte életét a bécsi elmegyógyintézetben. Hogy oda éppen az üldözés, vagy a megsértett férfi-ambíció gyötrelme vitte volna, lehet hogy csak mondvacsinált drámai elem. De azért mégis bizonyos marad, hogy üldözték és hogy egész élete munka, szenvedés és lelkének durva lábbal való taposása volt.

Amikor e kerek, kopasz, de okos márvány-fejet arra járván meglátom az Erzsébet-téren, akaratlanul is a kalapomhoz nyúllok, mint ahogyan a Megváltó képe előtt szokás.

Dehát nem megváltója volt-e ő is tömérdek szenvedésnek, könnynek és életnek?

Sok jó magyar van ebben az országban. Azaz hogy mind az. De azt mondom, hogy ez a furcsa német nevű ember a legjobbak közé tartozott.

A TISZTASÁG.

Az újabb és legújabbkori szociális elméletek közt pedig egyik sem ütközik úgy bele az ősi tradíciókba, mint a női tisztaság szüksége ellen tett eszmei kifogás. Pedig ez a kifogás elég logikus. Hacsak az emberi logika is éppen olyan csalhatalatlan volna, mint a természet törvényei, amelyekben élünk és amelyek bennünk élnek.

Nemrég, amikor egy igazán könyörületre méltó fiatal leány itt a nagy és fényes főváros kellő közepén, vértfagylaló módon elveszejtette újszülött csecsemőjét és nyomban önmagát is, éles gyakorlatiassággal lépett elibénk e kérdés lényege:

– Úristen, mily barbár törvények szerint élünk mink a XX. században? Ha valamely leány, indítatva az örök emberi indulatok ereje által, megbotlik és anyává lesz: mely jupon üldözzük mi a halálba, vagy akár a becstelenségbe? Nem a közös emberi gyarlóság eseménye-e ez is, mint annyi más? Sőt nem a mindennél nagyobb természeti indulatok következése-e? Hiszen a szerelem vak végzet gyanánt uralkodik

mindnyájunk feje fölött. Azután pedig mit vét az új gyermek a világnak, hogy élete fogytáig a «törvénytelen» bélyegét kénytelen magán viselni? Nem gyalázatos, átöröklött barbárság-e ez is, mint annyi más? És nem a legnagyobb igazságtalanság-e éppen a nő és gyermek iránt, tehát a leggyengébbek iránt? Az erős férfi íme házasságáig a legundokabb kicsapongásoknak engedheti át magát és – leszámítva a fertőző bajok sűrű kockázatát – e miatt semmi hátrány nem éri. Olykor még dicsőségére is szolgálnak ugyanazok a bűnök, amelyek közül bár egy is haláláig megvetette teszi köztünk a kegyetlen morális bilincsekbe vert leányt.

Hogy ezek nagy igazságtalanságok, alig lesz, aki be ne látná. Legjobban az, aki a házasságok és törvénytelen gyermekek születésének számoszlopaival is ismerős. És a hideg számok mögött meg bírja látni az ember s kivált a nő-ember életszenvedéseinek sötét poklait.

Nincs kétség abban sem, hogy a művelt társadalmi élet emez egyre fokozódó nemi célszerűtlenségein segíteni kell. És hogy

aki arra komolyan törekszik, a legszebbet és legnemesebbet cselekszi az emberiségért.

De ugyan melyik a segítség természetes, tehát lehetséges útja?

És itt szakadnak kettőbe az egymással viszálykodó eszme-táborok.

A szocializmus és ennek tudományosabb hajtása: a szociológia, köztük a feminizmus gyökeresebb részei is, a rövidebb és szerintük természetesebb utat választják. Fölveszik a küzdelmet, hogy úgy mondjuk, a szüzesség «ósvi előítélete» ellen. Vannak egész eszmei felekezetek, amelyek a nő házasságelőtti szüzességét éppen olyan fölösleges előítéletnek, sőt jogtalan szenvedésnek tekintik, mint a szegénységet

A szocializmus «szabad szerelmi» elmélete ugyanezt a gondolatot sem fejtette ki egész meztelenségében. Legnagyobbrészt csak azt értik e jelszó alatt, hogy a leány s egyáltalán a nő férjhez jutását ne gátolja a hozomány és vele a többi, mindenféle anyagi érdek és kasztszerű előítélet. Ez a gazdasági eszmeirány mindazáltal a házasságot magát is az alsóbb osztályok lenyűgözésére kitalált intézménynek véli. Törek-

vése végre is a múltó szerződésen alapuló «szabad egyesülés», ami már igenis azt jelenti, hogy a nő a szüzességgel járó nyugtalanságain minél hamarább túladhasson.

A szociológusok és feministák többsége azonban a meglevő rend ekkora fölbontását nem kívánja. De mivel bizonyos, hogy a leányok és özvegyek jelentékeny része férj, helyesebben férfi nélkül marad: a «férfíhoz való jog» gondolatában forognak» Követelésük például a franciáknál egy másodrangú házasság (a római concubinatus) valamely kisegítő fajtájának föllállítása. Vagy legalább is annyi, – és ez a nézet nálunk is igen el van terjedve – hogy a nőnek a szüzesség ellen való vétsége egyáltalán ne tekintessék gyalázatosnak. Ez se Tegyen rosszabb, mint a férfiak hasonló cselekedete. A házasságon kívül született gyermekek pedig egészen emancipáltassanak a jogi és erkölcsi hátrányok alól. Vagyis mindenben egyenlők legyenek a házasságból származott gyermekekkel.

Látnivaló, hogy ez az utóbbi irány kisegítésekre törekszik, vagyis «megélhetési módokra». Meg is lehet vallani, hogy ez az

álláspont, legalább elvben, sokkal korrektebb, mint annak a bizonyos tudata, hogy a nők eltítkolt házasság előtti bukásai és későbbi botlásai lassanként aláaknázzák egész életünket.

Csakhogy a gyakorlati életnek is rettenetesen kijózanító ereje van. Aki ezzel is megismerkedett, elmegy a kedve a tiszta észbeli okokkal való pepecselésektől.

Nemrég egy kitűnő árvaszéki tekintély, akivel erről a kérdéstről beszéltem, ezt mondotta nekem:

– Én is halaszthatatlannak tartom, hogy a törvényben a házasságon kívül született gyermekekért történjék valami. Ellenben az élet ezeket a szociológus és túlzottan feminista eszméket nem igazolja. Amióta az irodalomban és a sajtóban a nők «nemi jogait» hirdetik, pusztán ez az eszmei mozgalom is nagyon megszorította az elbukott intelligens lányok számát. Valósággal meglep bennünket a «jó házból» való lányok gyermekeinek egyre szaporodó száma. Ekkora ellenmondások, sőt veszedelmek láttára érdemes egy-két szót elvesztegetni arra, hogy ugyan igazságuk van-e azoknak

(s itt kivált a női írók nagy számáról van szó), akik a női tisztaságot a társadalmi előítélet bizonyos fajtájának és a nőkre nézve az elnyomás elviselhetetlen súlyának tartják? Ugyan van-e igazi kultúrtörténeti, vagy ami végre is dönt: biológiai, tehát természeti alapja annak a követelésnek, hogy a női tisztaság bilincsein rövid úton tágítani lehet és annak a megsértését enyhébben, vagy éppen a férfiak módjára sehogyan sem kell gyalázatosnak tartani? És ez a kérdés fontos lehet nagyon sokakra gyakorlatilag is. Kivált az egész művelt leánynemzedékre, mely örömet veszi készpénznek ezt az elméletet és végre is szívesen engedne a negyvennyolcból.

Ami a *kultúrtörténetet* illeti, közkeletű igazság, hogy a női szüzesség rendkívüli becsületét a legősibb társadalmi időkig vissza lehet kísérni. Ameddig írott emlékeink elérnek, a castitas mindenkor az emberi élet legtiszteltebb és legbecsesebb állapota volt. A férfiak hősiességével egyenlő, olykor azt is meghaladó nemes tulajdonság. A női nem legnagyobb dicsősége, bár bizonyosan nem a legkönnyebb.

Egy egész kazal adat helyett egészen elég a görög Hestia és a római Vesta csodaszép kultuszát említeni. Hestia a görög Ghronos leánya, ami tiszteletének ősrégi eredetére vall. Szüzességi fogadalmát Zeusz különös tisztelettel jutalmazta, amelynek örök tüze a város közepén ég. Kultusza Rómában is egykorú a város alapításával. Templomának romjait a fórumon Julius Caesar bazilikája mellett találták meg. Hat papnője volt, akik – nagyobb biztosság okáért – 6–10 éves korukba léptek be a szent rendbe. Érdekes, hogy Vesta volt az egyetlen, akit képből, szoborban nem ábrázoltak; templomában sem volt ilyen. Ez tehát nem volt bálvány-isten.

A vesztaszűzek harminc évig szolgáltak. Azután férjhez mehettek, ha vitték őket. Első papnőjük a legfőbb pap (pontifex maximus) palotájában lakott. Hivatásukat oly komolyan vette a nemzet, hogy a botló vesztaszűzet a gonosztevők piacán (campus sceleratum) élve temették el, a férfit pedig agyonkorbácsolták. Még a szent tüzet is korbácsütésekkel oltották ki az oltáron. Tiszteletük azonban oly nagy volt, hogy

lictorok jártak előttük, mint a consul előtt. Ha pedig a vesztaszűz kocsija halálraitélt emberrel véletlenül találkozott, az nyomban kegyelmet kapott.

Ezentúl a vallásfilozófia dolga a szüzeség kultuszát nyomon követni templomaink Máriaszobráig és megmagyarázni azt a rajongó néptiszteletet, mely minden meszterkedés és papi befolyás nélkül csaknem isteni alakot teremtett a Boldogságos Szűzből.

Egyébiránt a kezdetleges népeknél is megvan a szüesség tisztelete. Általában a művelődéstörténet azt mutatja, hogy a szüesség tisztelete sohasem volt változó erkölcsi divat, hanem kultur-intézmény. Mózes tízparancsolatával együtt ellenállott minden mulékony társadalomjavító elméletnek.

Miért?

Ennél a kérdésnél gördül föl a másik nagy igazságról, a *természettudományosról* a függöny.

Mindazok a nagy erkölcsi parancsok és intézmények, amelyek különféle korokban és mindenféle népeknél lényegükben egyformák: mindig a társadalmi együttélés

sarkalatos szükségei szoktak lenni. Ezeket nem rongálja le az idő és ha olykor el is temetik őket a forradalmi szenvedélyek, meg-meg újra születnek. Ezek egyáltalán a legerősebb szociológus tények és egyikről sem nehéz kimutatni, hogy gyökereik természeti valóságokban ágazik szerte. Amint hogy a szociológia sem lehet más, mint a társadalmi élet természettudománya.

Milyen természeti valóság tehát az, ami a nőktől megköveteli, hogy tisztaságukat jövőbeli férjük számára megőrizték? Nevezetesen a leányoktól, mert hiszen csakis itt áll tisztán a kérdés. Az elvált vagy özvegy nő újabb férjhezmenetele elvégre is kisegítő eszköz, és mint ilyen, itt bátran figyelmen kívül maradhat.

A kérdésre először egy másik, rég nem kétséges természeti bizonyossággal felelünk. Minden szerves lénynek (még a növénynek is) legyőzhetetlen ösztöne van a maga fajtája fenntartására. A *magáéra*, tisztán és egyedül, nem pedig a máséra, vagy nem azzal vegyesen. A vegyes alakulások és variációk nem az egyéni ösztönből fakadnak, hanem annak ellenére, idegen befo-

lyásokból, vagy merő véletlenekből. így a növényi hibridek és a vegyes emberfajok is.

Már most a nő, akárki legyen is a párja (bár igaz, hogy reá nézve ez nem mindegy); a maga egyéniségét mindig egyformán tovább tenyésztheti. Utódjaira átadhat testi és lelki tulajdonságaiból minden párja mellett annyit, amennyi az átöröklés törvényeinél fogva egyáltalán lehetséges. És amiről eddig igen sok gyakorlati bizonyosságunk van, de tudományos ismeretünk annál kevesebb.

Átadhatja-e a férfi is a maga egyéniségét utódjainak? Kétségkívül. Csakhogy – és itt van a klauzula – tisztán és bizonyosan csak oly nő által, aki *más* férfitől anyává téve még nem volt. Mert ha igen, akkor az átörököltetés (fajfenntartás) tiszta menetét megzavarta egy harmadik befolyása. Az előbbi férfié.

Ez az úgynevezett befolyásos átöröklés, vagy *telegonia* tüneténye, amelyet az orvosi gyakorlatban közönségesen impregnáció néven ismernek, bár maga e különös átörököltetés ténye okaiban-és lényegében még mindig titokszerű.

Ribot könyve Burdachnak egy följegyzését közli, mely jóformán először döbentette meg a természettudósokat. Egy angol tenyészkancát 1815-ben egy foltos afrikai szamárménnel (quagga) párosítottak és az eredmény egy szamárszerű foltos öszvér lett. Évek múlva ugyanezt a kancát háromszor párosították tiszta arab ménnel és íme az anyaló háromszor egymásután *foltos* méncsikókat ellett. Előbbi párja tulajdonságainak egy részét átvitte új párja csikaira. A befolyás tehát világos.

Azóta ez a tény az állatvilágban széltében megbizonyosodott, noha szoros következetességet benne még nem találtak. A kutyatenyésztésnél jóideje szerepet is játszik. A tenyésztők jól tudják, hogy egy hitványabb fajtától egyszer «impregnált» nőstény a magasabb fajta tenyésztésére már nem megbízható többé. Vagy legalább néhány évig nem az.

Hogy az emberre is áll e törvény, rég nem kétséges. A második házasságból származó gyermekek gyakran az első férjhez hasonlítanak, olykor pedig még lelkileg is közelebb állanak ahhoz, mint az igazi ap-

jukhoz, holott anyjuk első férjét még képből sem ismerik.

Tudunk továbbá szenzációs eseteket is. Egy francia leány Amerikában férjhez ment egy négerhez és mulatt gyermekkel ajándékozta meg. Apa és gyerek elhalt s a nő visszatérván Parisba, újból férjhez ment egy franciához. És megajándékozta őt is egy szép kis mulattbabával. A férj, egyszerű munkás, a gyermeket nem vállalta és az anyát vele együtt elűzte házából, mint aki valamelyik hotel néger inásával megfélekezett magáról, holott ez ki volt zárva. A válópörben az orvosoknak nagy munkájukba került az apával megértetni a telegonia törvényét.

E ténynél meg is állhatunk, bár csaknem minden tapasztalt asszony és minden örvös tud nekünk bőven adatokat mondani a telegonikus átöröklésről. Olykor arról is, hogy a gyermek az első férj betegségét vagy testi hibáját örökölte el kizárólag az anya közvetítésével és az igazi apa kétségbeesésére.

Hogy itt micsoda új láthatár nyílik föl egyszerre mindenki számára, azt nem kell

apróra mutogatni. És még szélesebb, még megdöbbentőbb ez a láthatár, ha egyes tudósok véleményét és sokak alapos sejtelmét is hozzáadjuk. Az impregnációhoz sokak szerint nem is szükséges mindig a nő anyasága. Elég olykor a pusztá «botlás» is más férfival. Claude Bemard – akihez azóta sokan csatlakoztak – a beoltás jelenségeivel hasonlítja össze e tünetényt és ezt oly biológiai tényekkel magyarázza, amelyeket itt előadni igen bajos, de amelyeket az élet első sejtjének mesterséges befolyásolhatóságáról való ismereteink azóta még valószínűbbekké tettek.

Tehát szó lehet arról is, hogy a nő pusztá házasságtörése a férj gyermekeinek, vagy legalább a legközelebbi gyermekének fajbeli bizonyosságát a csábító javára és a férj kárára megzavarja. Még akkor is, ha a botlás – mondjuk így – platói maradt; bár ez a szó ugyancsak nem illik ide.

Ami tökéletesen bizonyos, legalább is annyi, hogy az előbb mástól anyává lett nő új férjének az esetek többségében nem hozza meg gyermekében azt a fajfönntartási tisztaságot és bizonyosságot, ami pedig

a férfira nézve is éppen olyan ősi ösztön, mint a nőre, vagy mondjuk a napraforgóra, vagy a disznóparajra nézve. És éppen olyan jogos. A férfi tehát, aki erről megelőzőleg nem tud, biológiailag is be van csapva.

A konklúziók már most maguktól előállanak. Természetileg nem igaz, hogy a férfi és a nő kifogástalan tisztasága egyet jelent. A nő fajfönntartási joga nem függ a férfi castitásától, de a férfié igenis függ a nő tisztaságától. A női tisztaság tehát a faj fönntartás törvény-komplexumában szigorúbb parancs, mint a férfié. Nem az etikai parancsról van szó, melyet bátran egyenlőnek lehet elfogadni.

Ennélfogva az a nő, aki a szüzesség parancsát megszegi, megzavarta minden *más* férfi természeti jogait, s ezzel együtt a természeti alapon kifejlődött etikai világrendet is.

Továbbá a biológiai tények az egynejlőségnek és e körben is amaz ősrégi kultúr-történeti ténynek adnak igazat, hogy a nő érintetlensége minden tekintetben a fajbizonyosság biztosítója, amiből a nő rendkívüli tiszteletreméltósága is származik.

Nem a természet ösvényén járnak tehát

azok az esetek; amelyek a nőt terhelő nemi fegyelem kötelékeit lazítani akarják, vagy éppen a félrelépésekhez való egyforma jog által akarják a két nem szexuális ellenmondásait megszüntetni. Az egész törekvés nemcsak az ősrégi ethikai rend szerint természetileg is társadalomellenes és így leromlásokra vezet.

A nagy ellenmondás megoldásának csak egy útja van. A házasságokat gátló jogintézmények és mindenféle mesterséges akadályok, a cölibátusok, a gazdasági és politikai okok, valamint a töméntelen házassági előítéletek kíméletlen ostromlása. Ugyanazoké, amelyek az ellenmondást kezdetől fogva és mindig a gyöngébb fél: a nő rovására előidéztek.

Hiába! A természeti valóságokat semmiféle tolvajúton és tolvajeszmékkal megkerülni nem lehet. Maga a forradalom is jobb útja a fejlődésnek, mint a hamis doktrína.